

norden

Nordisk institutt for
kunnskap om kjønn – NIKK

www.nikk.no

Likestilling og minoritetsungdom i Norden med fokus på sosial kontroll

Trine Lynggard (red.)

Likestilling og minoritetsungdom i Norden med fokus på sosial kontroll

Trine Lynggard (red.)

Arbeidspapir

Innhold

FORORD.....	4
SAMMENDRAG	6
DEL I	9
1. INNLEDNING	9
<i>Rapportens oppbygging</i>	<i>12</i>
<i>Avgrensning og begreper.....</i>	<i>13</i>
2. INTRODUKSJON TIL TEMA SOSIAL KONTROLL	14
<i>Innledning</i>	<i>14</i>
<i>Sosial kontroll - et "stort" begrep.....</i>	<i>15</i>
<i>Uformell sosial kontroll.....</i>	<i>16</i>
<i>Noen paralleller, likheter og forskjeller</i>	<i>19</i>
<i>Landsens justis.....</i>	<i>20</i>
<i>Oppdragelse – individ, ungdom, familie.....</i>	<i>21</i>
<i>Autoriteter og autoritativ kontroll</i>	<i>22</i>
<i>En mer differensiert diskusjon</i>	<i>23</i>
DEL II KUNNSKAPSOVERSIKT	25
1. RESPEKTABILITET, ÆRBARHET OG KONTROLL AV SEKSUALITET	25
<i>Respektabilitetens betydning.....</i>	<i>26</i>
<i>Rykte som kontrollinstrument</i>	<i>28</i>
<i>Unge menn, rykter og seksualitet.....</i>	<i>33</i>
<i>Foreldreskap og sosial kontroll.....</i>	<i>37</i>
<i>Oppsummering.....</i>	<i>43</i>
<i>Ærbarhetsnorm rettferdiggjør sosial kontroll</i>	<i>44</i>
<i>Rykter som kontrollmekanisme</i>	<i>44</i>
<i>Kyskhetsymbol</i>	<i>45</i>
<i>Foreldres rolle</i>	<i>45</i>
<i>Kjønnsforskjeller.....</i>	<i>46</i>
<i>Migrasjonsperspektiv.....</i>	<i>46</i>
2. ÆRESRELATERT VOLD OG TRUSLER, TVANG OG FRIVILLIGHET I PARTNERVALG	47
DANMARK.....	48
<i>Pardannelse blant etniske minoriteter</i>	<i>48</i>
<i>Verdier og normer blant utlendinger og dansker</i>	<i>50</i>
SVERIGE	52
<i>Frihet och ansvar.....</i>	<i>52</i>
<i>Foreldres grensesetting i hjem, skole og fritid</i>	<i>56</i>
<i>Forestillinger om oskuldsnormer.....</i>	<i>57</i>
<i>Oskuld och heder</i>	<i>59</i>
<i>Gift mot sin vilja</i>	<i>62</i>
NORGE.....	64
<i>Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier</i>	<i>64</i>
<i>Ung i Oslo 2006.....</i>	<i>65</i>
<i>Møter i det flerkulturelle.....</i>	<i>67</i>
FINLAND	68
<i>Research and books for wide audience.....</i>	<i>69</i>

OPPSUMMERING	71
<i>Tvang og frivillighet i pardannelse/ekteskap</i>	71
<i>Omfang av æresrelatert vold og trusler</i>	75
<i>Diskusjon av begrepet "hederskultur"</i>	75
<i>Betydningen av forskningsopplegg - noen utfordringer</i>	76
REFERANSER	77
DEL III INTERVJUER	81
1. INTERVJUER MED UNGDOM	82
<i>"Ibland kan man bryta mot regler.." Samtal med tre unga kvinnor med minoritetsbakgrund i Finland</i>	82
<i>Ryktets makt – gruppeintervju med ungdommer i Norge</i>	92
2. INTERVJUER MED FAGPERSONER I FIRE NORDISKE LAND	100
<i>Sharaf hjältar</i>	100
<i>"Innvandrarkillar" som kjemper for sine søstre</i>	101
<i>Minoritetsrådgivere ved skolene</i>	105
<i>Forebygge tvangsekteskap</i>	106
<i>Utbildningar om hedersrelaterat våld och förtryck</i>	109
<i>Destruktiv social kontroll – en rättighetsfråga</i>	110
<i>Rådgivningsprosjektet Nymoedom.dk</i>	114
<i>Mødomsoperationer – en skamplet</i>	115
<i>– Foreldrene må med!</i>	118
<i>Offentlig konfliktmekling</i>	125
<i>Hindre varig brudd mellom de unge og familien</i>	125
<i>Social kontroll – ett bredare perspektiv</i>	129
OPPSUMMERING	134
KONKLUSJONER	138
LIKESTILLING	138
FORKLARINGSMODELLER	139
KUNNSKAPSBEHOV	140
DEL IV LITTERATURLISTE	142

Forord

På oppdrag fra det danske formannskapet i Nordisk Ministerråd for 2010 har NIKK - Nordisk institutt for kunnskap om kjønn - gjennomført en kartlegging av kunnskap om sosial kontroll av minoritetsungdom i Norden i et likestillingsperspektiv. Som et supplement til kunnskapsoversikten er det gjort gruppeintervjuer med minoritetsungdom i Finland og Norge samt intervjuer med fagpersoner i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Denne rapporten er et bidrag til et felles kunnskapsunderlag for å øke mulighetene for et nordisk samarbeid og felles initiativ på området. Prosjektet er samfinansiert av Nordisk Ministerråd og NIKK og er utført i perioden oktober 2009 til mai 2010.

Likestilling og sosial kontroll av minoritetsungdom er ikke et etablert kunnskapsfelt i noen av de nordiske landene. Det har vært et spennende, men krevende oppdrag å finne fram til relevant forskning og kunnskap innenfor mange forskjellige fagområder i fire land og på fire språk. Som faglig støtte har prosjektet hatt en ressursgruppe som har bidratt med perspektiver og kunnskap fra forskning og praktikerfeltet. Gruppen har bestått av forskere og eksperter fra praksisfeltet fra Danmark, Finland, Norge og Sverige. Ressursgruppen møttes i København i november 2009 for å diskutere oppdraget og problemstillinger. Denne faglige samlingen og ressurspersonenes innspill og bidrag under prosessen har vært helt avgjørende for å kunne gjennomføre prosjektet. Det gjøres oppmerksom på at ressursgruppen ikke har ansvar for innholdet i rapporten. En stor takk til følgende medlemmer av prosjektets ressursgruppe:

Anna Karina Heiss Mathiassen, fullmektig ved Ligestillingsafdelingen, Kristina Abu-Kader Aamand, konsulent/forfatter/foredragsholder tilknyttet Mindlift.net og NyMødom.dk, Lion Rokx, konsulent ved Integrationsministeriet og Garbi Schmidt, forsker ved SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd – alle fra Danmark. Juno Blom, utviklingsamordner hedersrelatert vold ved Länsstyrelsen Östergötland, Bernardita Nunez, virksomhetsleder i Terrafem og Astrid Schlytter, forsker ved Avd. för socialt arbete, Universitetet i Stockholm – alle fra Sverige. Fra Finland: Suvi Keskinen, forsker ved Åbo universitet/Turun yliopisto. Samt Anja Bredal, forsker II ved Institutt for samfunnsforskning, Marjan Nadim, stipendiat ved Institutt for samfunnsforskning og Kamil Ahmed Faraj, prosjektmedarbeider ved Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse – fra Norge.

Vi vil også takke bibliotekene Kvinno i Danmark og Kvinnsam i Sverige som har bidradd med litteratursøk.

Takk også til prosjektmedarbeiderne som hver for seg har gjort en formidabel innsats for å sammenstille denne rapporten på bare seks måneder. Det gjelder forskningskonsulent i prosjektet, Anja Bredal, som også har skrevet kapitlet der begrepet sosial kontroll diskuteres i bred forstand (Del I, kapittel 2), Minna Seikkula på NIKK som står bak intervjuene med ungdom og fagpersoner i Finland (Del III) , Hannah Helseth som har intervjuet ungdommene i Norge (Del III), Suvi Keskinen som har skrevet om relevant forskning og litteratur i Finland (på engelsk i del II) og Elin Løkken på NIKK som har laget den omfattende litteraturlisten som er Del IV av rapporten. Prosjektleder står bak kunnskapsoversikten i Del II og rapporten som helhet. En spesiell takk også til NIKKs direktør Solveig Bergman for faglig støtte og usvikelig tiltro til prosjektlederen. Vi håper at rapporten kan bli et nyttig redskap i et nordisk samarbeid både innen forskning og praksisfeltet rundt dette viktige likestillingsspørsmålet.

Oslo, 3. mai 2010

Trine Lynggard

Prosjektleder

Sammendrag

Rapporten *Likestilling og minoritetsungdom i Norden med fokus på sosial kontroll* er laget på oppdrag fra Nordisk Ministerråd. Oppdraget har handlet om å kartlegge tilgjengelig kunnskap om forekomsten av sosial kontroll av minoritetsungdom, dets omfang, uttrykksformer og implikasjoner for jenter, gutter og familier. I tillegg gikk oppdraget ut på å gjennomføre noen informantintervjuer og fokusgruppeintervjuer med fagpersoner og minoritetsungdom. Denne delen av prosjektet er en avgrenset eksplorativ pilotstudie som kan være utgangspunkt for et bredere, komparativt oppfølgingsprosjekt på et senere tidspunkt.

Rapporten er særlig opptatt av den sosiale kontrollen som sikter mot å ivareta strenge normer om seksuell ærbarhet for jenter og unge kvinner. Spørsmål om respektabilitet, ærbarhet og kontroll av seksualitet ser ut til å ha nær sammenheng med mye av den sosiale kontrollen unge kvinner i minoritetsmiljøer kan oppleve. Denne forskningen viser at forestillinger om respektabilitet bunnar i en streng seksualmoral, som igjen innebærer en overvåkning av særlig jenters handlinger for å sikre deres ærbarhet før ekteskapet. Kravet om kyskheter før ekteskapet fører med seg en rekke begrensninger som rammer de unge kvinnenes handlingsrom på flere områder. Samtidig fungerer ærbarheten som en sentral markør for minoritetskvinnens respektabilitet før inngåelse av ekteskap.

Minoritetsforeldres rolle er i denne forskningen i all hovedsak beskrevet gjennom barnas egne fortellinger, da det finnes svært få studier der foreldrenes perspektiver og synspunkter kommer fram. De unge forteller at deres liv på forskjellig måter begrenses av hensynet til familiens anseelse overfor nettverk og slekt. Særlig handler det om å kontrollere unge kvinners atferd slik at de ikke setter sin seksuelle ærbarhet i fare. Kontrollen kan bestå av strenge regler for omgang med det motsatte kjønn, hvilke aktiviteter de får delta i og klesdrakt. Det handler også om overvåkning og sanksjoner ved brudd på normer. Ryktespredning er her en sentral kontrollmekanisme.

Det er behov for mer forskning på foreldrenes rolle som kan gi økt innsikt i årsaker til og motivene for den sosiale kontrollen fra foreldre og slekt som unge i disse studiene beskriver som alvorlige begrensninger og hindringer i deres liv.

Forskningsoversikten tar for seg spørreundersøkelser rettet til ungdom der et uttalt formål er å skaffe kunnskap om minoritetsungdoms, og da særlig jenters, livssituasjon. Flere svenske

studier søker å kretse inn gruppen av minoritetsjenter og -gutter som lever med hedersrelaterte normer og begrensninger som resultat av strenge kontrollregimer i familien. Det finnes ingen fullstendig oversikt over omfanget av dette problemet, men en kartlegging i Stockholm i 2009 viser at hver tiende 15-årig jente lever under uakseptable frihetsbegrensninger, mens fire prosent av guttene lever med liknende begrensninger. Samtidig mener forskergruppen bak undersøkelsen at det er sannsynlig at gutter som lever i en hedersrelatert sammenheng ikke er fanget opp tilstrekkelig, siden spørsmålene er formulert på bakgrunn av kunnskap om jenters situasjon.

Generelt ser det ut til at unge gutter og menns situasjon trenger mer oppmerksomhet på egne betingelser i brede spørreundersøkelser og i forskning generelt. Selv om det er svært få studier som tar for seg minoritetsgutters rolle og situasjon ut fra deres eget perspektiv, går det fram av jentenes fortellinger at det er store kjønnsforskjeller når det gjelder sosial kontroll fra foreldre og fra nettverket rundt. Guttene gis langt mer frihet av foreldrene, og i noen studier går det fram at brødre også pålegges rollen som voktere for sine søstre.

Det er behov for forskning på kjønnsforståelser, maskulinitetsformer og hvilke kjønnede normer som gjelder for gutter og unge menn med minoritetsbakgrunn. Det mangler særlig kunnskap om unge gutters doble posisjon i minoritetsfamilien som voktere over søsteres seksuelle ærbarhet samtidig som de selv kan være utsatt for sanksjoner ved normbrudd.

Omfang av tvang og frivillighet i arrangerte ekteskap handler om hvorvidt og i hvilken grad unge i minoritetsbefolkningen er utsatt for ekstrem kontroll fra foreldre ved ekteskapsinngåelse. Kartlegging av omfanget av denne formen for kontroll er i samtlige av de kvantitative undersøkelsene basert på de unges egne oppfatninger og holdninger. De unge er spurt om hvordan de enten opplevde beslutningsprosessen knyttet til valg av ektefelle eller hvordan de tror og mener denne prosessen vil være i framtiden. Det er ikke funnet kvantitative undersøkelser der foreldrenes synspunkter og holdninger til barnas ekteskap er kartlagt.

Norske og danske studier viser at det blant minoritetsungdom er en høy grad av delaktighet og innflytelse på beslutninger om ekteskapspartner, også i minoritetsgrupper som ofte forbindes med arrangerte ekteskap. Denne forskningen tyder på at tvangsekteskap ikke er utbredt, men her er det store variasjoner mellom gruppene. Samtidig kan noen studier tyde på at normer og praksiser knyttet til ekteskapsinngåelser påvirkes og utfordres gjennom migrasjon. De viser at

den høyeste graden av deltaktighet i beslutningen om partnervalg er blant minoriteter født i et nordisk land.

De fleste studiene i denne oversikten ser på kjønnsforskjeller som en av flere faktorer, mens noen har et spesielt fokus på begrensninger som jenter og unge kvinner opplever i relasjon til kulturelle normer. I tillegg er det behov for studier som har likestilling mellom kjønnene som et hovedfokus, der minoritetsungdom og kjønnslikestilling blir analysert i et rettighetsperspektiv.

Del I

1. Innledning

Denne rapporten gjennomgår forskning og kunnskap om minoritetsungdoms situasjon i de nordiske landene med fokus på sosial kontroll i et kjønns- og likestillingsperspektiv. En viktig del av prosjektet har vært å avgrense og definere hva sosial kontroll i denne sammenhengen betyr. I neste kapittel i rapporten diskuteres begrepet sosial kontroll i et bredt perspektiv. Her skal vi redegjøre for hvilke problemstillinger og spørsmål som har vært styrende for valget av forskning og kunnskap som er samlet i denne rapporten. Forskningen og kunnskapen produseres ikke i et vakuum, så vi vil her også skissere noe av den politiske og samfunnsmessige debatten rundt likestillings- og minoritetsspørsmål i Norden.

Sosial kontroll er ikke begrepsfestet i den forskningen vi har funnet som omhandler situasjonen for minoritetsungdom i de nordiske landene. Et utgangspunkt for avgrensning av begrepet sosial kontroll var at oppdraget gitt av Nordisk Ministerråd var basert på en bekymring for at unge minoriteter blir utsatt for sosial kontroll i negativ forstand, en sosial kontroll som er begrensende og undertrykkende. I særdeleshet hviler oppdraget på en antakelse om at unge jenter i minoritetsmiljøer utsettes for ekstra strenge begrensninger som utgjør et hinder for likestilling. Formålet med oppdraget var nettopp å finne ut hva som finnes av kunnskap som kan bekrefte eller avkrefte dette og hva det er behov for mer kunnskap om.

Grunnleggende spørsmål som ble stilt var hva sier forskningen og den erfaringsbaserte kunnskapen om hva sosial kontroll handler om; hva er formålet med den, hvem kontrollerer og hvem blir kontrollert. Dernest var et sentralt spørsmål hvilke uttrykksformer kontrollen får og hvilke konsekvenser den har for de impliserte. Da denne kunnskapsoversikten har kjønn og likestilling som et overordnet perspektiv har vi i gjennomgangen av forskningen stilt følgende spørsmål:

- I hvilken grad tar nordisk forskning på sosial kontroll av minoritetsungdom utgangspunkt i kjønnslikestilling?
- Problematiseres manglende kjønnslikestilling i forskningen på ungdom med minoritetsbakgrunn?
- Hvordan henger sosial kontroll sammen med kjønn og hvor forskjellig er den kjønnede sosiale kontrollen?

Tvangsekteskap og æresrelatert vold kan betraktes som ekstreme utslag av en sosial kontroll som utøves i noen autoritære familier. I Danmark og Norge står bekjempelsen av tvangsekteskap i fokus, i Sverige har arbeidet mot æresrelatert vold og undertrykkelse høy prioritet. Som en del av denne satsningen har det Sverige blitt gjort store spørreundersøkelser, som hører med i denne oversikten.

Det meste av forskningen på ungdom, kjønn, seksualitet og etnisitet er avgrensede kvalitative studier i form av intervjuer med unge kvinner med vekt på deres egne framstillinger. Samtidig har det de siste årene kommet noen større kvantitative spørreundersøkelser rettet mot skoleungdom som er utført på statlig oppdrag, som kunnskapsunderlag for politiske og sosiale tiltak. Disse undersøkelsene handler i stor grad om å kartlegge omfanget av tvang og vold i familien som ekstreme uttrykk for sosial kontroll eller autoritær oppdragelse. De to forskningstemaene er til en viss grad overlappende, men vi har valgt å dele inn kunnskapsoversikten i to deler etter forskningsmetoder, en kvantitativ og en kvalitativ del, siden disse to metodene gir ganske forskjellig type funn som ikke er lett å analysere sammen. Mens kvantitative undersøkelser tar sikte på å måle effekt eller omfang av fenomener, er kvalitative studier i form av enkeltintervjuer og observasjoner mest egnet til å reise problemstillinger, vise variasjoner og kompleksitet og utdype forståelser av ulike fenomener.

For å kunne tolke resultatene av disse studiene har det også vært nødvendig å se på hvilke premisser som ligger til grunn for forskningen, da perspektiver og framgangsmåter som forskeren har valgt, er utslagsgivende for resultatene. I denne rapporten har vi særlig sett på premisser og forskningsdesign i de store spørreundersøkelsene som er utført på statlig oppdrag og som kartlegger sosial kontroll i familier med minoritetsbakgrunn i tilknytning til ekteskapsinngåelse og forekomsten og omfanget av æresrelatert vold og undertrykking. Oversikten peker også på områder som er lite belyst og som det bør forskes videre på.

Tema for denne oversikten har lenge vært en del av den politiske debatten i de nordiske landene, og forskningen tar for en stor del utgangspunkt i problemstillinger og perspektiver som dominerer i samfunnsdebatten. Særlig er forholdet mellom likestillingspolitikk og minoritetspolitikk aktuelt i denne sammenheng. I de nordiske landene, der kjønnslikestilling er knyttet sterkt til et nasjonalt selvilde, kan det være en ekstra utfordring å anerkjenne mangfoldet i et flerkulturelt samfunn, mener flere forskere. En studie av minoritetspolitikk i forhold til likestillingspolitikk i de tre skandinaviske landene (Langvasbråten, 2006) viser at danske, svenske og norske regjeringer kommuniserer et bekymringsbudskap overfor jenter og

kvinner med minoritetsbakgrunn, som berører temaer som patriarkalsk kontroll, vold, isolasjon og mangel på valgfrihet. I de danske handlingsplanene for likestilling fokuseres det særlig på tvangsekteskap blant minoriteter. I Sverige er ”hedersrelaterat våld och förtryck” ansett som et alvorlig brudd på likestilling og som en del av menns vold mot kvinner. I Norge er bekjempelse av tvangsekteskap vært høyt prioritert i egne handlingsplaner.

Likestillingspolitikken i de nordiske land har også lenge vært kritisert for ikke å relatere seg til etnisitet og særlig for ikke å inkludere minoritetskvinnens situasjon. Den danske forskeren Birte Siim og den norske forskeren Hege Skjeie (2008) viser til at strakstiltak overfor negative praksiser som tvangsekteskap i minoritetsmiljøer blir isolert fra annen politikk i Norge. De kaller dette for ”kriselikestilling”, der innrammingen som ”krise” avgrensner minoritetsgruppers likestillings spørsmål fra den bredere likestillingspolitikken. Med henvisning til at kjønnslemlestelse og tvangsekteskap er holdt utenfor de norske handlingsplanene om vold i nære relasjoner, mener den norske forskeren Anja Bredal likeledes at det lages et skille mellom generell vold i nære relasjoner og den ”spesielle volden” i minoritetsmiljøer (Bredal 2007). Bredal mener samtidig at kontrasten mellom ”kulturell minoritetsvold” og ”individuell majoritetsvold” først og fremst gjelder medias omtale av enkeltsaker, der majoritetsmenns vold framstår som uforståelige, individuelle uttrykk for psykisk sykdom eller følelser som ikke har noe med kulturelle mønstre å gjøre.

Den finske medieforskeren Suvi Keskinen (2009) har analysert hvordan ”æresrelatert vold” diskuteres i forhold til likestillings- og velferdsstatsideologi i de nordiske landene gjennom å studere mediedekningen av drapet på Fadime¹ i 2002 og finske avistekster i 2006. Hun finner at mediedekningen konstruerer en uforsonlig motsetning mellom minoritetskulturer som godtar vold og en nordisk likestillingskultur som *ikke* godtar vold, og at denne generaliserte antakelsen er en del av forståelsen av ”æresrelatert vold”. Det skapes på denne måten et hierarkisk skille mellom den likestilte majoriteten og de patriarkalske minoritetene, mener Keskinen. Også hun viser til at likestillingsdiskursen får ekstra mye makt fordi den er institusjonalisert gjennom de nordiske velferdsstatenes politikk og strukturer.

Den danske forskeren Birte Siim (2002) mener minoritetsungdom befinner seg i et spenningsfelt der det settes spørsmålsteget ved legitimiteten i maktutøvelsen fra foreldrenes side overfor barn. Likestillingsidealene har fått stor betydning for de unges liv samtidig som de viderefører tradisjoner fra patriarkalske kulturer. Større likestilling mellom kjønnene i

¹ Fadime Sahindal ble i januar 2002 drept av sin far etter at hun hadde brutt med familien som ikke aksepterte hennes valg av partner. Drapet førte til stor mediedebatt i hele Norden.

minoritetsfamilier oppnås ikke uten en større selvstendigjøring av barn i forhold til foreldre og uten at foreldre mister noe av sin autoritet, ifølge Siim.

I det Nordiske velferdsforskningsprogrammet (Tema Nord 2006) er et av temaene kulturelt mangfold og den nordiske likestillingsmodellen. Her har Birte Siim og den svenske forskeren Diana Mulinari sett på hvordan velferdsinstitusjonene virker inn på kjønnsrelasjonen. De konkluderer med at de nordiske velferdsstatene bidrar til å opprettholde kjønnshierarki innad i minoritetsgruppene og til å skape forskjell. De to forfatterne diskuterer de utfordringer migrasjon og multikulturalisme representerer for de nordiske velferds- og likestillingsmodellene, kjennetegnet av universelle sosiale rettigheter, deltakende demokrati og ”kvinnevennlig” politikk. De kommer her fram til at det er behov for mer forskning om samspillet mellom familie, velferd og nasjon og om hvordan mennesker opplever ulikheter knyttet til kjønn, klasse og etnisitet i hverdagslivet. Et annet funn i prosjektet er at kjønn spiller en sentral rolle i minoritetskvinnens kamp for å (re)definere kultur og felleskap, sted og tilhørighet, og at velferdsstaten aktivt bidrar til å forme kvinnenens muligheter.

Det nordiske forskningsprosjektet reiser dermed viktige spørsmål som har relevans for tema i denne rapporten: I hvilken grad bidrar offentlig diskurs, politikk og likestillingsmodeller til å ekskludere, marginalisere og assimilere minoritetskvinnens liv og erfaringer? Hvilke muligheter og hindringer finnes i den nordiske likestillingsmodellen for å inkludere migrantkvinner som likestilte og samtidig anerkjenne kulturelt mangfold, og også forskjellige familiemodeller og likestillingsnormer? Er en sterk universell velferdstat en mulighet eller en hindring for rettigheter som likestilling for etniske minoriteter?

Rapportens oppbygging

Denne rapporten er delt inn i fire hoveddeler. **Del I** er en innledning og en introduksjon til tema sosial kontroll. **Del II** er en kunnskapsoversikt som omfatter aktuelle forskningsrapporter og studier først og fremst fra Danmark, Norge og Sverige de siste ti årene. Oversikten er delt inn i to kapitler. *Kapittel 1 og 2* er en gjennomgang av forskning strukturert etter metodisk tilnærming og temaer. Kapittel 1 gjennomgår relevante kvalitative studier fokusert på temaer som respektabilitets og ærbarhetens betydning for seksuell kontroll av særlig unge kvinner, men også unge menns og foreldres posisjoner. Kapittel 2 presenterer kvantitative spørreundersøkelser som har hatt som formål å kartlegge tvang og frivillighet i arrangerte ekteskap samt forekomst og omfang av æresrelatert vold og undertrykkelse av minoritetsungdom.

Del III er et supplement til forskningsoversikten med fokusgruppeintervjuer med ungdom fra Finland og Norge samt intervjuer med fagpersoner fra Danmark, Finland, Norge og Sverige innen både offentlig og privat sektor som arbeider i forhold til minoritetsungdom. Hensikten med denne delen er å løfte fram synspunkter fra praksisfeltet og ungdommene selv på tema for rapporten og få innspill til områder det trengs mer kunnskap om.

Del IV inneholder en litteraturliste med offentlige dokumenter og rapporter, forskning og annen litteratur fra de fire landene. Offentlige rapporter er inndelt etter land, deretter følger en oversikt over publikasjoner utgitt av Nordisk Ministerråd, så kommer litteraturoversikten alfabetisk, basert på søk i nasjonale biblioteksdata-baser og litteratur innhentet fra forskningsmiljøer.

Avgrensning og begreper

Denne kunnskapsgjennomgangen er på ingen måte fullstendig i den forstand at vi har med all forskning i fire land som kan ha relevans til tema. Det har ikke vært mulig både fordi tema ikke representerer et klart avgrenset forskningsfelt og dermed er vanskelig å kartlegge, men også fordi prosjektet var begrenset i forhold til tid og ressurser. Av de nordiske landene er Island ikke med i denne kunnskapsoversikten, da denne problematikken i liten grad er blitt et aktuelt tema der og det ikke ble funnet relevant forskning og praksis. Det finnes lite forskning på dette temaet også i Finland, noe som har sammenheng med landets forholdsvis korte migrasjonshistorie. Til gjengjeld er praksisfeltet i Finland godt representert blant intervjuene i del II.

En utfordring i enhver nordisk kunnskapsoversikt vil være at man forholder seg til kunnskapsproduksjon i flere land på flere språk. Av ressurshensyn har vi latt tekstene stå på det språk forfatteren skriver på, med unntak av de finske tekstene, der det meste er oversatt til svensk mens én tekst står på engelsk. Det betyr at det er en overvekt av tekster på norsk i rapporten.

Et annet hensyn er at det brukes forskjellige betegnelser på folk og grupper som har immigrert til landet. Vi har valgt *minoritet/minoriteter/minoritetsgruppe(r)* som samlebetegnelse på mennesker og grupper som har immigrert fra ikke-vestlige land (Asia, Afrika og Latin-Amerika og Øst-Europa) og *majoritet* om resten av befolkningen. For ikke å omfortolke innholdet brukes likevel forskerens betegnelser når den enkelte studie omtales. Hvilke betegnelser som brukes varierer noe fra forsker til forsker og hva som er mest vanlig i det

enkelte land. I Sverige er det mest vanlig i den forskningen vi refererer å bruke *innvandrare* eller ”*av utländsk*” opprinnelse som omfatter personer og grupper som har immigrert fra alle land utenfor Sverige/Norden. Når det skilles mellom generasjoner blir det brukt *svenskfödda med utlandsfödda föräldrar/invandrare som er utlandsfödda*. I dansk forskning i denne rapporten er det brukt *etniske minoriteter, etniske grupper, utlendinger, innvandrere og muslimske*. Når det skilles mellom generasjoner, er det brukt *innvandrere og etterkommere*, der den siste gruppen er født i landet. I norsk forskning i denne rapporten brukes både *minoriteter og innvandrere*. Når det skilles mellom generasjoner er det brukt *innvandrede og norske med to utenlandsfødte foreldre* (født i ikke-vestlig land). Direkte sitater fra forskningsrapportene er ikke gjengitt på originalspråket. Dessuten er noen få ord som har fått en fast betydning og som brukes mye i forskningsrapporter bevart på originalspråket. Det gjelder særlig det svenske ordet *oskuld* om jomfrudom og ordet *heder* for ære.

2. Introduksjon til temaet sosial kontroll

Innledning

I februar 2010 trykket den norske riksavisen Aftenposten en serie reportasjer om sosial kontroll, eller det som avisen omtalte som ”moralpolitiet” på Grønland, en bydel i indre Oslo Øst som er kjent som en såkalt innvandretett bydel. Befolkningssammensetningen på Grønland er kompleks, med stort innslag av studenter og også etnisk norske familier. I tillegg er bydelen kjent som et sted der det generelt er større aksept for mangfold enn i de langt ”hvitere” bydelene vest i Oslo. Homofile beboere var blant dem som sto fram i Aftenposten og fortalte om trakassering på gaten, fra personer som hevdet at Grønland var ”en muslimsk bydel”. Ifølge disse personene betød dette at visse former for atferd, som at to menn holdt hverandre i hånden, ikke var akseptert i denne bydelen. Likeledes fortalte noen unge kvinner med minoritetsbakgrunn om fremmede menn som slengte negative kommentarer etter dem og påtalte det de mente var usømmelig påkledning. En mann som gikk og spiste på gaten, ble stoppet av en annen mann som spurte om han var muslim og kritiserte ham for å spise under Ramadan. Flere politikere og andre debattanter var opprørt over denne informasjonen og mente myndighetene burde gripe inn på en eller annen måte. Andre mente det var et marginalt problem. En del aktører pekte på at sosial kontroll og manglende toleranse for annerledeshet ikke er et ukjent fenomen i den norske majoriteten. Det ble også fremholdt at en muslimsk kvinne kan møte ”klespoliti” i to versjoner; de som vil dekke henne til og de som vil at hun skulle ta av seg hodeplagget.

Denne debatten kan være eksempel på hvordan vi skal forstå sosial kontroll i det offentlige rom, der kontroll av kvinners seksualitet er et viktig, men ikke det eneste, tema. Liknende debatter har pågått i andre nordiske land. Ofte starter den offentlige oppmerksomheten med en dramatisk bekymring rundt en enkel sak, som så blir utfordret og nyansert. Likheter og forskjeller mellom minoritet og majoritet er et helt sentralt stridsstema her. Mens noen framstiller det som om sosial kontroll og kontroll av kvinners seksualitet utelukkende gjelder i grupper med minoritetsbakgrunn, hevder andre at det ikke er interessant å snakke om slike forskjeller.

Dette kapitlet har to hovedpoeng. For det første at sosial kontroll i generell forstand ikke bare er et nødvendig aspekt ved alle samfunn, men at det dypest sett er det samme som samfunn. Derfor er det nødvendig å være mer presis når man ønsker å fokusere på sosial kontroll som et problem, og samtidig drøfte hvem det er et problem for. For det andre er minoritetsungdoms erfaringer med og opplevelse av sosial kontroll, og særlig spørsmål knyttet til kjønnslikestilling, noe som bør diskuteres i en bredere kontekst. Det er vesentlig å se *både* likheter *og* forskjeller mellom ulike deler av befolkningen. Spesielt er det nødvendig å utfordre forestillinger om at sosial kontroll som bygger på og fremmer ulikestilling mellom kjønnene, kun finnes i visse minoritetsgrupper og at det er et generelt trekk ved disse gruppene. Samtidig er det vesentlig å få tak i hvordan kontroll av kvinners seksualitet og andre former for begrensninger kan variere både i form og styrke. I hvilken grad og på hvilke måter nordiske barn og unge lever med så sterke begrensninger i sine familier og sosiale omgivelser at det må anses som et brudd med grunnleggende rettigheter og kjønnslikestillingsnormer er et viktig empirisk spørsmål, både når det gjelder barn med majoritetsbakgrunn og med minoritetsbakgrunn. Denne rapporten presenterer forskning som har forsøkt å svare på det. Dette kapitlet viser noen måter som dette temaet kan kontekstualiseres på, men har ingen ambisjoner om å være altomfattende. Først noen betraktninger om sosial kontroll som begrep.

Sosial kontroll - et "stort" begrep

Sosial kontroll er "den kontrollen vi utøver overfor hverandre på daglig basis", heter det på Wikipedia. I alle samfunn er det normer for akseptabel oppførsel, for hva et godt menneske er. Sosial kontroll handler sånn sett om moral, jamfør uttrykk som "moralpolitiet", "oppheve seg til moralens vokter", "sette seg til doms over andre". Vi tenker på mekanismer som gjør at enkeltindivider tilegner seg og retter seg etter disse normene. Kontrollen kan være formell eller uformell, og den kan være mer eller mindre direkte. Formell sosial kontroll utøves av

politi, rettsvesenet og en rekke byråkratiske funksjoner. Familie, venner/jevnaaldrende, men også media, skolen og reklamebransjen står for den uformelle kontrollen.

Uformell sosial kontroll

Her er vi mest opptatt av den uformelle, mellommenneskelige kontrollen, som både utøves i det offentlige rom mellom ukjente, mellom venner, i familien og andre nære relasjoner. Ofte er den subtil, andre ganger er den konkret og direkte, som når naboen henger ut av vinduet og skjeller ut nabogutten som prøver å tenne på postkassa. Eller når naboen ringer barnevernet etter å ha sett litt for mange blåmerker på den samme guttens kropp, slik Norges tidligere statsminister Gro Harlem Brundtland etterlyste i en legendarisk nyttårstale i 1995. Hun mente folk var blitt for redde eller uinteresserte i å passe på hverandre, i positiv forstand. Dette poenget fikk hun fram ved bevisst å bruke et uttrykk som vanligvis assosieres med noe negativt. Hun oppfordret til å få "nabokjerringa" tilbake – en figur som har vært assosiert med en utidig nysgjerrig og overvåkende nabo.

Uformell sosial kontroll er samhandling mellom mennesker som viser hva vi synes om hverandre og hverandres handlinger. Den kan baseres på positive sanksjoner (belønning) eller negative sanksjoner (straff). Siden de fleste søker positiv respons og anerkjennelse fra andre, vil vi ofte justere oppførselen vår i henhold til slike meldinger fra folk som er viktige for oss. Som når jenta i barnehagen får høre "nei, så fin du var" når hun kler seg i kjole og ikke i bukser. Eller som når gutten blir berømmet med "nei, så barsk du var". Men den merkes kanskje helst når man utfordrer eller bryter med normer. I alle samfunn vil det være spenninger og konflikter mellom ulike gruppers normer, ikke minst når det gjelder kjønnsroller og -relasjoner. For eksempel vil det i noen ungdomsmiljøer være et ideal om seksuell avholdenhet før ekteskapet, mens det å være jomfru vil være et nederlag i andre. Der vil de kanskje likevel dømme en kvinne som "dårlig" om hun kan mistenkes for å "ligge med mange samtidig". Hva som oppfattes som "horete" kan variere mellom ulike ungdomsmiljøer, og noen vil kanskje gå inn for å være "horete" for å provosere nettopp slike normer.

Mange samfunnsvitenskaplige studier, og særlig innen kriminologi, handler om hvordan samfunnsinstitusjoner utøver formell eller uformell sosial kontroll overfor mennesker som på et eller annet vis oppfattes som uønskede avvikere. Hva som til enhver tid oppfattes som avvik, er historisk og kulturelt betinget. For eksempel har normene i forhold til homofili endret seg i de nordiske samfunnene, og det har også den sosiale kontrollen. Fra å være

forbudt ved lov er homofili nå omgitt av en blanding av aksept, skepsis og fiendtlighet i befolkningen. Det er nok også blitt større variasjon fra sted til sted og fra miljø til miljø.

Sosial kontroll i positiv forstand kan handle om å passe på andre og hverandre for å forhindre kriminalitet og overgrep. I andre sammenhenger snakkes det om sosial kontroll *som* overgrep. I atter andre er sosial kontroll noe tveegget og ambivalent. Sosial kontroll kan oppleves som muliggjørende og beskyttende, men også som begrensende og undertrykkende avhengig av innholdet i kontrollen og av øynene som ser.

Oppdraget for denne rapporten er basert på en bekymring for sosial kontroll som bygger på og fremmer ulikestilling mellom kjønnene, og som begrenser unge kvinner, men også menn, i deres livsutfoldelse i en grad og art som ikke er akseptabel. I det følgende presenteres noen sitater som tematiserer slik kontroll, med vekt på kvinners situasjon. Sitatene er hentet fra forskningsrapporter fra Danmark, Norge og Sverige, som har sett både på majoritets- og minoritetsbefolkninger. Noen av disse studiene er nærmere omtalt i rapportens kunnskapsoversikt. Sitatene presenteres i første omgang uten nærmere kommentarer, med sikte på å vekke leserens egne assosiasjoner.

”Det Annette reagerte mest på, var den sosiale kontrollen som ble utøvd av menigheten. Både foreldrene, jevnaldrende og ledelsen beskrives som utøvere av denne kontrollen, som utartet til sladder og angiveri. Hun forsøkte å ta opp kritikkverdige ting i menigheten, men opplevde ikke å få gehør. Hun følte at stadig flere av prekenene hadde referanser som var myntet direkte på henne, og at det var forventet at hun skulle vise anger og tilpasning, noe hun ikke gjorde.”
(Ung etnisk norsk kvinne som har brutt med kristen menighet, Norge)²

”Dewi: Det var någon sommar, jag gick ut med mitt barn i vagnen. Det var mitt första barn, han var bara två år. Då kom en kvinna cyklande, hon kanske var 50-55 år, hon saktade ner och jag trodde att hon skulle fråga efter någon adress eller så för hon tittade på mig och jag tittade tillbaka på henne. Men hon frågade inte efter någon adress. Utan hon sa, [ber om ursäkt], ”jävla muslim-fitta” ...”

(Muslimsk kvinne, Malmø, Sverige)³

² Skoglund, Audhild, Arne Tord Sveinall, Majken Paulsen og Inger-Lise Lien (2008): Religiøse grupper og bruddprosesser. Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov, NKVTS Rapport 3: 136. Rapporten omhandler avhoppere fra ulike frikirkelige trossamfunn.

³ Hemma och främmande i staden. Kvinnor med slöja berättar. Av Johanna Sixtensson, Malmö högskola, Institutionen för urbana studier, 2009 MAPIUS

”Jeg blev stoppet og skældt ud af nogle mænd, som mente, at jeg var imod islam. Jeg blev stoppet og fik at vide, at jeg ikke skulle udtale mig om islam, fordi jeg ikke bærer tørklæde. Det var meget meget ubehageligt og meget grænseoverskridende. Tænk dig, folk stoppede op på gaden og svinede mig til personligt. Jeg løb hen i bilen og græd, og jeg var helt ude af den, fordi det var så ubehageligt. (...) At der er nogle mennesker, der kan være så syge – og jeg kalder det sygt, at de ikke kan tåle at andre mennesker tænker andet. (Muslimsk kvinde, Danmark)”⁴

”Der jeg bor nå kan ikke en jente gå med miniskjørt uten å få rykte som ’billig’ og ’ludder’. Jeg synes det er idiotisk.” (Etnisk norsk jente på landsbygda, Norge)⁵

”Når man taler om det pres, der kan ligge, så kan det ligge både indbyrdes mellem eleverne, men også hjemmefra. Jeg har oplevet, at de har fundet sig en dansk kæreste, og det er simpelthen bare hemmeligt, de må skjule sig rundt om i byen. Hvis det er meget hemmeligt, hvad de går og laver, så kommer de i studievejledningen, for eksempel. Det er virkelig kommet bag på mig, hvor overvågende de forskellige kulturelle samfund er på hinanden. Så hvis den her unge pige går tur med sin danske kæreste, og hun bliver set, så melder man simpelthen tilbage til forældrene.” (Studievejleder, gymnasium)⁶

”Da jeg traff den nåværende kjæresten min og ble forelsket, fikk jeg samtidig sterke føringer fra både meg selv og familien om at det var farlig å være sammen med noen som ikke var kristen.” (Kvinne som har brutt med kristen menighet, Norge)⁷

”Vi har haft en gruppe af piger, som var meget religiøse og som ville dirigere rundt med de andre piger på måder, som er helt uacceptable. For eksempel ved i undervisningen at være meget dominerende og hele tiden få diskussion hen på bestemte ting. Og hvis så de andre piger blev trætte af det og ikke ville det, så reagerede de meget skarpt. Det er vi nu ude for tit, at de muslimske studerende reagerer meget skarpt, det er ikke kun dem. Det er et mindretal, som udøver decideret religiøs mobning.” (Studievejleder ved et universitet, Danmark)⁸

⁴ At være muslimsk kvinde i Danmark. Rapport udarbejdet af Maia Consult for Ligestillingsafdelingen under Velfærdsministeriet februar 2009, s.132.

⁵ Gossip and rumour – the dark side of the rural safe and good? Young people’s gendered narratives of rural life. Av Marit S Haugen og Mariann Villa, Paper no 4/05, Senter for bygdeforskning, Norge, s. 11.

⁶ At være muslimsk kvinde i Danmark, s. 57

⁷ Religiøse grupper og bruddprosesser, s. 146

⁸ At være muslimsk kvinde i Danmark, s. 54

”Jeg har sett mange negative sider ved dette lokalmiljøet. Det er veldig vanskelig å være annerledes, og man føler seg innesperret. For noen måneder siden ble det kjent at en som hadde flyttet fra bygda er homofil. Den som virkelig fikk føle bygdas reaksjon var søsteren som fremdeles bor her. Hun fikk all sladderer da broren kom tilbake med kjæresten sin. I byen er det mye lettere å gjemme seg i mengden og det gjør nok at man slipper en del problemer.” (Etnisk norsk jente på landsbygda, Norge)⁹

”Der er utrolig meget social kontrol. Noget, pigerne kan blive rigtig, rigtig kede af, er hvis der er nogen, der sætter et rygte i gang om hende. Det kunne være, rygtet sagde, at hun havde stået og snakket med en eller kysset en, og hun blev kaldt luder, selv om det ikke var rigtigt. Det med rygter, der bliver sat i gang, det er noget der kan få tårerne til at piske ud af øjnene på dem. De ved ikke hvad de skal gøre. ’Hvis min far får det at vide’ og sådan noget.” (Folkeskolelærer, Danmark)¹⁰

Noen paralleller, likheter og forskjeller

Som nevnt innledningsvis har det vært mye oppmerksomhet rundt likheter og forskjeller mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen i de nordiske landene når det gjelder grad og art av sosial kontroll i et kjønnslikestillingsperspektiv. Her følger noen få eksempler på hvordan likhet og forskjell kan diskuteres, mot bakgrunn av sitatene over. Eksempelene er ikke ment som uttømmende diskusjoner, men som en invitasjon til videreutvikling av diskusjonen.

Trakassering av muslimske kvinner

Den svenske forskeren Johanna Sixtensson har intervjuet muslimske kvinner i Malmø om hvordan de blir møtt i det offentlige byrommet. Forskeren sier hun ble overrasket over funnene. Krenkelsene var flere og grovere enn forskerne hadde forventet. Sixtensson bruker ikke begrepet sosial kontroll, men snakker om direkte og subtile krenkninger. Med henvisning til den feministiske forskeren Iris Marion Young argumenterer hun for at det handler om vold og undertrykking:

”Statsvetaren Iris Marion Young menar att många sociala grupper är utsatta för systematiskt våld. Med våld menar hon nödvändigtvis inte fysiskt våld. Inkluderas i våldsbegreppet görs också exempelvis hot, hån och trakasserier, som syftar till att förnedra och nedvärdera enskilda personer för att de är medlemmar av en särskild social grupp.” (65)

⁹ Gossip and rumour s. 15

¹⁰ At være muslimsk kvinde i Danmark, s. 56-57

Det som gjør volden til undertrykking er ikke den enkelte handling i seg selv, sier Sixtensson med Young, men de sammenhenger som gjør volden mulig og begripelig. Det er den systematiske karakteren som er avgjørende. Å leve med vissheten om at man risikerer vold fordi man tilhører en underordnet gruppe i samfunnet, er i seg selv frihetsberøvende og påvirker selvtilliten negativt, sier Sixtensson.

Beskrivelsene av denne volden er på mange måter parallelle med den undertrykkingen som en del unge kvinner med minoritetsbakgrunn møter fra personer med samme etniske opphav. De vet at de har en underordnet posisjon i systemet, og de er kontinuerlig potensielle ofre for sanksjoner om de provoserer sine omgivelser ved å tre over grensene for det aksepterte. Begge former for vold og kontroll har både strukturelle og individuelle trekk. Samtidig er det noen viktige forskjeller. Blant annet: Når en muslimsk kvinne møter negative sanksjoner fra ikke-muslimske personer er det som Sixtensson sier, fordi hun tilhører en stigmatisert gruppe. I det andre tilfellet sanksjoneres kvinner fordi de *bryter* med gruppen.

Landsens justis

I artikkelen "Sladder og rykter - den mørke siden av landsbygda 'trygt og godt'"¹¹ viser forskerne Haugen og Villa hvordan unge mennesker (17-18-åringer) i distrikts-Norge forholder seg til det ambivalente forholdet mellom landsbygda som et trygt og godt sted å bo, men samtidig kontrollerende og invaderende. Forskerne mener generelt at:

"I små samfunn er det et sterkt sosialt press på å oppføre seg på visse måter. Dette medfører at individer handler i tråd med forventninger, uavhengig av sine egne ambisjoner og interesser. Å bryte med normer og verdier (...) ved å oppføre seg annerledes kan 'true' den eksisterende orden. Individer som utfordrer sosialt 'aksepterte' handlemåter vil møte sanksjoner som sladder, ekskludering og latterliggjøring. Sladder bidrar til å skape og opprettholde enighet omkring sentrale verdier og hjelper mennesker å lære hvordan det er å leve i deres kultur. Sladder opprettholder et samfunn hvor alt og alle har sin posisjon og derfor vet hvor de hører til."

¹¹ Gossip and rumour – the dark side of the rural safe and good? Young people's gendered narratives of rural life. Av Marit S Haugen og Mariann Villa, Paper no 4/05, Senter for bygdeforskning, Norge. S. 3. Teksten er oversatt fra engelsk. Referanser i teksten er fjernet for å gjøre den mer lesevennlig

Haugen og Villa refererer til en studie fra Skottland som viste at det særlig var unge kvinner som opplevde lokalsamfunnet som invaderende, begrensende og kontrollerende, og at det handlet om kjønnsroller og seksualmoral. Også norsk og svensk forskning finner liknende eksempler på konformitetspress på unge kvinner i små og oversiktlige samfunn. I en studie av folk som flytter til landsbygda er det menn som er mest utsatt fordi de utfordrer tradisjonelle kjønnsroller ved å velge utradisjonelle jobber. Sladder representerer en slags *landsens justis*, sier Haugen og Villa. De peker på at det er vanskelig å få tak i det eksakte punktet der 'trygt og godt' går over til en usunn og grådig disiplinering. Sladderens effekt kan variere fra det helt harmløse i den ene enden, en praksis som styrker gruppens solidaritet, noe felles å snakke om, noe som bringer folk sammen, til sosial eksklusjon i den andre enden.

Sosial kontroll i små, tette samfunn har mye til felles med kontrollen i de minoritetsgrupper som også har tette nettverk. Ikke minst står kontroll av kvinners seksualitet sentralt i begge sammenhenger. Slike paralleller er viktige som utgangspunkt for en nærmere undersøkelse av forskjeller. Samtidig er det viktig å se på innholdet i kontrollen, eller i seksualmoralen, om man vil. Hva og hvor mye er det som skal til for at en jente oppleves som normoverskridende, som en "dårlig kvinne" eller "hore", og hvor grunnleggende er dette skillet for organiseringen av hennes liv? Selv om det å bli kalt "hore" er noe mange jenter i ulike miljøer risikerer, og som de opplever begrensende, kan det være store forskjeller når det gjelder hvor snevert handlingsrom disse jentene har og hva slags konsekvenser et horetempel innebærer.

Oppdragelse – individ, ungdom, familie

Mye av bekymringen om begrensende og kvinneundertrykkende sosial kontroll fokuserer på familien og relasjonen mellom jenter/unge kvinner og deres foreldre. Dermed aktualiseres en diskusjon om oppdragelse, eller sosialisering som er et mer teoretisk begrep. Alle foreldre former, begrenser og utøver kontroll overfor sine barn, men de gjør det forskjellig – blant annet avhengig av klasse, etnisk bakgrunn og religion, men også personlig biografi. Når det gjelder foreldre med innvandrerbakgrunn vil migrant- og minoritetserfaringer spille sammen med andre faktorer. For eksempel kan det å leve som medlem av en stigmatisert minoritet forsterke ønsket om å bevare egne tradisjoner og beskytte barna mot storsamfunnet.

Mange vil være enige om at forskjeller i barneoppdragelse kan henge sammen med ulike forståelser av og idealer for grunnleggende fenomener som individ og fellesskap. Ofte trekkes et skille mellom kollektivorienterte og individorienterte livsanskuelser. Det handler om et ideal der mennesket først og fremst foredles gjennom å finne sin plass i og bidra til

fellesskapet versus et ideal om det selvstendige og uavhengige menneske som oppdragelsens mål. I det første tilfellet vil konformitet og kontinuitet langt på vei ses som noe positivt, mens i det andre er brudd og opposisjon noe som verdsettes, særlig i ungdomstida. Mange forskere legger vekt på at slike idealer ofte følges av en langt mer variert praksis, men at dette per definisjon er ubevisst eller underkommunisert. Der fellesskapsidealet står sterkt, blir individualitet underkommunisert og holdt skjult, mens avhengighet og konformitet er tabuisert i kulturer som hyller individualitet. Kort sagt er forskjellene mindre enn idealene tilsier. Likevel er mange enige om at det fins viktige forskjeller når det gjelder verdsetting av individualitet og fellesskap. Derimot er det stor uenighet om hvordan slike forskjeller skal vurderes og hvor problematiske de er. Er det ikke snakk om at alle foreldre vil det beste for sine barn, men at de har og må få lov til å ha, ulike oppfatninger av hva som er det beste? Er ikke alle foreldre like opptatte av å forme sine barn ut fra sine idealer, men de kan bruke ulike metoder? Her er det altså ikke bare snakk om forskjeller i verdier og normer for oppdragelsens mål, men også metoder, hvordan man oppdrar for å nå disse målene.

Autoritær og autoritativ kontroll

I sosialiserings- og ungdomsforskning er det vanlig å skille mellom autoritær og autoritativ kontroll, eller med andre ord: ekstern og internalisert kontroll. Autoritær kontroll er basert på trusler og fysisk avstraffelse; foreldrene utøver et utvendig press på barnet til å oppføre seg slik de ønsker. Autoritativ kontroll er kontroll basert på resonnering og forklaring. Ved å forklare hvorfor grenser settes og hvilke konsekvenser barnets handlinger ellers kunne få, vil man oppnå at barnet internaliserer normer og regler slik at de blir selvkontrollerende. Autoritær kontroll derimot, motvirker utviklingen av autonomi, ansvarsbevissthet og selvstendighet.

Noen vil mene at det er en overlapp mellom de to skillene. At kollektivorientert oppdragelse karakteriseres av autoritær kontroll, og at individorientert oppdragelse utøves ved hjelp av autoritativ kontroll. Det er ikke gitt, men må undersøkes i konkrete empiriske kontekster. Kan det for eksempel være at noen foreldre bruker autoritativ kontroll for å overføre verdien av familiens ubrytelige fellesskap og individenes innordning til sine barn? I så fall vil et eventuelt opprør fra den unges side mot disse verdiene være et resultat av foreldrenes oppdragelse til selvstendighet, for å si det litt enkelt. På den andre side vil det være et opprør mot verdier som den unge selv har internalisert, og derfor være forbundet med sterk ambivalens.

Hensikten her er uansett ikke å lansere en analyse eller typologi for variasjon og endring i oppdragelsesstiler, men vise at eksisterende begrepsskiller kan brukes på ulike måter. I praksis vil mange foreldres sosialiseringshandlinger kombinere ulike stiler og grader av kontroll. Denne rapportens tema reiser spørsmålet om hvorvidt noen barn og unge oppdras til *for* stor grad av lydighet og dydighet ved hjelp av *for* autoritær kontroll. For eksempel viser sitatene tidligere i dette kapitlet at barn som vokser opp i lukkede kristne miljøer kan oppleve strenge begrensninger både når det gjelder hvordan de utformer sin kjønnsidentitet og handlingsrom mer generelt. Hvor stor grad av kontroll er legitimt i lys av et lovverk som sier at barns rett til å være med å bestemme over eget liv er grunnleggende og øker med alderen?

En mer differensiert diskusjon

Når man skal dokumentere og diskutere forskjeller og likheter i sosial kontroll med fokus på kjønnslikestilling og trekke grenser for hva som er legitim variasjon og illegitime praksiser, kan det være nyttig å skille mellom ulike dimensjoner ved sosial kontroll. For eksempel kan sosial kontroll utøves i forskjellige relasjoner, individuelt eller strukturelt, og kontrollerende relasjoner kan stå i forskjellige forhold til hverandre. Endelig vil kontrollen ha forskjellig innhold, både i art og grad.

En dimensjon gjelder ulike arenaer eller relasjoner og forholdet mellom disse. Noen opplever trakassering på gaten, enten det er seksuell trakassering, rasistisk hets eller et "moralpoliti" i en eller annen form. Enda flere sliter med å forholde seg til normativt press og kontroll i jevnaldersmiljøet og fra reklamebransjen. Slike former for sosial kontroll kan oppleves begrensende, men det er verdt å spørre om det ikke er noen vesentlige forskjeller mellom kontroll i familien og kontroll på gaten. Samtidig er nettopp forholdet mellom kontrollen på ulike arenaer et tema i seg selv. For noen vil familien representere en frisone i forhold til kommersielt press og en trygg havn fra trakassering på gaten. For andre vil press og overvåking "ute" være parallell til kontrollen i familien. Atter andre vil oppleve at det er storsamfunnet som tilbyr rom der man kan unnslippe undertrykkende relasjoner i familien.

Som flere av sitatene foran tematiserer, opplever en del unge kvinner med minoritetsbakgrunn å bli overvåket på flere arenaer, av mennesker med samme bakgrunn. Det viser seg at både kjente og ukjente påtar seg ansvaret for at disse kvinnene skal holde seg innenfor noen normer. Kontrollen kan dels utøves direkte ved at kvinnene blir passet opp på gaten eller at medelever kommer med kommentarer, eller den kan skje indirekte gjennom rykter og sladder. En annen form for direkte kontroll er når noen som mener de har observert en

grenseoverskridelse på gaten, i skolegården, på en kafé etc, ringer hjem til kvinnens foreldre for å fortelle om det. Slike handlinger utgjør samtidig en kontroll av foreldrene, idet de mer eller mindre direkte beskyldes for å være dårlige foreldre som har mistet kontroll på datteren sin.

For noen er kontrollen så og si allestedsnærværende og overlappende. Kanskje kan man si at de lever i sammenhengende kontrollregimer. De utsettes for kontroll som ivaretar de samme normene på nær sagt alle livets arenaer: Hjemme, i nabolaget, i egen og familiens vennekrets, i menigheten, på skolen og på gaten. Hvis dette er en fruktbar måte å kategorisere en bestemt variant av illegitim sosial kontroll på, er det viktig å legge til at slike kontrollregimer ikke er *absolutte*. Familier og slektsgrupper er slett ikke alltid unisone.

Kontroll trenger ikke være sammenhengende for å være begrensende. Det kan like fullt være nyttig å beskrive kontrollen i termer av arenaer. Likeledes kan en person både være kontrollert og selv være med på å kontrollere andre. Slike mer ambivalente posisjoner aktualiseres som vi skal se særlig i forskning på gutter og brødre, men gjelder også for kvinner, ikke minst mødre.

En siste, helt sentral dimensjon går på innholdet i kontrollen. Hvilke normer er det som produseres og opprettholdes gjennom de ulike formene for sosial kontroll? Denne rapporten er særlig opptatt av den kontrollen som sikter mot å ivareta strenge normer om seksuell ærbarhet for kvinner. Å bli utsatt for rykter og horestempling er en trussel som mange kvinner må forholde seg til, uavhengig av etnisk bakgrunn. Det er sterk variasjon i hva som skal til for å bli stemplet slik og i hva det innebærer å bli stemplet som ”hore” – hvilke sanksjoner det utløser. Det blir derfor viktig å spørre hva og hvor mye som står på spill, hvor stort handlingsrommet er før noe defineres som norm/grenseoverskridelse og hvilke sanksjoner som tas i bruk for å forhindre eller straffe slike normbrudd. Dette er et sentralt tema i resten av rapporten.

Del II Kunnskapsoversikt

1. Respektabilitet, ærbarhet og kontroll av seksualitet

I dette kapitlet gjennomgås kvalitative forskningsstudier der et gjennomgående tema er den sosiale kontrollen som sikter mot å ivareta strenge normer om seksuell ærbarhet for kvinner. De fleste studiene er basert på intervjuer med eller observasjon av unge kvinner med minoritetsbakgrunn, mens noen få studier fokuserer på unge menns og foreldres synspunkter og forestillinger.

De første studiene i Norden som tematiserte generasjon, identitet, kjønn og seksualitet i forhold til etnisitet kom på slutten av 1990-tallet. En av de første var den danske sosialantropologen Yvonne Mørck i avhandlingen ”Bindestregsdanskere. Fortellinger om køn, generationer og etnicitet” (1998). Hun bruker begrepet bindestreksidentiteter i kombinasjon med kjønns- og generasjonsperspektiv i studiet av hvordan minoritetsungdom forholder seg til flere sett med normer og kjønnsideologier samtidig. Mørck viser til at temaer som seksualitet og kvinnens rolle ofte er kjernekonflikter i innvandrerfamilier. Kvinners seksuelle atferd og konformitet til tradisjonelle kjønnsroller blir en markør for familiens verdisystem. Seksualiteten får dermed en symbolsk verdi og kvinners handlingsrom må derfor begrenses, og ikke utvides i en migrasjonssituasjon. Det er særlig unge kvinner som befinner seg i krysningen mellom den private sfærens tradisjonelle press og den offentlige sfærens moderne krav. Det betyr at de både har mest å tape og mest å vinne ved å bryte med familien, mener Mørck 1998:91).

Annick Prieur har i sin studie ”Balansekunstnere. Betydning av innvandrerbakgrunn i Norge.” (2004) intervjuet unge kvinner og menn med minoritetsbakgrunn. Hun finner i likhet med Mørck at det er på kjønnets og familiens område at forskjellene er størst mellom de samfunn de unges familier kommer fra og det norske samfunnet og at kompromisser er vanskelig å finne. Hun konkluderer med at det ikke er noen middelvei mellom en norm for jomfrudom ved ekteskapsinngåelse og et ideal om å leve ut sin seksualitet som det norske majoritetssamfunnet signaliserer. Hun begrunner det med at de unge er sosialisert inn i tenke- og væremåter som gjør at de fleste som har innvandret, vil opprettholde de opprinnelige kjønnskonstruksjonene i den nye tilværelsen. På kjærlighetens og seksualitetens område kan unge jenter bli splittet mellom foreldrenes forventninger og de norske omgivelsenes

forventninger og egne ønsker, hvor de befinner seg i en situasjon av dobbelt binding (Prieur 2004).

Respektabilitetens betydning

I Norden i dag dominerer svensk forskning på feltet minoritetsungdom, kjønns- og seksualitetsnormer. I den svenske forskningsoversikten *Ungdomar och sexualitet*¹² viser Margareta Forsberg (2006) hvordan de første studiene fra 1990-tallet på minoritetsungdom og seksualitet undersøkte møtet mellom det ”svenske” og det ”utenlandske”, ”kulturkonflikten” mellom ”svensk sex- og samlivskultur” og andre kulturer (ibid:40). Etter hvert ble det stadig mer vanlig å trekke inn den flerkulturelle konteksten de unge vokste opp i, og i Sverige ofte med utgangspunkt i hvordan ”fororten”, de flerkulturelle forstedene, var med på å forme identiteten. Forskningen endret seg etter hvert fra å fokusere på møtet mellom spesifikke, definerte mønstre til å diskutere hvordan flerkulturelle sammenhenger skaper nye og komplekse utgangspunkt for ungdoms identitetsdannelse og hvordan kjønn, klasse, seksualitet og etnisitet spiller sammen.

Forsberg gjennomgår respektabilitetens betydning for kvinners seksualitet, uavhengig av etnisk og kulturelle skillelinjer. Kvinner har forskjellige strategier for å oppnå og markere respektabilitet. Seksualitet er ett av de områdene der mange kvinner skiller mellom seg selv og andre som henholdsvis respektabel eller ikke-respektabel. Ideen om respektabilitet har røtter i ulike tankesystem og er dermed det Forsberg kaller en sammenhengende måte å kontrollere kvinners seksualitet på. Dels har respektabilitet røtter i en kjærlighetsideologi som innebærer at seksualitet sees som individets sak, men likevel må holdes innenfor det etablerte kjærlighetsforholdets rammer for å passere som ”godkjent” (Forsberg 2006:37). Dels har respektabiliteten røtter i tradisjonelle samfunnssystem, der seksualitet er forbeholdt ekteskapet og der særlig kvinner skal være jomfru til de gifter seg. Her angår seksualiteten ikke bare det enkelte individ, men også hennes eller hans familie. Normene som regulerer respektabiliteten i de to ulike sammenhengene ser også ulike ut. I det siste tilfellet er de tydelig uttalt og oppfattes som sterkt tvingende. I de første tilfellet er de mer diffuse og tvangen ikke like eksplisitt. Men uansett hvilke røtter respektabiliteten har, bunner den i begge tilfeller i en ambisjon om å kontrollere kvinners seksualitet, sier Forsberg (2005:43).

¹² Rapporten er laget på opprag fra Statens Folkhälsoinstitut og utkom i 2006 som en oppfølging av en tilsvarende rapport fra 2000.

I den forskningen som tar utgangspunkt i det flerkulturelle, finnes det etter hvert flere studier som diskuterer *oskulden*¹³ og dens betydning for jenter og unge kvinner, hovedsakelig med utenlandsk bakgrunn, (Andersson 2003, Eldén 2003, Forsberg 2005). Denne forskningsslitteraturen viser at *oskulden* fungerer som en markør for respektabiliteten og er en del av et større kompleks av tradisjonelle forestillinger om kvinnelig seksualitet.

Sosiologen Åsa Eldén (2003) diskuterer i sin avhandling *Heder på liv och död* begrepet ære/heder basert på intervjuer med unge kvinner med arabisk og kurdisk bakgrunn. Materialet omfatter også data fra svenske rettssaker om hedersrelatert vold. I tolkninger av sine liv snakket alle kvinnene om rykter, *oskuld* og ære. Disse temaene forekom i fortellinger om grov vold, men også om erfaringer de forstod i termer som ”pappas omsorg” og det ble på forskjellige måter koblet til forståelser av ”kultur” og ”religion”. De intervjuede kvinnene forteller om hvordan en kvinnes dårlige rykte bringer skam over familien. En kvinne som hadde mistet sin *oskuld*, risikerte å miste sitt liv. Hun var for alltid stemplet som en hore, og en hore måtte ”forsvinne” – utestenges fra familien eller dø – for at de mannlige slektningenes ære skulle gjenopprettes. Mange kvinner fortalte om hvordan mennene sjelden var interessert i om noe ”egentlig” hadde hendt. En kvinne som hadde fått ”horestempel” var en kvinne med tapt *oskuld*, men ikke nødvendigvis bokstavelig talt. Det er det dårlige ryktet som bringer skam over familien, ikke at kvinnen konkret hadde gjennomført et samleie. Eldén tolker ryktets sentrale plass i kvinnenenes fortellinger i lys av kulturelle forestillinger om splittet kvinnelighet, om hore og jomfru som gjensidig utelukkende kvinnekategorier og om ære. En kvinne som defineres som ”hore”, må sosialt eller fysisk tilintetgjøres for at familiens ære skal gjenopprettes.

Etnologen Åsa Andersson har i avhandlingen *Inte samma lika* (2003) intervjuet jenter i de høyeste årskursene i grunnskolen i en flerkulturell bydel i Gøteborg, hvor majoriteten har utenlandsk bakgrunn. Jentenes fortellinger om deres hverdagsliv knyttes til kjønn og seksualitet, og Andersson diskuterer hvordan kulturelle krefter samspiller med ulike typer begrensninger i deres bevegelsesfrihet. Deres liv begrenses blant annet av familiens og særlig farens anseelse, og betegnelser som ”hore” og ”*oskuld*” som verdimarkører på jentene. Andersson fant at seksuell avholdenhet også kunne fungere som en statusmarkør for unge innvandrerkvinner. Hun belyser den symbolske rollen kyskheden/oskulden kunne spille for

¹³ Når svenske studier omtales, brukes begrepet *oskuld* for jomfrudom/kyskhett/ærbarhet.

unge kvinner i multietniske forstadsområder, særlig i områder som har fått rykte på seg for å være et problem.

Også avhandlingen *Brunetter och Blondiner* til Margreta Forsberg (2005) viser hvordan *oskulden* fungerer som en sterk symbolsk verdimarkør for de jentene og de unge kvinnene i det flerkulturelle området hun studerer. Formålet var å studere hvordan normer, verdier og aktiviteter framstår i en situasjon der unge med forskjellig kulturell bakgrunn lever sammen i en svensk kontekst. Et tema som går igjen i samtalen mellom jentene i Forsbergs studie, er at det er viktig for dem å bli oppfattet som ”fina flickor”. De legger vekt på å navigere innenfor aksepterte rammer for seksualitet og å markere overfor omgivelsene at de befinner seg innenfor disse rammene. De bruker begrep som er tydelig koblet til etnisitet, som ”svenner” (svensker), ”blondiner” og ”brunetter”. Å være ”blondine” eller ”brunette” kan forstås både som å være henholdsvis blond eller mørk i håret, eller svensk eller utenlandsk, men det er også koblet til hvordan jentene er og oppfører seg. Å agere ”blondt” er å *ikke* oppføre seg som ”fin flicka”, det er det samme som å leve med et større handlingsrom og å ha seksuelle relasjoner. Å være ”brunette” derimot innebærer å leve etter strengere regler og at de ”holder på seg” (Forsberg 2005:78). En jente kan dermed være brunette, men *tenke blondt*, noe som betyr at hun er innvandrer, men tenker som en svensk jente med liberale holdninger til særlig seksualitet. Jentene uttrykker også relativt ofte kritikk mot den ”svenske” måten å leve på, med mer liberale normer for seksuelle relasjoner. Denne kritikken fungerer som en markering mot de ikke-respektable, for på den måten å framheve egen respektabilitet, ifølge Forsberg.

Rykte som kontrollinstrument

Også Forsberg finner i sin studie at rykter er det sterkeste kontrollinstrumentet for å oppnå og vokte posisjoner innenfor et hierarki av respektabilitet. En jente kan få dårlig rykte uavhengig av hvordan hun opptrer hvis noen har interesse av å sette ut et rykte. Også en gutt kan bli offer for ryktespredning. Hvis han har mange forskjellig seksuelle relasjoner med jenter, får han rykte som ”player”. Mens det blant jentene er negativt at en gutt er en ”player”, kan det føre til beundring blant guttene. Samtidig kan en gutt som er venn med en jente, advare henne mot å være sammen med en ”player” fordi da kan hun få dårlig rykte. Jentene i Forsbergs materiale refererer til at foreldrene har mange restriksjoner når det gjelder seksuell oppførsel. Dette systemet av reguleringer er det umulig å forhandle om, men i det daglige kan det virke som det er forskjellige måter å omgå disse reglene på, både for jentene og for foreldrene.

I den danske studien *At være muslimsk kvinde i Danmark* (Velfærdsministeriet, 2009) er unge

muslimske kvinner, de fleste i aldersgruppen 18-23 år, intervjuet om kjønnslikestilling i forhold til islam. Følgende samtale mellom to av de muslimske jenter fra denne studien (ibid:26) illustrerer hvordan ærbarhetsnormer er med på å rettferdiggjøre sosial kontroll av unge jenter i form av ryktespredning:

"Min mor siger, at det gør ikke noget hvis du snakker med drenge i skolen, det er jo ens klassekammerater, der sker jo ikke noget, det kan jo ikke misforstås. Men hvis man ser en i byen, i biografen med en dreng, så blir det misforstået."
(Uden tørklæde)

"Så starter rygterne, og så går det bare videre til ens forældre."
(Med tørklæde)

"Og så blir det rygte værre, og så ender det med, at man har gjort ting man ikke har gjort. Det er ligesom når vi sidder i rundkreds og hvisker et ord i øret til hinanden, så ender det med at være et helt andet."
(Uden tørklæde)

"Men man ved jo inders inde, at man ikke har gjort det, folk sier. Så jeg tænker ok, lad dem bare snakke."
(Med tørklæde)

"Men det ødelægger ens ære, ens families ære. Min mor har været i Mekka to gange nu. Hvis jeg blev set sammen med en dreng, og folk så opdigtede at vi havde kysset og sådan, så ville det automatisk gå ud over min mors rygte, min families rygte."
(Uden tørklæde)

"Så ville folk begynne med det der med at"det er en dårlig familie."
(Med tørklæde)

Ja, en dårlig familie, dig skal man i hvert fald ikke være sammen med. Og når det er tid til at blive gift, så bliver det også sværere at finde en mand, for han vil tænke, hende her, hun har været sammen med en anden mand, hende gider jeg ikke være sammen med. Så det påvirker faktisk rigtig mange ting, ud over ære, også ægdeskab."
(Uden tørklæde)

"Man bliver bare set som en dårlig person."
(Med tørklæde)

Som forskerne bak denne danske studien poengterer, illustrerer denne dialogen at den sosiale kontrollen ikke nødvendigvis har noe med hodeplagg/tørklædet å gjøre, siden de unge kvinnene her opplever omfang og konsekvenser av den sosial kontrollen ganske likt. Nesten alle de 36 informantene uansett alder, etnisk bakgrunn og utdannelsesnivå, med eller uten tørklæde (hijab), religiøse eller ikke-religiøse, fortalte at den sosiale kontrollen har forholdsvis stor innflytelse på deres daglige liv og de valg de foretar. Forskerne mener at det her er en markant kjønnsforskjell, ettersom gutter på ingen måte er underlagt samme kontroll. På spørsmål fra forskeren om den kollektive undertrykkelsen er verre for jentene enn den er for guttene, svarer en informant (ibid:131):

”Ja, helt bestemt, det er der ingen diskussion om. Der har jeg et eksempel med min bror. Han har sin kæreste med hjem, hun sover hjemme hos os, hun er dansker. Hvor mine forældre har det sådan med mig, at de helst ikke vil vide om jeg har en kæreste eller ej. En fyr, han må gøre hvad han vil. Han skal blive gift, det er det eneste pres, der ligger på hans skuldre. Han skal giftes og have nogle børn, så han kan føre slægten videre. Ellers må han gøre, hvad han vil.”

Det går fram av intervjuene at det dreier seg særlig om kontroll av kvinners seksuelle ærbarhet, som sentral for familiens anseelse og som kollektivt anliggende. Rykter og sladder er sentrale mekanismer i denne kontrollen og forskerteamet uttrykker overraskelse over at ryktespredning viste seg å være så utbredt og betydningsfull blant jevnaldrende. Blant annet forteller en del at skole- og studiemiljøer kan være preget av tradisjonelle ærbarhetsnormer. Muslimske kvinner som overtrer disse kan bli kraftig sanksjonert av andre muslimer, både kvinner og menn. Det er likevel ikke alle informantene som er enige i at den sosiale kontrollen er negativ. Ifølge forskergruppa har det sammenheng med at noen av informantene har integrert slike normer og er selv med på å utøve denne formen for sosial kontroll. Andre har vært kritiske, men likevel ikke våget å vise dette åpent. Noen få har protestert og brutt med den sosiale kontrollen og har derfor måttet gjennomleve store konflikter med både familie og nettverk. De har vært utsatt for alvorlige sanksjoner som sosial eksklusjon og vold. Forskerteamets inntrykk er at unge menn ikke er underlagt den samme kontrollen, men tvert imot i høy grad er med på å utøve kontroll av jevnaldrende kvinner, både som brødre, brødres venner og i andre relasjoner. En av rapportens konklusjoner er at den kollektive disiplineringen av kvinners atferd bør være et viktig likestillingstema.

Selv om seksuell omgang blant unge er generelt akseptert av majoritetssamfunnene i de nordiske landene i dag, viser forskningen at det fortsatt er viktig for unge jenter i majoritetsmiljøer å opprettholde respektabiliteten i forhold til seksualitet. Kjønn er fortsatt en avgjørende faktor for bevegelsesfrihet når det gjelder seksualitet, og jenter holder mye strengere på kjærlighetsideologien enn gutter (Forsberg 2005). Grensen mellom å være en ærbar jente og å være en ”hore” voktes og opprettholdes også blant majoritetsungdom gjennom sladder og rykter. Sosialantropolog Fanny Ambjörnsson (2008) viser i sin studie av kjønn, klasse og seksualitet blant hovedsaklig etnisk svenske gymnasjenter hvordan det verste stigma en unge kvinne kan få, er knyttet til hennes seksualitet. Følgende samtale mellom forskeren og to etnisk svenske gymnasjenter har klare paralleller til dialogen mellom de danske muslimske jentene gjengitt over. Samtalen illustrerer at balansen mellom ”lösaktig og ”oskuld” kan ødelegges av rykter, og at det er jenter heller enn gutter som risikerer å få ”horestempelet” på seg:

Lollo: Hora är det värsta ordet som tar på tjejer. Det skriker man om man verkligen vil såra. Man skall kunna vara oskuld, men man tar åt sig ändå. Liksom, vadå? Är det så folk ser mig?

Marielle: Mmm...det är mycket värre att bli kallad hora än bitch. För då är man slampa. Det är ju värre att vara lösaktig än en sån som är allmänt jävlig. För då bestämmer man i alla fall själv.

Fanny: Varför säger man hora då?

Lollo: Men man säger det väl för att såra nån. Men till killar är det ju skillnad. För dom sårar det inte om man säger hora. De blir nog mera glada. Som att de är karlakarlar om de kan dra över nån. Då får man istället säga att de har liten snopp.

Fanny: Vad skulle vara värst att höra för en kille då?

Marielle: Hmm.. Sämsta ryktet en kille kan ha är att vara ett kasst ligg. Att de är dåliga i sängen.

Lollo: Nej, horunge tror jag är det värsta man kan kalla en kille. Att han är horunge.

(Ambjörnsson 2008:187)

Mens de etnisk svenske jentene som Ambjörnsson observerer var opptatt av ikke å framstå som ”lösaktiga”, oppfattet de seg selv som frie og fulle av valgmuligheter i motsetning til innvandrersjenta i klassen, som for dem framsto som den uselvstendige og undertrykte.

Den svenske forskeren Lena Bergs studie *Lagom är bäst: unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi* (1999) viser også hvordan seksuelt rykte har stor betydning i majoritetsjenters livsverden, hvordan de balanserer mellom å bli betraktet som ”torrisar” og heller ikke som ”horor”. I sin avhandling om den svenske skolens *samlivsundervisning* viser etnologen Maria Bäckman hvordan den jenta som får rykte på seg for å være lett på tråden (svensk: lett på foten) mister status på grunn av sin seksuelle tilgjengelighet. Den egenskapen at hun er lett tilgjengelig er det samme som at hun ikke lenger er noe for guttene å erobre. ”Fortfarande verkar sexualiteten således vara ett område där killarna har förutsättningar att förbättra sitt anseende, medan tjejerna riskerar att drabbas av ovälkomna statusbyten”, påpeker Bäckman (2003:107).

De norske sosiologene Katrine Fangen og Cecilie Thun (2007) diskuterer på samme måte hvordan unge kvinner generelt er i en livsfase der de forhandler fram ulike posisjoner når det gjelder forholdet mellom seksualitet og ærbarhet. Grensene for hva som er tillatt, forvaltes ulikt av de forskjellige aktørene og i de forskjellige miljøene. En ung majoritetskvinne risikerer mest rykter fra jevnaldrende, mens en ung norsk-somalisk kvinne vel så mye opplever rykter fra voksne med samme etnisk bakgrunn. Ikke minst foreldre fryktet at de unge skulle bli ”helt norsk” eller ”for norsk”, noe som ble forbundet med for liberale seksuelle normer (jfr Forsberg 2005). Anna Bredström (2005) finner i sin studie en overgripende ”innvandrersidentitet” hos unge innvandrersjenter, til tross for at mange hadde en varierende og grenseoverskridende oppførsel som vitner om en flerkultur og hybriditet mer enn faste og definerte etniske grenser. For å framstå som en respektabel innvandrersjente, handlet det ofte

om å ”inte vara som en svensk tjej”. Selv om det fantes mange forskjeller mellom jentene, så var ”en svensk tjej och en invandrartjei aldrig likadana”, mente noen (Bredström 2005:77).

Redselen for å få et dårlig rykte var et av de gjennomgående samtaleemnene i den svenske forskeren Anna Bredströms studie som er gjort for Folkhälsoinstitutet og bygger på 10 fokusgruppeintervjuer og et 20-talls enkeltintervjuer med ungdommer av begge kjønn i alderen 18-25 år i tre ulike lokalmiljøer. De fleste har tyrkisk, syrisk, kurdisk og iransk bakgrunn og er født i Sverige. Ryktet handlet først og fremst om å bli sett som ”sexuellt lössläppt”. Mange jenter fortalte om hvordan de levde med risikoen for å bli kalt ”hora”, ofte uavhengig av om de hadde hatt sex med noen eller ikke. Det var folk i nærmiljøet som framsatte ryktene. ”Alle prater om alle” som en jente sa om sitt boområde (ibid:72). Trusselen om å få et dårlig rykte gjorde livet mer begrenset. En jente mente at du må være ”psykisk sterk” for å leve med et sånt rykte, ”för du kommer att höra det hela tiden, *hela tiden*.”:

K: Och det är inte det att det bara påverkar dig, det påverkar alla. Alla de som umgås med dig, det påverkar alla. ”Ah, dom går med den där horan..”

L: Ja..

K:..och det är alltid så, så är du psykiskt stark så skiter du i det och gör vad du vill, men det är svårt.. (tjejer,(ibid)

Trusselen om å få et dårlig rykte var en del av jentenes hverdagsliv. De ga likevel forskjellige svar på hva som skulle til for å få et dårlig rykte. For noen holdt det at de ble sett på byen med en gutt, mens andre først ble utsatt for rykter om de hadde sex med en gutt de ikke var kjæreste med. Det som ble tydelig i intervjuene var at ryktene var en effekt av kravet om å være jomfru; ”oskuldskravet”. Den symbolske rollen som ”oskulden” ble tillagt gjennomsyret jentenes samtaler og fortellinger. Dette kravet var alltid nærværende, om ikke alltid etterlevd, påpeker Bredström (ibid: 109). Et tegn på oskuldskravet var at jomfruhinnen ofte var tema når jentene snakket om sex. Når to tyrkiske jenter og en kurdisk jente begynte å prate om ”første gangen” sa de:

K: Jag är jättenervös faktiskt. Min kompis gifte sig för någon månad sedan, och hon var jättenervös, men nu säger hon att det är lugnt.

R: Det jag är rädd för, det är att det inte ska blöda.. (tjejer (ibid: 109).

Redselen for at det ikke skulle blø fantes hos flere av jentene som opplevde et sterkt krav om kyskhet, men ikke hos alle. En ung kvinne som ville være jomfru fram til bryllupsnatten mente at det holdt at hun selv visste at hun var *oskuld*. Noen mente at hele forestillingen om ”blod på lakenet” var en myte og at ikke alle blør første gangen. En del unge kvinner opplevde *oskuldskravet* som en innskrenkning av deres frihet og beskrev hvordan det ga dem dårlig samvittighet når de likevel valgte å ha sex. Deres redsel for at noen skulle oppdage at

de var seksuelt aktive begrenset også deres muligheter til å bruke prevensjon. En jente snakket om hvordan p-sprøyten var hennes eneste alternativ, fordi hun ikke hadde mulighet til å gjemme p-pillene. Samtidig snakket også noen jenter om det å være jomfru som noe positivt, en jente sa for eksempel at hun kjente seg stolt over å være ”ren”. I motsetning til myten om den undertrykte innvandrerjenta, viste mange jenter i disse intervjuene at de kunne sette grenser for sin egen, selvvalgte seksualitet, ifølge forskeren (ibi:112). Jentene mente ofte at guttene både respekterte og forsto deres valg, i det minste om de var innvandrere.

Mens *oskuldskravet* ofte forbindes med en ekteskapsideologi snarere enn en kjærlighetsideologi, mener Bredström at hun ikke finner noen tydelige grenser blant ungdommene i denne studien. For noen var kjærlighetsideologien mer nærværende, det framsto som bedre å ha sex innen en kjærlighetsrelasjon, uansett *oskuldskrav*. *Oskuldskravet* var ofte oppe til diskusjon i fokusgruppene. Også blant de som hadde valgt å være jomfru, ble grenser for akseptabel oppførsel diskutert. Å ikke miste *oskulden* var dessuten ikke nødvendigvis det samme som ikke å ha sex, de så seg selv som *oskuld* så lenge de ikke hadde samleie. *Oskuldskravet* ble således definert forskjellig av forskjellige jenter. For noen handlet det om ikke å ha et åpent forhold før ekteskapet, andre forhandlet med kjæresten om hvilke grenser som gjaldt for deres relasjon. Dessuten fantes det jenter som hadde sex selv om de opplevde et sterkt *oskuldskrav*. Å snakke om en ekteskapsideologi skulle dermed være å forenkle en kompleks virkelighet, mener Bredström (ibid: 115). Det ytterst varierende forholdet til *oskuld*stemaet blant ungdommene mener hun understreker dets symbolske status. *Oskulden* brukes som en markør for tilhørighet, men i praksis finnes det en rekke ulike tolkninger av hva *oskuldskravet* egentlig innebærer. Det betyr at mens den symbolske verdien forventes å være den samme for hele gruppen, kan det i praksis være høyst varierende. Det blir ikke minst tydelig over generasjonsgrenser, der ungdommer og foreldre møtes i en felles oppfatning av at kvinnen bør være *oskuld* fram til ekteskapet, men hva det i praksis innebærer, er ofte to helt forskjellige ting for henholdsvis den unge kvinnen og hennes foreldre.

Unge menn, rykter og seksualitet

I intervjuene Bredström gjorde kom det fram at den sosiale kontrollen i form av rykter også kan være et problem for guttene. En forteller at gutter må være på vakt, framfor alt om de treffer en syrisk jente, ettersom *man kan få problem med hennes brødre om noe går galt* (ibid: 109). Han mente det hørte sammen med tradisjonen, med mannsrollen og at det er foreldrene som holdt hardt på den:

”Ungdomar bryr sig inte så mycket om traditionen,” sier han, ”men man måste ändå passa sig, eftersom föräldrar, släktingar och anda syrianer håller fast vid den. Det kan helt enkelt få konsekvenser, konsekvenser som inte är roliga.” (ibid).

Mens de unge jentene hele tiden måtte forholde seg til trusselen om å få et dårlig rykte, hadde de unge guttene likevel betydelig større spillerom for å være seksuelt aktive. I deres samtaler og fortellinger fantes det en tydelig oppdeling i jenter de hadde sex med og jenter som de kunne tenke seg å være sammen med. Det fantes dessuten en tendens til å legitimere en mindre ansvarsfull holdning overfor jenter som guttene anså som ”dårlige”. Forestillingen om bra og dårlige jenter ble noen ganger framstilt med etniske fortegn, ofte ut fra oppfatninger om at svenske jenter var forskjellige fra innvandrerjenter: *”Svenska tjejer är lättare”, ”du vet vad vi brukar säga om blondiner”, ”svenska tjejer är friare, de får ha sex”,* var noen kommentarer, selv om ikke alle var enige om dette. Noen mente også at svenske jenter var uoppnåelige for innvandregutter (Ibid:109). I en del intervjuer kommer spørsmålet om kultur eller etnisitet opp først når kjønnsrelaterte eller seksualrelaterte spørsmål ble diskutert: *”Det är svårt för oss att ha så här fria relationer. Om jag är ihop med en tjej till exempel, och vi visar oss ute på stan. Det är väldigt strikt, du vet, vi syrianer är såna, vår kultur, du vet.”* (kille, ibid: 76).

Avhandlingen *Förorten i huvud* (Hammarén 2008) er basert på samtaler med unge menn i alderen 17-20 år med bakgrunn fra en rekke land og også etnisk svenske som bor i samme forstad. Her undersøkes hvordan maskuliniteter og seksualiteter konstrueres i forhold til klasse, etnisitet, kjønn og tilhørigheten til det flerkulturelle lokalsamfunnet. Her går det også fram at de unge guttene må forholde seg til rykter, og at de også må opprettholde en form for respektabilitet når det gjelder seksuell aktivitet, særlig overfor familien. Hammarén finner uttrykk for en ambivalens og motstridende oppfatninger om seksualitet, som veksler mellom en restriktiv seksualmoral til et liberalt syn på seksualitet. Denne ambivalensen avspeiler seg i synet på kvinners seksuelle handlingsrom, hvordan jenter bør og kan oppføre seg seksuelt, og særlig hvilke grenser som gjelder. Kriterier for hva som kvalifiserer for å være ”dålig flicka” eller ”hora” er ofte et spørsmål om proporsjoner, hvor mange relasjoner hun har hatt, om det var kjærlighet med i bildet etc. En jente som aktivt ”hopper runt” og kler seg utfordrende anses ofte som problematisk. Samtidig reagerer noen gutter på jenter som vil vente for lenge med å ha sex når de er kjærester.

En del unge gutter beskriver hvordan de iblant har sex, til tross for sanksjoner fra foreldre, tradisjoner og religion. Samtidig beskriver flere at de ikke akkurat reklamerer med sine erobringer overfor faren og definitivt ikke ”gör dem på smällen” (Hammarén 2003:109). Noen uttrykker også at jenter, spesielt med innvandrerbakgrunn, bryr seg om hvor mange partnere de har hatt. For andre av guttene er det utenkelig å ha sex fordi ryktene sprer seg fort. Slekten kan ha synspunkter på ens seksuelle oppførsel som kan føre til vanskeligheter når de skal finne seg en framtidig partner. I de flerkulturelle miljøene eksisterer det idealer om hvordan gutter skal forholde seg til det seksuelle. Selv om idealene varierer, går de heller i restriktiv retning enn mot det seksuelt utleverende. De seksuelt utleverende guttene risikerer å bli stigmatisert og det er ikke uvanlig at disse får merkelappen ”player” eller ”kåtbock” (ibid). Disse begrepene er ikke like stigmatiserende som ”hora” og kan av noen til og med oppfattes som komplimenter, men vanligvis indikerer de en kritikk av unge gutters seksualitet.

Også i den danske studien *Fædre, sønner, ægtemænd*¹⁴ har forskerne Tina Gudrun Jensen og Anika Liversage (2007) som utgangspunkt hvordan minoritetsmenn uttrykker maskulinitetsforståelser, men her er fokus på forvaltning av maskulinitet i nære relasjoner. De har intervjuet menn med innvandrer- og flyktningebakgrunn i alderen 20 til 44 år, både fra første og andre generasjon. Informantene beskriver særlig det som kan være sterk sosial kontroll når man lever tett sammen i sosiale boligområder, der de gjensidig holder øye med det som blir ansett som ”afvigende adfærd”. For eksempel forteller en annengenerasjons innvandrer om hvordan han på den ene siden setter pris på en stor familie og et utvidet nettverk, mens han på den annen side føler den sosiale kontrollen i minoritetssamfunnet som innsnevrende. I konflikter mellom han og faren ble også det øvrige nettverket innblandet. Uten dette nettverket ville ikke faren ha fått den samme informasjonen om hva sønnen foretok seg, samtidig som faren heller ikke ville vært under samme press om å styre sønnens oppførsel: ”Presset kom fra netværket, fra samfundet i samfundet.” (ibid:33). Siden ansvaret for sønnens oppførsel ligger hos faren, undergraver det farens maskulinitet i forhold til det etniske minoritetssamfunnet, hvis han ikke kan holde sin sønn innenfor grensene for ”acceptabel adfærd”.

I sin avhandling ”*Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*” har den norske sosiologen Anja Bredal (2006) intervjuet unge menn og kvinner oppvokst i Norge

¹⁴ Rapporten er bestilt av Minister for Ligestilling og er en del av den danske regjeringens handlingsplan *Beskæftigelse, deltagelse og lige muligheder til alle*.

med bakgrunn fra India, Pakistan og Sri Lanka om deres erfaringer med arrangerte ekteskap, med vekt på hvordan de unge opplever sin innflytelse, deltakelse, aksept eller motstand i prosessen rundt partnervalget. Hun peker på at en av de største selvfølgelighetene i debatten om generasjonskonflikter i norsk-asiatiske familier er at gutter har større frihet enn jenter. Hun mener at selv om gutter kan ta seg større seksuelle friheter i ungdomstida, kan ikke denne friheten uten videre overføres til en tilsvarende innflytelse på beslutningsprosessen som leder fram til deres ekteskap. Flere av mennene hun snakket med, forteller at deres handlingsrom blir begrenset av hensynet til kvinnens ærbarhet. Bredal kom fram til at mennene og kvinnene i hennes utvalg på flere måter framstår som ganske like, noe som tilskrives at fokus er på forholdet til foreldre og gifteprosessen og ikke tidlig ungdomstid, der guttens frihet først og fremst spilles ut (Bredal 2006:258). En av informantene uttrykte at han var lei av at arrangerte ekteskap i mediene bare handlet om jentenes problemer:

”Media fokuserer bare på jenter, men jeg kjenner mange historier med gutter som er presset. Gutter har et helt annet forventningspress på seg. Det er opp til ham om foreldrene skal ha en alderdom. Jeg har jo ødelagt deres drøm, ikke sant. Mens en jente bare kan gifte seg med hvem som helst og stikke av. Men alle føler vel at en selv har det verst...” (ibid:258).

Den danske etnografen Mikkel Rytter (2003) har gjennom mange år studert dansk-pakistanske familiers ekteskapstradisjoner og praksiser og har blant annet sett eksplisitt på pakistanske menns posisjoner i arrangerte ekteskap. Han vektlegger det samme som informanten over, at det er en viktig kjønnsforskjell ved inngåelse av ekteskap at sønnen blir en del av sin fars hushold og familie. Han peker på at det er viktig å forstå det patrilineære slektssystemet for å forstå valg av mulig ektefelle og hvordan pakistansk familieliv er organisert. Fra foreldrenes synsvinkel blir det spesielt viktig hvem datteren gifter seg med, ettersom hun skal inngå i en ny familie. Omvendt synes valgmulighetene for ektefeller til ens sønner bedre, ettersom man selv kan opplære den nyankomne svigerdatteren i familiens gjøremål, som en ”ny datter i familien”, sier Rytter (2003:11). Omtrent alle informantene hans sier de har mer til felles med en pakistansk jente fra Danmark, mens foreldrene ville ha en svigerdatter fra Pakistan fordi de mente at de som er vokst opp i Danmark, er ”ræpkæftede”, at de fokuserer for mye på karriere og ikke vil innordne seg i husholdet.

Rytter viser til at det er forbundet med stor prestisje å gifte bort sine barn i arrangerte ekteskap. At det å finne ektefeller til sine barn fullfører foreldrenes gjerning som oppdragere og foreldre. Samtidig opererte de unge i intervjuene med en tredje ekteskapsmodell (i tillegg til arrangerte ekteskap og tvangsekteskap) som de kalte ”lovemarriage”, etablert på bakgrunn

av følelser mellom to unge som har giftet seg med eller uten foreldrenes aksept. Ifølge forskeren var det ikke uvanlig at enkeltpersoner eller familier forsøker å manipulere og redefinere eget eller andre ekteskap for at det skal framstå på best mulig måte.

”Lovemarriage” er ikke anerkjent fordi det sannsynliggjør at de unge som selv har funnet hverandre, har hatt seksuell forbindelse før ekteskapet. Men skal et ”lovemarriage” likne et arrangert ekteskap, må de unge overlate til foreldrene å formelt arrangere forbindelsen.

Dermed kan foreldrene opprettholde forestillingen overfor andre pakistanere om at ekteskapet er deres idé. Ofte vet foreldrene utmerket godt hva som skjer, men ved å følge barnas ønsker og arrangere ekteskapet for dem, unngår de at barna trosser dem eller stikker av. I denne prosessen er det viktig at de unge ikke blir sett sammen, for da risikerer de at sladderer begynner å gå. Spesielt vil jenta og hennes families omdømme risikere uopprettelig skade, sier Rytter (ibid:13).

Foreldreskap og sosial kontroll

Det foreligger få nordiske studier av minoritetsforeldres egne oppfatninger av foreldrerollen, oppdragelse, sosial kontroll og familieforhold. I dette avsnittet fokuseres det derfor mest på hva de unge selv sier om forholdet til foreldrene og de nære omgivelsene. Av flere studier går det fram at foreldrene har mange restriksjoner når det gjelder seksuell oppførsel særlig hos jenter. Samtidig opplever unge med minoritetsbakgrunn sterke forpliktelser og lojalitet overfor foreldrene. Foreldreautoritet og kontroll av minoritetsungdom må derfor sees i sammenheng med den sterke familietilhørigheten som eksisterer i mange minoritetsfamilier, mener mange forskere (f.eks. Fuglerud og Engebriksen 2007, 2009, Aarset og Sandbæk 2009, Lidén 2005b, Bredal 2006, Jensen og Liversage 2007).

Bredal (2006) skiller mellom mer eller mindre rigide og fleksible familier på grunnlag av sitt materiale. I familier med en rigid, hierarkisk kommunikasjonsstruktur er (blind) lydighet en viktig verdi, og respekt for eldre vises gjennom å akseptere uten motforestillinger. I noen slike familier kan de eldre se ut til å betrakte ekteskapet mest, eller kun, som sitt. I en del tilfeller kommer tvangsekteskap som ”løsning” på det foreldrene ser som et problem, enten det er den unges kjæresteri eller annen uakseptabel atferd. Disse familiene karakteriseres ifølge Bredal av manglende kommunikasjon. I andre familier karakteriserer de unge foreldrene sine som åpne, og familien er preget av kompetanse og vilje til forhandlinger og kompromisser innen visse grenser. I den grad kompromisser innebærer ofre, er det de unges ofre vi vet mest om, påpeker Bredal (2006:279).

Noen minoritetsforeldre blir strengere etter hvert som jenta kommer i puberteten, fordi truslene mot hennes ærbarhet da blir mer konkrete. I andre familier skjerpes kontrollen først rundt spørsmålet om partnervalg, men generelt handler det om å disiplinere unge kvinners atferd slik at de ikke kan mistenkes for å sette sin seksuelle ærbarhet, og dermed slektas og familiens omdømme, i fare. Kontrollen kan bestå i strenge regler, overvåkning og sanksjoner ved brudd på normer (Schlytter 2009, Ungdomsstyrelsen 2009, Sosialstyrelsen 2007). Til kontrollens mekanismer og metoder hører også frykt for potensielle reaksjoner og ”emosjonell utpressing” (Bredal 2006) ved at foreldrene appellerer til jentas lojalitet til familien og advarer om at hennes oppførsel vil skade familiemedlemmers helse og omdømme.

I fokusgruppeintervjuer den norske sosialantropologen Monica Five Aarset hadde med minoritetsjenter i Oslo uttrykte de bekymring for sladder og ryktespredning i forhold til egen ærbarhet og familiens omdømme (Aarset et al. 2008). Samtidig som de trakk fram som positivt å ha en familie og et sosialt nettverk av slektninger, naboer og andre med samme etnisk bakgrunn som bryr seg om og støtter hverandre, fortalte de at ryktene kunne oppleves som begrensende og som ”overvåkning”. De fortalte om det de opplevde som en utbredt sladre- og ryktespredningskultur i foreldregenerasjonen. Frykten for å få ”et dårlig rykte” var en sterk kilde til sosial kontroll. Ryktene var så og si umulig å kontrollere. Det kunne oppstå rykter av den minste ting, der en liten, uskyldig hendelse ble gjort til noe annet:

”Hvis jeg går i byen og bare hilser på en venn fra skolen og bare: ”hei, går det?” Da bare: ”å, de stod og kyssa og holdt hverandre, og herregud”. Og så får mamma høre det,” (ibid:132)

De norske sosialantropologene Ada Engebriksen og Øyvind Fuglerud har over flere år studert familienettverk blant somaliske og tamilske flyktningefamilier i Oslo. En sammenligning mellom familie- og slektsmønstre i de to minoritetsgruppene viser både likheter og til dels store forskjeller som settes i sammenheng med migrasjonshistorien og tradisjonelle familieforhold i den enkelte etniske gruppe. Samtidig mener forskerne at det er en misforståelse at det er foreldrene, ofte representert ved faren, som pålegger de unge restriksjoner og krav om lojalitet. De viser til at blant tamiler og somaliere i Norge er en hierarkisk familiemodell vanlig, og at migrantfamilien ofte inngår i større hierarkiske slektsstrukturer som har innflytelse over den enkelte familie. De unge som forskerne har intervjuet, hevder at det er forventninger i familiens nettverk, men også i minoritetssamfunnet som kollektiv størrelse, som påvirker dem til å velge og akseptere en innskrenkning i individuelle valgmuligheter. De unge tamilene snakket om disse

restriksjonene som mer eller mindre selvpålagte, de hevdet at de delte de verdiene som lå bak eller at de ville lyde foreldrene sine (Engebrigtsen og Fuglerud 2009:144). Forskerne viser til at mens majoritetsungdom forventes å gjennomføre en individualiserings- og frigjøringsprosess fra foreldre og familie, forventes minoritetsungdom i større grad å underkaste seg kollektive normer og verdier. Dette gjelder i særlig grad jenter.

I samtaler fortalte både somaliske og tamilske jenter om overgang fra en barndom som var ”fri”, i betydningen å kunne være med på det samme som klassekameratene, helt til de kom i puberteten da det ble økende restriksjoner på bevegelsesfriheten og valg av venner (ibid:143). De tamilske jentene uttrykte på samme måte som guttene en sterk lojalitet til foreldrene og deres kontroll, men de uttrykte samtidig sorg og kritikk over det flere kalte ”lite tillit” fra foreldrenes side. De forteller om restriksjoner på bevegelsesfrihet, de får stort sett bare gå på skolen og på tamilske aktiviteter, noe de klager over at er urettferdig i og med at guttene får gjøre mye av det de selv har lyst til:

”De (guttene) får lov til å gå ut liksom, men jentene må være etter skoletid hjemme liksom. Rett hjem. De har mer fritid enn oss og sånn.” (ibid:45).

Noen forteller at de bare får gå på kino og i svømmehallen og liknende hvis de har følge med brødre eller andre mannlige slektninger. Ifølge jentene selv er kontroll av seksualitet den viktigste årsaken til det forskerne kaller familiekontroll. De forklarer at foreldrene er redde for at de skal være sammen med gutter og utvikle kjærlighetsforhold utenfor foreldrenes kontroll. Alle de tamilske jentene som var mellom 17 og 20 år, regnet med at foreldrene ville finne ektemann til dem, men de håpet at de selv ville få si sin mening.

De fleste ungdommene, bortsett fra en del somaliske jenter, forteller om en oppvekst der gutter har helt andre betingelser enn jenter, noe mange beskriver som urettferdig. Også tamilske gutter synes foreldrene krever for mye av dem og tar for lite hensyn til deres ønsker og behov, samtidig som de sier at de ser at det har vært til deres eget beste tross alt:

”Ja, det er liksom hardt å følge den loven som faren min skriver, men altså, det er liksom best for meg. Det får meg til å kontrollere (meg) litt – Så det er liksom den grensen de har og de reglene de har. De får meg til å holde meg i den riktige retningen selv om jeg ikke liker jeg det liksom. Så – liker det ikke, men liker det likevel.” (Engebrigtsen og Fuglerud 2007:38).

Forskerne viser til det tette fellesskapet i den tamilske befolkningen i Oslo som en annen forklaring på kontrollen av særlig jenter. De unge beskriver et kontrollregime der foreldrene er underlagt et sett av normer, regler og forventninger som de ofte ikke deler selv, men som

de må følge for å opprettholde respekt i fellesskapet. Engebrigtsen mener at de unges lojalitet mot foreldrene dels må forstås som et forsvar for de angrep de unge føler at familien deres utsettes for fra majoritetssamfunnet, dels som uttrykk for en internalisert eller ”naturlig” følelsesmessig tilhørighet. Den klart uttrykte lojaliteten kan også leses som en reflektert og realistisk vurdering av deres posisjon som minoritet i det norske samfunnet (Engebrigtsen 2007:71).

Til tross for at det somaliske eksilsamfunnet i Oslo ikke er så konsolidert som det tamilske, fortalte flere av de somaliske jentene også om ryktespredning og at et dårlig rykte er vanskelig å ”vaske av seg” for en jente. Mange har også opplevd å få slengt bemerkninger som ”hore” etter seg av voksne menn. En jente forteller at somaliere ofte dømmer jenter etter hva slags klær de går i. Samtidig viser intervjuene med de somaliske jentene et mye mer sammensatt bilde enn blant de tamilske. De aller fleste legger vekt på åpenhet og ærlighet overfor foreldre og at foreldrene stoler på dem. Flere forklarer at foreldre må lære å stole på sine barn. Det gjorde disse ungdommene ved å bryte grenser uten å gjøre noe galt, og på den måten vise foreldrene at de er til å stole på. På spørsmål i en gruppe på ni jenter om foreldrene deres er redde for at de skal være i byen, sier en jente:

”Nei, nei, nei hallo, når foreldrene stoler på deg liksom da gjør du ikke noe dumt, men når de hele tiden passer på deg liksom, så bare gjør du noe for å irritere dem, skjønner? Hvis de gir deg pusterom så gjør du alt riktig.” (ibid:50)

Samtidig påpeker alle de somaliske jentene som deltok i intervjuene at det finnes grenser og at det er viktig å vite hvor grensen går mot det å bli helt ”for norsk” eller ”hore” som her brukes synonymt. Engebrigtsen (2007) kaller grensen mellom å være en skikkelig somalisk jente og en hore eller ”fornorska” for ”den tynne røde linjen”. Her spiller klær en viktig rolle sammen med kriterier for hvor kvinnene oppholder seg og hvem de er sammen med. Kriteriene er ikke opplagte og skaper utrygghet og ”stress” for mange (ibid:78).

Forskerne konkluderer med at den tilhørigheten og lojaliteten som både de tamilske og somaliske ungdommene uttrykker til sin familie og folkegruppe, er viktig for å oppnå den sosiale mobiliteten som foreldre og ungdommene ønsker. Samtidig gir ungdommene uttrykk for at det er et sterkt sosialt press på konformitet, der den sosiale kontrollen i form av sladder, overvåkning og rapporteringer av ungdommenes og særlig jenters bevegelser, oppleves som stressende og begrensende. Dermed kan tryggheten som ligger i en konsolidert og støttende etnisk gruppe, også undertrykke nødvendig utvikling av autonomi hos den enkelte og kulturell

og sosial forandring i gruppa (Engebrigtsen og Fuglerud 2007). I denne sammenheng er det verdt å merke seg at hele 22 prosent av jenter med tamilsk bakgrunn i intervjuundersøkelsen *Ung i Oslo* (Øya 2007) forteller at de har forsøkt å ta selvmord. Dette tallet gjengis av Engebrigtsen og Fuglerud (2007), men kommenteres ikke ytterligere.

I Jensens og Liversages (2007) intervjuer med innvandrermenn (se over) er spenningsfeltet mellom kontroll og frihet et tilbakevendende tema. De viser til at migrasjon ofte innebærer en risiko for at fedrene lider tap av autoritet på grunn av begrenset kjennskap til land og språk og ofte manglende arbeid. Dermed opplever de at de ikke kan fylle rollen som familieoverhode og forsørger. For sønnene kan det da være vanskelig å respektere en far som mangler kompetanse og naturlig autoritet, går det fram av intervjuene. Samtidig som moren må ta et større ansvar i familien, også økonomisk, får sønnene et stort medansvar for å få familien til å fungere i et nytt samfunn, både økonomisk og sosialt. Andre intervjuer viser at fedre ikke nødvendigvis mister sin autoritet i familien på grunn av migrasjonen og endrede økonomiske forhold, men at hele familien må tilpasse seg de endrede vilkårene for utøvelsen av denne autoriteten.

Flere av de intervjuede fedrene mente at de hadde en viss rett til å bestemme over sine barns liv, for barna og familiens beste, noe de betraktet som en viktig del av å være en god far og ektemann. Motsatt må sønnene balansere mellom fedres behov for respekt og deres egne behov for individuell frihet – mellom å være en god sønn og en selvstendig mann. Mens fedrene er redde for å miste sine sønner, er sønnene redde for å skuffe sine fedre. En del av fedrene fra første generasjon ga uttrykk for at de ønsker å ha en viss innflytelse på barnas valg av ektefelle, selv om de understreket at valget var barnas eget. Dermed kan også valget av barnas ektefelle bli et spenningsfelt mellom på den ene siden de unges individuelle frihet og på den andre siden foreldrenes ønsker om noe, som kan fortolkes som omsorg eller kontroll, mener forskerne (ibid: 30). De oppsummerer likevel at relasjonen mellom fedre og sønner på tvers av fortellingene også i høy grad handler om tette bånd og kjærlighet. Videre går det fram av intervjuene at fedrene støtter både døtre og sønners utdanning og at de, etter egen oppfatning, tillater deres barn utstrakt grad av personlig frihet (iid:36).

Monica Five Aarset har sammen med sosialantropologen Miram Latif Sandbæk også gjennomført intervjuer med minoritetsforeldre på oppdrag fra det norske Integrerings- og mangfoldsdirektoratet IMDi (Aarset og Sandbæk 2009). Hensikten var å framskaffe mer informasjon om minoritetsforeldres perspektiver på de unges holdninger og verdier i forhold

til tema som likestilling, kjærlighet og familiedannelse. Rapporten synliggjør hvordan foreldrene befinner seg i en forhandlingsposisjon mellom ulike forståelser av det å være foreldre, og hvordan de balanserer en rekke hensyn, verdier, normer og forståelser i sin utøving av foreldreskapet.

I likhet med de unge beskrev foreldrene gjensidig tillit mellom foreldre og barn som et grunnleggende element i oppdragelsen. Tilliten fra foreldrene var basert på at de unge fortalte dem om hva de gjorde og på den måten viste at de holdt seg innenfor grensene som var satt.

Da hadde også foreldrene muligheten til å tilbakevise rykter. Som en av mødrene sa (ibid:34):

” Hun [datteren min] forteller meg alt. For jeg vil at hun skal fortelle meg, slik at jeg slipper å høre det fra andre. Hun må fortelle meg hvor hun er, hvem hun er sammen med og så videre. Slik at det ikke oppstår rykter. ”

Samtidig var foreldrene opptatt av å forhindre at døtrene ikke skulle havne i situasjoner som kunne gi grunn til rykter:

”Det er det med dårlig rykte. Derfor ber vi jentene passe seg: ”hvis dere ser en gutt så hold avstand, fordi da bare begynner folk å snakke.”(ibid:34)

Forskerne lot også foreldrene kommentere en historie om ryktespredning som en av jentene hadde kommet med i fokusgruppene med unge jenter (Aarset 2008). Foreldrene sa at de kjente seg igjen i historien om ryktespredning og flere ga eksempler på tilsvarende situasjoner. Samtidig var rykter og sladder noe som gjerne ble omtalt som noe negativt som ”andre” gjorde. Få så på seg selv som ryktespredere. Forskerne peker på at i miljøer hvor arrangerte ekteskap er normen, blir det å forhøre seg om potensielle kandidater en viktig strategi for å sikre barna en ekteskapspartner som er bra for dem. Noen av foreldrene fortalte om hvordan de forhørte seg om ryktet til potensielle ekteskaps partnere til barna. I en slik situasjon oppfattes rykter som en ressurs, mens når ryktene går om en selv eller andre er det noe negativt. Ryktekulturen kan dermed være et tveegget sverd, påpeker forskerne (ibid:36). Et annet poeng som kom fram i foreldrenes fortellinger og som også var tydelig i de unges fortellinger, er at foreldre sier at de i utgangspunktet ville latt barna få lov til å gjøre mer enn de får lov til, hvis det ikke var for at ”de andres” sladding kunne skade barna. Mange av foreldrene så ut til å tro at de er alene om å ville gi barna mer frihet (ibid:36).

Flere foreldre i disse gruppene hadde ulike bekymringer for sine sønner og døtre.

Bekymringer for sønnen kunne handle om hva som kunne hende ham, som å få dårlige venner og bli rusavhengig. Bekymringer for datteren handlet om hva andre skulle si og tro om dem

som foreldre. Samtidig var det bekymringene for guttene foreldrene snakket mest om i gruppediskusjonene. Forskerne tror at det kan ha sammenheng med at guttene ofte har større frihet i forhold til å bevege seg ute og dermed i større grad står i fare for å bli eksponert for rusmidler og kriminalitet. I likhet med jentene i gruppeintervjuene knyttet også foreldrene ryktene eksplisitt til framtidig ekteskap. Det å få dårlig rykte reduserte sjansene på ekteskapsmarkedet, noe som særlig gjaldt jentene. Forskerne vektlegger at det i liten grad er forsket på kjønnsforståelser, maskulinitetsformer og hvilke kjønnete normer som gjelder for gutter med minoritetsbakgrunn og hva konsekvensene av å få dårlig rykte har for dem (ibid:37). Når det gjelder valg av ekteskapspartner mente flertallet av foreldrene i disse gruppene at det lå i deres rolle som foreldre å veilede og rådgi barna. Mange hadde en forståelse av at det ikke kun var paret selv som skal passe sammen, men også at deres respektive familier må passe sammen. Foreldrene tok avstand fra tvangsekteskap og mente at det var de unge selv som måtte avgjøre. Med henvisning til at flere forskere har pekt på at overgangen mellom arrangert og tvang kan være flytende, mener forskerne bak rapporten at det kan tenkes at det noen foreldre ser på som å rådgi og veilede kan bli oppfattet som psykisk press av de unge (ibid:50).

Oppsummering

Kvalitative intervjustudier kan sies å gi erfaringsnær kunnskap ved at det er lagt vekt på de intervjuedes egne ord og begreper, oppfatninger og refleksjoner. Studiene kan også ha sin betydning i at de kan utdype og nyansere kvantitative omfangsundersøkelser innenfor samme tema. Samtidig gir studiene innspill og ideer til videre forskning. En oppsummering kan peke på tendenser og fellestrekk i studiene, men som kvalitative studier kan de ikke generaliseres. Et annet forbehold er også at det er et begrenset utvalg av studier som er med i denne gjennomgangen.

Forskningen som er referert i dette kapitlet, er basert på gruppe- eller individuelle intervjuer med hovedsakelig unge kvinner med minoritetsbakgrunn og i enkelte tilfeller også feltobservasjoner. Noen av studiene har både minoritetskvinner og majoritetskvinner som informanter, mens det også er referert til et par relevante studier med bare unge kvinner fra majoritetsbefolkningen som sammenlikningsgrunnlag. Noen få studier har fokus på unge minoritetsmenns oppfatninger. Det er funnet svært få studier der minoritetsforeldrenes perspektiv kommer fram. Det er videre en stor overvekt av svenske studier innen feltet ungdom, kjønn, seksualitet og etnisitet der sosial kontroll er tematisert, sammenliknet med studier fra de andre nordiske landene.

En generelt trekk er at det finnes klare likheter i perspektiver og konklusjoner i disse studiene på tvers av landegrenser, forskningstradisjoner og fagdisipliner. Her følger en oppsummering av de mest sentrale temaene og funnene i denne forskningen.

Ærbarhetsnorm rettferdiggjør sosial kontroll

Spørsmål om respektabilitet, ærbarhet og kontroll av seksualitet ser ut til å ha nær sammenheng med mye av den sosiale kontrollen unge kvinner i minoritetsmiljøer kan oppleve. Forskningen viser at forestillinger om respektabilitet bunnar i en streng seksualmoral, som igjen innebærer en overvåkning av særlig jenters handlinger for å sikre deres ærbarhet før ekteskapet. Kravet om kyskheter før ekteskapet fører med seg en rekke begrensninger som rammer de unge kvinnenes handlingsrom på flere områder. Samtidig fungerer ærbarheten som en sentral markør for minoritetskvinnens respektabilitet før inngåelse av ekteskap.

Tema for flere av studiene er hvordan normer, verdier og aktiviteter framstår i en situasjon der unge med forskjellig kulturell og etnisk bakgrunn lever sammen. Det gir et godt utgangspunkt for å analysere likheter og forskjeller. Som annen forskning på unge, kjønn og seksualitet har vist, avdekker også disse studiene at kontroll av kvinners seksualitet skjer på tvers av etniske og kulturelle skillelinjer, men at normene for seksualmoral er ulike. Studiene kan tyde på at det er jomfrukravet som danner det klareste skillet mellom de fleste unge jenter og kvinner i majoritetsbefolkningen og unge, ugifte kvinner i minoritetsgrupper. Mens en ung kvinne som lever med strenge patriarkalske normer ikke skal kunne mistenkes for å være seksuelt aktiv før ekteskapet, møter en kvinne i mer liberale miljøer og familier et mer ambivalent og diffust krav om å være aktiv seksuelt, men ikke *for* seksuelt aktiv.

Rykter som kontrollmekanisme

Ryktespredning fungerer som en kontrollmekanisme av kvinners seksualitet generelt, men ser ut til å spille en langt mer ødeleggende og begrensende rolle for særlig unge kvinner i minoritetsmiljøer. Disse studiene viser at kontrollen av kvinners seksuelle ærbarhet er helt sentral for familiens anseelse og også oppfattes som et kollektivt anliggende. Ryktespredning fungerer dermed som en form for gruppek kontroll av den enkelte unge kvinne og hennes familie. I flere studier beskriver de unge et kontrollregime der foreldrene er underlagt et sett normer og forventninger som de må følge for å opprettholde respekt i det etniske fellesskapet. Andre opplever at ryktekulturen tilhører foreldregenerasjonen og at den ikke bli ført videre av

deres generasjon. Samtidig er det gjennomgående i de unges fortellinger at de har en sterk lojalitet til foreldrene og forståelse for at familien må ivareta sitt omdømme.

En del unge ser også ut til å leve et dobbeltliv, der de på skole og fritid og blant jevnaldrende opptrer etter majoritetens normer og i hjemmet etter familiens normer. Noen forskere tolker dette som at de unge navigerer mellom forskjellige normsett og identiteter og på den måten utvikler en flerkulturell kompetanse. Andre studier vektlegger mer de negative sidene ved doble identiteter som at det kan føre til stress og utsatthet for rykter og sanksjoner. Noen studier framhever hvordan unge tar i bruk ulike strategier for å unngå stigmatiserende rykter og sanksjoner fra familien og miljøet. Noen internaliserer kontrollen og pålegger seg selv begrensninger, mens andre skaper seg handlingsrom gjennom å skape tillit og intimitet med foreldrene, særlig med moren. Ved å fortelle foreldrene om hva som foregår i livene deres, forsøker de å ligge i forkant av eventuelle rykter.

Kyskhets som symbol

Etnisitet og seksualitet kobles ofte sammen i de unge kvinnenes og mennenes fortellinger. Egen respektabilitet og ærbarhetsnorm settes opp mot majoritetens liberale seksualmoral som dermed framstår som noe negativt og ikke-respektabelt. Flere studier avdekker at seksuell avholdenhet eller kyskhets også kan spille en symbolsk rolle i de unges kvinnenes liv og også for familien ved at "renhet" blir et statussymbol som kan veie opp for sosial underlegenhet som minoriteter i samfunnet.

Foreldres rolle

Foreldres rolle er i denne forskningen i all hovedsak beskrevet gjennom barnas egne fortellinger, da det finnes svært få studier der foreldrenes perspektiv kommer fram. De unge forteller at deres liv på forskjellige måter begrenses av hensynet til familiens anseelse overfor nettverk og slekt. Særlig handler det om å kontrollere unge kvinners atferd slik at de ikke setter sin seksuelle ærbarhet i fare. Kontrollen kan bestå av strenge regler for omgang med det motsatte kjønn, hvilke aktiviteter de får delta i og klesdrakt. Det handler også om overvåkning og sanksjoner ved brudd på normer.

Fra fokusgruppeintervjuer med minoritetsforeldre framgår det at de opplever at de befinner seg i en forhandlingsposisjon mellom ulike forståelser av det å være foreldre, og hvordan de balanserer en rekke hensyn, verdier, normer og forståelser i sin utøving av foreldreskapet. I en annen studie i denne oversikten, der fedrene og sønner er intervjuet, går det fram at flere mente at de hadde en viss rett til å bestemme over sine barns liv, for barna og familiens beste,

noe de betraktet som en viktig del av å være en god far og ektemann. Motsatt må sønnene balansere mellom fedres behov for respekt og deres eget behov for individuell frihet.

I likhet med de unge beskrev foreldrene gjensidig tillit mellom foreldre og barn som et grunnleggende element i oppdragelsen. Tilliten fra foreldrene var basert på at de unge fortalte dem om hva de gjorde og på den måten viste at de holdt seg innenfor grensene som var satt. Da hadde også foreldrene muligheten til å tilbakevise rykter.

Det er funnet ytterst få studier som er viet minoritetsforeldres perspektiv på oppdragelse, verdier og normer. Det er behov for mer forskning på foreldrenes rolle som kan gi økt innsikt i årsaker til og motivene for den sosiale kontrollen fra foreldre og slekt som de unge i disse studiene beskriver som alvorlige begrensninger og hindringer.

Kjønnforskjeller

Selv om det er svært få studier som tar for seg minoritetsgutters rolle og situasjon ut fra deres eget perspektiv, går det fram av jentenes fortellinger at det er store kjønnforskjeller når det gjelder sosial kontroll fra foreldre og fra gruppen. Guttene gis langt mer frihet av foreldrene, og i noen studier går det fram at brødre også pålegges rollen som sin søsters vokter. I de få studiene vi har funnet der gutter og unge menn er intervjuet, forteller de at sosial kontroll i form av rykter også kan være et problem for dem. Rykter om stor seksuell aktivitet kan særlig være ødeleggende for gutters muligheter på ekteskapsmarkedet. Samtidig er det tydelig både i de unge guttenes og jentenes fortellinger at guttene opplever et langt større spillerom for å være seksuelt aktive.

Det er behov for forskning på kjønnsforståelser, maskulinitetsformer og hvilke kjønnede normer som gjelder for gutter med minoritetsbakgrunn og hva konsekvensene av å få dårlig rykte har for dem. Det mangler også kunnskap om unge gutters doble posisjon i minoritetsfamilien som voktere over sine søstres seksuelle ærbarhet samtidig som de selv kan være utsatt for sanksjoner ved normbrudd.

Migrasjonsperspektiv

Noe forskning viser at det eksisterer stor variasjon innad i minoritetsgrupper og mellom minoritetsgrupper når det gjelder normer og sosial kontroll av unge. Denne variasjonen kommer bare i begrenset grad fram i disse kvalitative studiene. Samtidig er dette utvalget begrenset, og det har ikke primært vært denne forskningens perspektiv å få fram variasjoner og kontraster innad og mellom minoritetsgrupper når det gjelder jevnaldersmiljøenes og

familiens normer og grenser. Det kan derfor være behov for til å forske mer på om de viktigste skillelinjene virkelig går mellom minoritet og majoritet, slik en del av forskningen til nå tyder på, eller om det er andre faktorer som også er vesentlige.

Noen studier kan tyde på at marginalisering og stigmatisering kan forsterke foreldrekontrollen for å bevare egne tradisjoner og verdinormer gjennom barna og også beskytte dem mot majoritetssamfunnets normer. Det kan være behov for mer forskning som ser på sosial kontroll av minoritetsungdom i relasjon til migrasjonssituasjonen og transnasjonale erfaringer. Mens det til nå har vært mye fokus på tradisjonell patriarkalsk familiestruktur og hederskulturelle normer fra opprinnelseslandet som årsaksforklaring, bør perspektivet utvides til å se på hvilken påvirkning selve migrasjons- og minoritetserfaringen har på oppdragelse, sosial kontroll og normdannelse.

Samtidig har det i dette materialet ikke vært mulig å identifisere endringstendenser over tid når det gjelder verdier og normer knyttet til seksualitet som utgangspunkt for sosial kontroll av minoritetsungdom fra familie og nettverk. Det har sammenheng med at denne forskningen bare har pågått i omlag ti år slik, at et sammenlikningsgrunnlag ikke er til stede ennå.

2. Æresrelatert vold og trusler, tvang og frivillighet i partnervalg

I dette kapitlet gjennomgås kvantitative spørreundersøkelser (surveys) rettet til ungdom i Danmark, Norge og Sverige. Et hovedtema er tvang og frivillighet i partnervalg og æresrelatert vold og undertrykkelse. Foreldres grensesetting i forhold til hjem, skole og fritid er også et tema i noe av denne forskningen. I Sverige er det de siste årene gjort flere større ungdomsundersøkelser som søker å kartlegge forekomsten og omfanget av disse problemene. I Danmark finnes det undersøkelser om tvang og frivillighet i forhold til partnervalg. I Norge har det ikke vært foretatt egne kvantitative spørreundersøkelser blant ungdom der formålet har vært å kartlegge ekteskapspraksiser og æresrelatert vold og undertrykking. Derimot finnes det bredt anlagte ungdomsundersøkelser hvor det er inkludert spørsmål som gjør det mulig å fange opp noen av disse problemstillingene. Det meste av forskningen som presenteres her har det til felles at den er utført på statlig oppdrag som kunnskapsunderlag for politikktutforming og tiltak. I det følgende gjennomgås forskning fordelt på land og med vekt på forskningsdesign, perspektiver og resultater.

Danmark

Pardannelse blant etniske minoriteter

I Danmark er det gjort en landsdekkende spørreundersøkelse om arrangerte ekteskap og partnervalg blant minoritetsgrupper finansiert av Ministeriet for Flygtninge, indvandrere og integration. Prosjektet ble utført ved Socialforskningsinstituttet i København og er dokumentert i rapporten *Pardannelse blandt etniske minoriteter i Danmark* (Schmidt og Jacobsen 2004).

Utvalget

Utvalget består av personer i alderen 17-27 år med bakgrunn fra Tyrkia, Pakistan, tidligere Jugoslavia, Libanon og Somalia, som er fem av de største etniske minoritetsgruppene i Danmark utenom Norden og EU.. I tillegg er det gjort kvalitative intervjuer med unge, foreldre og sentrale aktører fra relevante organisasjoner og institusjoner.

Spørsmål

Spørreskjemaet omfattet spørsmål om bakgrunnsforhold som oppholdsgrunn, utdanning, religion, opphold i foreldrenes opprinnelsesland, sysselsetting og sosialt nettverk i Danmark. Deretter ble det stilt relativt detaljerte spørsmål om både nåværende og tidligere kjærester, forlovelser og ekteskap. Spørsmålene omfattet alt fra alder for beslutning og inngåelse av ekteskap, hvordan de møttes, om andre var involvert i møtet, foreldres aksept og enighet, egen involvering i å finne forloveden/ektefellen, eventuelle konflikter, hva en vektlegger som viktig ved sin partner, hvor ektefellen har sine røtter og er født, slektskapsrelasjon, utdannelsesnivå og sysselsetting. Videre var det spørsmål om nåværende eller kommende barn og i hvilken grad man ser for seg at de skal finne partnere selv. Spørreskjemaet er svært omfattende, men det stilles ikke direkte spørsmål om ekteskapet ble inngått frivillig eller ikke. Forskerne begrunner dette med en forventning om at svarene ville bli for preget av den offentlige debatten på det aktuelle tidspunktet (ibid:134:4). Det fremgår ikke hvilke utslag en slik påvirkning kunne tenkes å ha. I stedet har man søkt å avdekke tvangen mer indirekte, særlig ved å spørre om den unge var involvert i prosessen eller ikke, om det var konflikter mellom den unge og foreldrene omkring ekteskapsinngåelsen, hvem som introduserte ektefellene/de forlovede for hverandre samt hvor lenge de hadde kjent hverandre før bryllupet.

Resultater

Undersøkelsen viser at det store flertallet av de unge lever et liv som på flere måter likner det livet danske unge lever. Når det gjelder muligheten til føreketenskapelig forhold, viser undersøkelsen at det er ganske utbredt, men det var langt flere av de unge mennene enn kvinnene som hadde kjæreste. Mellom 40 og 70 prosent av de spurte hadde kjæreste med samme etnisk bakgrunn.

I utvalget som helhet er det bare elleve prosent av de gifte/forlovede som sier at foreldrene var involvert. I hele utvalget er det fire prosent som oppgir at de selv *ikke* har vært involvert i å finne sin forlovede/ektefelle, med til dels stor variasjon mellom landgrupper, fra 14 prosent blant dem med pakistansk og to prosent blant dem med tyrkisk bakgrunn. Forskerne understreker at dette ikke er et entydig mål på tvangsekteskap, men at det sier noe om størrelsen på gruppene der det er sannsynlig at tvang forekommer.

Rundt 40 prosent av alle de intervjuede mente at de i liten grad eller ikke i det hele tatt tok hensyn til om foreldrene aksepterte valget av partner. De fleste mente at det var viktig med foreldrenes aksept. Foreldrenes aksept var viktigere for kvinnene enn for mennene i undersøkelsen. De unges forventninger til ekteskap er i stor grad at det skal være basert på kjærlighet, felles verdigrunnlag og religion.

Forskerne bak undersøkelsen peker på at arrangerte ekteskap er forhandlede ekteskap og ikke nødvendigvis tvangsekteskap. Arrangerte ekteskap følger visse konvensjoner og ritualer, hvor de unge har rett til innsigelser. Det tas hensyn til etnisitet og slektskap, men også forelskelse. Det avgjørende er at ekteskapsinngåelsen følger visse regler, at det foregår på riktig måte i forhold til omverdenen, slik at foreldrene ikke mister anseelse. Det kan også innebære at de unge gir foreldrene mulighet til å være involvert og til å ta visse beslutninger. På denne måten viser de respekt for foreldrene. Undersøkelsen konkluderer med at det er viktig å se på relasjonen mellom de unge og foreldrene for å forstå hvorfor tvangsekteskap kan oppstå. Tvangsekteskap defineres her som et ekteskap som familien/slekten arrangerer for et familiemedlem uten at han/hun vet om det eller det er direkte i strid med dennes ønsker. Forskerne mener at det er en glidende overgang mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap.

Verdier og normer blant utlendinger og dansker

*Værdier og normer - blandt udlændinge og danskere*¹⁵ (Integrationsministeret 2007) er en annen dansk spørreundersøkelse med samme oppdragsgiver som den forrige, men med et noe annet oppdrag og forskningsperspektiv. Formålet med studien var å belyse ”i hvor høy grad indvandrere og etterkommere, der bor i Danmark, tilslutter sig grundlæggende verdier og normer i Danmark” (ibid:1). Det undersøkes også hvilke faktorer som kan ha betydning for forskjeller i verdier og normer mellom disse gruppene. Verdiene og normene er formulert av forskningsgruppen og er basert på den danske grunnlovens bestemmelser om borgernes frihetsrettigheter, deriblant personlig frihet og likestilling mellom kjønnene. Innledningsvis stilles disse grunnleggende verdier og normer opp som et av de viktigste målene for vellykket integrering på linje med utdanning, arbeid og selvforsørgelse.

Utvalg og spørsmål

Utvalget omfattet personer i alderen 18- 50 år med etnisk dansk bakgrunn og med minoritetsbakgrunn, inkludert personer født i Danmark og som har innvandret. Innvandrerne var fra Tyrkia, Pakistan, Vest-Balkan, Irak, Iran og Vietnam og etterkommere var fra Pakistan og Tyrkia i alderen 18-34 år. Selv om dette ikke eksplisitt er en ungdomsundersøkelse, er den tatt med i denne oversikten fordi foreldre-barn relasjonen og selvbestemmelse i forhold til ekteskap og valg av kjæreste står sentralt i undersøkelsen. På spørsmål om hvem som skal bestemme valg av ektefelle ble informantene stilt overfor tre valg: Om de mente at de selv skulle bestemme, både den unge og foreldrene skal bestemme eller om foreldrene skal bestemme.

Resultater

Mens 98 prosent av de etnisk danske svarte at de selv skal bestemme valg av ektefelle, svarte 86 prosent av innvandrerne (født i utlandet) og 82 prosent av etterkommerne det samme. Det er ganske stor variasjon i bestemme-selv svarene blant dem med annen bakgrunn enn etnisk dansk, fra 93 prosent (Iran) til 56 prosent (de som er født i Pakistan). Samtidig er det bare to prosent av innvandrerne og tre prosent av etterkommerne som mener foreldrene alene skal bestemme. Det er jevnt over liten kjønnsforskjell i svarene, selv om flere pakistanske innvandrer menn enn kvinner sier seg enige i at de unge selv skal få velge ektefelle. Siden denne studien skal måle graden av integrering i forhold til forhåndsdefinerte danske normer og verdier, finner forskerne det tankevekkende at etterkommere i mindre omfang enn danskene synes at den unge selv skal velge ektefelle, siden disse er født og oppvokst i

¹⁵ Undersøkelsen er utført av Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark.

Danmark. På spørsmålet om de intervjuede (uavhengig om de selv har barn) ville tillate sine barn å ha en kjæreste, svarer nærmere 80 prosent av minoritetsinformantene samlet sett at de ville latt sine barn ha kjæreste. Det er ingen særlig forskjell mellom etterkommere og innvandrede.

Andre spørsmål handler om hvilke verdier som er viktig i forhold til barneoppdragelse. Siden disse spørsmålene sier noe om graden av sosial kontroll i familien, tas det med her. Her spørres det om informantene finner følgende egenskaper meget eller ganske viktig for oppdragelsen av barn: Toleranse og respekt overfor andre, selvstendighet, lydighet, religiøsitet. Studien har som utgangspunkt at lydighet er en egenskap som i høy grad er knyttet til en tradisjonell oppdragelse og en autoritær familieform, mens selvstendighet knytter seg til en mer moderne oppdragelse. Svarene viser stor tilslutning til alle verdiene og en stor grad av samsvar, med unntak av spørsmålet om religiøsitet. Nesten alle, 99 prosent, av de spurte mener at barn skal oppdras til toleranse og respekt for andre. Likeledes mener minst 95 prosent at selvstendighet er viktig i oppdragelsen av barn, bortsett fra tyrkiske innvandrere der kun 83 prosent mener det. Når det gjelder lydighet, som forskerne knytter til en tradisjonell oppdragelse, er det interessant at litt over 80 prosent av danskene i likhet med iranske innvandrere, finner det viktig. Andelen blant de øvrige landgruppene som er enige i dette er over 90 prosent, inklusiv etterkommere født i Danmark. Jevnt over mener innvandrere at selvstendighet er viktigere enn lydighet, med unntak av tyrkiske innvandrere der ti prosent flere enn i de andre gruppene mener at lydighet er viktigst. På spørsmålet om hvor viktig religiøsitet er i oppdragelsen, er det vesentlig større forskjeller mellom gruppene. Det store flertallet av tyrkiske, pakistanske og irakiske innvandrere mener religion er viktig, deretter kommer vietnamesere og folk fra Vest-Balkan. Bare litt over 20 prosent av iranske innvandrere mener religion er viktig. Flere dansker enn iranere mener religion er viktig i oppdragelsen, 30 prosent av de spurte danskene svarte det.

Når det gjelder barns sosiale relasjoner med jevnaldrende, spørres det om de ville la sine barn få overnatte hos kamerater og dra på leirskole med skoleklassen. Litt over halvparten av de tyrkiske og irakiske innvandlerne ville latt sine barn overnatte hos kamerater, mens pakistanske innvandrere har en høyere skepsis til overnatting. Her viser tyrkiske og pakistanske etterkommere langt mindre skepsis. Derimot gir alle landgrupper stor tilslutning til å la sine barn dra på leirskole med klassen, i snitt 95 prosent. Tyrkiske, pakistanske og irakiske innvandrere er blant de mest skeptiske også her. En begrensning ved denne undersøkelsen er det ikke er spurt om de ville gjort noen forskjell mellom gutter og jenter når

det gjelder å overnatte hos venner av motsatt kjønn eller få dra på leirskole. Andre undersøkelser presentert her, viser at foreldre med innvandrerbakgrunn på dette området er strengere overfor jenter enn overfor gutter, både når det gjelder omgang og overnatting med jevnaldrende av motsatt kjønn (Schlytter et al. 2009, Socialstyrelsen 2007, Øia 2007).

Forskerne vurderer at særlig de unge etterkommerne med foreldre født i Tyrkia og Pakistan lå langt fra danskene i normer og verdier og konkluderer derfor med at normsystemet i familien har større virkning på de unge enn samfunnet rundt har. På bakgrunn av dette mener forskerne at integreringen av etterkommere må forventes å gå relativt langsomt, og at mange av integrasjonsproblemene dermed ikke løser seg selv med neste generasjon. Det begrunnes også med at en høy grad av foreldreinnflytelse på de unges valg av ektefelle kan resultere i at noen foreldre presser sine barn til å inngå ekteskap med en person fra deres egen kulturkrets, og dermed fastholdes familiene i opprinnelseslandets kultur. Rapporten konkluderer også med at landbakgrunn er mer avgjørende i forhold til andre bakgrunnsfaktorer som religiøsitet, utdanningsgrad og tilgang til arbeidsmarkedet.

Sverige

Frihet och ansvar

Den svenske regjeringens oppdrag til Socialstyrelsen i 2006 var å foreta en nasjonal kartlegging av forekomsten av hedersrelatert vold mot ungdom i nære relasjoner. Oppdraget ble utført i samarbeid med det svenske statistiske sentralbyrået og resulterte i rapporten *”Frihet och ansvar. En undersökning om ungdomars frihet att själva bestämma över sina liv”* (Socialstyrelsen 2007).

Utvalg

Undersøkelsen omfattet gymnasungdommer ved en rekke skoler. Selv om undersøkelsen var preget av et stort bortfall i svar, kan undersøkelsen likevel speile visse forhold blant gymnaselever i Sverige. Samtidig understrekes det at resultatene er usikre og må tolkes med forsiktighet. Bakgrunnsopplysninger som ble registrert var kjønn, alder (over eller under 18 år), eget og foreldres fødeland (region), alder ved bosetting i Sverige og foreldres utdanningsnivå. Religion og foreldres yrke er ikke tatt med som variabler.

Definisjoner

Rapporten fremhever at hedersrelatert vold mot ungdom i nære relasjoner er temaer som er vanskelige å kartlegge, særlig fordi det ikke finnes en helhetlig definisjon av begrepet

hedersrelatert vold, og at det da er vanskelig å gjøre klare avgrensninger. Kartleggingen var basert på følgende definisjon av begrepet "hedersrelaterat våld och förtryck" i ti punkter (Socialstyrelsen och länsstyrelserna 2005):

"Våldet ses och uttalas av kollektivet som en legitim, oundviklig handling för att straffa kvinnors olydnad, bevara familjens heder och värna om släktens sociala överlevnad.

- Hederstänkandet har en avgörande roll.
- Våldet är planerat.
- Våldet är kollektivt sanktionerat och beslutat, i vissa fall även kollektivt utövat.
- Förövarna beskyddas av merparten av släkten/kollektivet.
- Våldet drabbar individer av kvinnokön från det att de blir könsmogna, dvs. från cirka tolv-tretton års ålder och under resten av livet.
- Våldet kan även drabba pojkar och unga män om de stödjer eller beskyddar en flicka eller kvinna som inte fogar sig.
- Våldet är framförallt:
 - *psykiskt* (kränkning, skuld- och skambeläggning, förödmjukelser, nedvärdering, undandragen kärlek och omsorg, förföljelse, hot)
 - *socialt* (isolering, förbud att delta i normala aktiviteter i samhället, tvång till avvikande klädsel, avvikande beteende, ekonomisk nöd, ofrivilligt bortförande)
 - *fysiskt* (från örfil till mord)
 - i förlängningen är våldet ofta även *sexuellt* (tvång till oönskat sex med okänd/oönskad person genom ofrivilligt äktenskap)
- Ett rykte kan vara tillräckligt skäl för bestraffning.
- Våldet kan även utövas mot individer av bägge kön på grund av sexuell läggning som av kollektivet utdöms som avvikande och mot kvinnor om de inte är fruktsamma."

Arbetsgruppen bak rapporten har lagt til ytterligere tre punkter:

- Även pojkar och unga män kan utsättas direkt av hedersrelaterat våld då de har en relation med eller ingår äktenskap med en kvinna som ikke accepteras av pojkens familj og släkt.
- Utövarna av hedersrelaterat våld är i första hand män som står nära de utsatta, men även närstående kvinner kan delta.

- Våldet består også i indirekt påtvingade arrangerade äktenskap. Flickan vågar eller vill genom sin beroendeställning inte ifrågasätta det arrangerade äktenskapet.

Spørsmål

Fokus er på å beskrive likheter og ulikheter mellom kjønn. I en viss utstrekning gjøres også sammenlikninger mellom ungdom med ulik opprinnelse. Her skilles det mellom ungdommer med svensk bakgrunn i betydningen at begge foreldrene er født i Sverige/Norden og ungdom med utenlandsk bakgrunn i betydningen at begge foreldrene er født i et land utenfor Sverige/Norden. Resultatene gjengitt i rapporten er ikke differensiert på region, bare som svensk og utenlandsk bakgrunn. Det betyr at også informanter med for eksempel europeisk/vestlig bakgrunn er inkludert i kategorien utenlandsk bakgrunn. Det er dermed ikke mulig å se eventuelle variasjoner i svarene mellom ungdom med opprinnelse i forskjellige regioner innenfor den store kategorien utenlandsk bakgrunn.

Det var et premiss at undersøkelsen skulle kartlegge ungdom med både majoritets- og ulike minoritetsbakgrunner. Det går fram av rapporten at det har vært en utfordring å utforme spørreskjemaet generelt nok til at det angår alle typer ungdommer, men samtidig spesifikt nok til å kunne brukes for å kartlegge omfanget av æresrelaterte trusler og vold på nasjonalt nivå. Andre utfordringer som trekkes fram er om utsatthet for vold bør bedømmes med objektive kriterier eller ut fra en subjektiv opplevelse, og hvordan man skal avgrense trussel- og voldshandlinger som har æresmotiv fra tilsvarende handlinger som ikke har æresmotiv.

Spørreskjemaet inneholder en rekke spørsmål som søker å kartlegge normer og praksiser i familien når det gjelder de unges medbestemmelse og innflytelse på eget liv, kontroll- og konfliktnivå i familien, hvilke sanksjoner de blir utsatt for etc. Regler omkring seksualitet, kjæresten og valg av partner er sentrale tema i flere spørsmål, og de unge blir bedt om å oppgi hva de tror er årsakene til foreldrenes holdninger og regler. Der er også et detaljert og konkret spørsmål om ulike former for kontroll, der den unge kan krysse av (med gradering) på 15 forskjellige handlinger fra foreldrenes side. Spørsmålene går delvis på faktiske erfaringer, delvis på hypotetiske situasjoner. Man spør ikke om hvorvidt den unge faktisk har kjæreste, er forlovet/gift eller har hatt sex, kun hvordan foreldrene ville reagert i hypotetiske situasjoner.

Resultater

Undersøkelsen tyder på at *25-30 prosent av jentene og 25 prosent av guttene har vært utsatt for krenkende behandling, trusler eller vold fra en voksen i familien de to siste årene*. Guttene

ser dermed ut til prosentvis å ha vært omtrent like mye utsatt som jentene. Det gjelder nesten alle former for krenkende behandling, trusler og vold.

Ifølge undersøkelsen har om lag *ti prosent både gutter og jenter vært utsatt for gjentagende tilfeller* over samme tidsrom. 70 prosent av disse utsatte jentene har svensk bakgrunn og 20 prosent har utenlandsk bakgrunn. Tilsvarende for guttene har 20 prosent av de utsatte utenlandsk bakgrunn.

For å ringe inn forekomsten av hedersrelatert vold og trusler valgte forskerne å skille ut de ungdommene som hadde svart at de var *veldig eller ganske urolige* for at noen av foreldrene eller en annen voksen i familien skulle bestemme hvem de skule gifte seg med/leve sammen med som voksen. Det handlet da om en liten gruppe ungdommer, omtrent *fem prosent av jentene og tre prosent av guttene som for enkelthets skyld blir kalt for "urolige" jenter og "urolige" gutter*. Jentene og guttene i denne gruppa så ut til å ha en likeartet situasjon ved at de lever under omstendigheter som begrenser deres liv på forskjellige måter.

Den tydeligste kjønnsforskjellen innenfor denne gruppen var at jentene opplevde sin frihet som mer begrenset enn guttene, særlig når det gjaldt omgang med det motsatte kjønn. Halvparten av de "urolige" jentene oppga at de ikke fikk ha guttevenner på besøk hjemme og tre av fire spurte fikk ikke overnatte hos guttevenner. Tilsvarende for guttene er 25 prosent og 40 prosent som henholdsvis ikke får ha jentevenner hjemme hos seg eller får overnatte hos jentevenner. 40 prosent av de "urolige" jentene oppgir at foreldrene ikke ville ha akseptert at de hadde en kjæreste og omtrent halvparten svarte at de har foreldre som forbyr sex utenom ekteskapet. Til sammenlikning viser guttenes svar at 20 prosent tror at foreldrene ikke vil tillate kjæreste, mens nesten halvparten sier at deres foreldre ikke tillater at de har sex utenom ekteskapet. Når det gjelder kyskhetskravet ser det altså ikke ut til å være noen vesentlig kjønnsforskjell blant unge som er urolige for at foreldre eller voksne skal bestemme hvem de skal gifte seg med.

Omtrent to tredjedeler av de "urolige" jentene er selv født i Sverige/Norden, men når det gjelder foreldrenes opprinnelse har omkring en tredjedel svensk bakgrunn og drøyt halvparten utenlandsk bakgrunn. Tilsvarende er 70 prosent av de "urolige" guttene født i Sverige, mens 40 prosent har svensk bakgrunn og halvparten utenlandsk bakgrunn. Flertallet av de "urolige" har altså utenlandsk bakgrunn og kjønnsforskjellene er små. Likevel er det en vesentlig del som har svensk bakgrunn av de ungdommene som opplever begrensninger i valg av

livspartner, som ifølge denne undersøkelsen er relatert til livsvilkår med hedersrelaterte trusler og vold.

En sammenlikning mellom ”urolige” ungdommer med svensk respektive utenlandsk bakgrunn viser at det er tydelige forskjeller mellom disse to gruppene. En høyere andel ungdommer med svensk bakgrunn ser ut til å ha det friere ved at de selv bestemmer over forhold som angår hverdagen og framtiden. Mer enn dobbelt så mange jenter med utenlandsk bakgrunn som med svensk bakgrunn tror det handler om sex, dårlig rykte og skam når foreldrene vil nekte dem å ha kjæreste. Omkring tre fjerdedeler av jentene med utlandsk bakgrunn opplever at de må være jomfru når de gifter seg, mot knapt en fjerdedel av jentene med svensk bakgrunn.

En større andel gutter enn jenter så ut til å være utsatt for krenkende behandling, trusler og/eller vold. Forskerne finner det særlig overraskende at så mange gutter framsto som *urolige* for at de selv ikke ville få velge partner, og at så mange av dem så en sammenheng mellom foreldres handlinger og familiens anseelse eller ære. Forskerne spør om man kraftig har undervurdert at gutter kan være utsatt for æresrelatert vold. Også blant etnisk svenske ungdommer forekom det bekymring for at foreldrene eller andre skal bestemme over deres partnervalg. Forskerne mener dette tilsier at diskusjonen om æresrelatert vold ikke lenger kun bør handle om unge med utenlandsk bakgrunn.

Rapporten konkluderer med at selv om resultatene må tolkes med stor forsiktighet på grunn av lav svarprosent og visse svakheter i konstruksjonen av spørreskjemaene, viser den likevel at mange ungdommer i årskurs 2 i gymnaset i Sverige lever under urovekkende og helt uakseptable forhold.

Foreldres grensesetting i hjem, skole og fritid

Forskerne Mariet Ghadimi (2007) og Sara Högdin (2007) har hver for seg gjennomført studier basert på en spørreskjemaundersøkelse blant 13-16-åringene i grunnskoler der elever med utenlandsk bakgrunn var sterkt representert, noe som begrenser muligheten til å dra generelle slutninger av resultatene. Samtidig gir det mulighet til å sammenlikne forestillingene blant ungdommer med svensk bakgrunn og ungdommer med utenlandsk bakgrunn og mellom grupper med ulik geografisk opprinnelse. Högdin (2007) har sammenliknet kjønn og etnisitet når det gjelder unges opplevelser av sin situasjon i skolen, i

hjemmet og på fritiden. Hun har også studert foreldrenes grensesetting til de unges deltakelse i skole- og fritidsaktiviteter.

Resultater

Resultatene fra undersøkelsen viser at 27 prosent av de utenlandsfødte jentene og 17 prosent av de utenlandsfødte guttene ikke får lov til å delta i et eller flere av skolens aktiviteter som idrett, svømmeundervisning, studiebesøk, seksualundervisning og klassereiser. For jenter og gutter med svensk bakgrunn var tilsvarende andel tre prosent.

En egen kategori spørsmål handlet om foreldrenes regulering av ungdommenes fritid, som å gå ut etter skoledagens slutt. Svarene på disse spørsmålene fulgte samme mønster. Totalt sett hadde ungdom med utenlandsk bakgrunn flere restriksjoner enn ungdom med svensk bakgrunn. Av de utenlandskfødte ungdommene oppga 34 prosent av jentene og 17 prosent av guttene at de ikke fikk tillatelse til å delta i minst fire av de sammenlagt 15 sosiale aktivitetene. Ungdommer med foreldre som hadde lav utdanning og som var svært religiøse, hadde flere restriksjoner enn andre ungdommer. Hvor lenge familien hadde bodd i Sverige hadde også betydning, da de som kom etter fylte syv år oppga at de i større utstrekning ikke fikk delta i aktiviteter.

Den største forskjellen mellom gutter og jenter med utenlandsk bakgrunn og mellom svenske og utenlandsk ungdom framsto på spørsmål om å ha et forhold til det motsatte kjønn. Av jenter med utenlandsk bakgrunn var det over halvparten som ikke fikk lov til å ha en kjæreste av motsatt kjønn, og for gutter med utenlandsk bakgrunn var en tilsvarende andel en femtedel. Av jenter født i utlandet var det 62 prosent som oppga at de ikke fikk ha kjæreste av sine foreldre. Av ungdommer med svensk bakgrunn var det to prosent av guttene og tre prosent av jentene som ikke fikk lov til dette.

Forestillinger om oskuldsnormer

Forskeren Mariet Ghadimi (2007) har undersøkt og analysert jenter og gutters forestillinger om oskuldsnormer, definert som normer som begrenser det forekteskapelige seksuelle handlingsrommet. Hun finner at omtrent en femtedel av alle elevene sier seg *absolutt enig i* eller *nesten enig i* at jenter og gutter skal være oskuld/jomfru ved inngåelse av ekteskap. Det er altså ingen særlig forskjell i ungdommenes svar når spørsmålet ikke skiller på kjønn.

Derimot er det flere ungdommer (47 prosent) som *absolutt ikke er enige i* at en gutt skal være jomfru, mens 39 prosent svarer det samme når spørsmålet handler om en jente. Det er flere

gutter enn jenter som mener at jenter skal være jomfru før de gifter seg. Tilsvarende kjønnsforskjell finnes ikke i svaret på påstanden om at gutter skal være jomfru før de gifter seg. Totalt sett tar flertallet av elevene avstand fra normer som begrenser føreketenskapelig sex, og andelen her er høyere blant svensk ungdom enn blant ungdom med utenlandsk bakgrunn.

En liten andel, tre prosent, av jenter med svensk bakgrunn er enige i at gutter og jenter skal være jomfru ved inngåelse av ekteskap. Jenter født i utlandet er de som i størst grad (21 prosent) er absolutt enige i at en jente skal være jomfru, mens noen færre, 18 prosent, mener at gutten skal være jomfru når ekteskap inngås. Av jenter som er født i Sverige med to utenlandsfødte foreldre er det 19 prosent som svarer det samme når det handler om en jente og 14 prosent når det handler om en gutt.

En liten andel (seks prosent) av guttene med svensk etnisk bakgrunn er *absolutt enige i* at jenter skal være jomfru og fire prosent er *enige i* at en gutt skal være det. Tilsvarende resultat for gutter med utenlandsk bakgrunn født utenfor Sverige er 28 prosent når spørsmålet handler om jenter og 24 prosent når det gjelder gutter. Gutter født i Sverige med utenlandsfødte foreldre anser i mindre grad at en gutt skal være jomfru (18 prosent) enn en jente (30 prosent).

Studien viser at jenter i større utstrekning enn gutter mener at gutter og jenter skal behandles likt når det gjelder kravet til *oskuld/kyskhhet*. Det kan tolkes som et uttrykk for et protestsvar som tar avstand fra rådende kjønnsrolleforventninger, mener Ghadimi (2007:35). Guttene er i høyere grad enig i at bare jenter skal være jomfru. Hun finner også et skille mellom gutter som er født i Sverige med utenlandske foreldre og gutter som er født i utlandet. Det er særlig gutter som er født i utlandet som aksepterer foreldrenes innflytelse over døtrenes seksuelle handlinger, mens de som er født i Sverige uttrykker et mer likeverdig syn på foreldrenes innflytelse i begge kjønnenes aktiviteter på dette området. Det kan tolkes som at gutter født utenlands er mer påvirket av et syn som krever hardere kontroll av jenters føreketenskapelige seksuelle relasjoner, mens de som er født i Sverige har blitt påvirket av en mer åpen innstilling til seksualitet, mener Ghadimi. De sistnevnte er liberale når det gjelder selv å ha sex før ekteskapet, samtidig som de altså ikke gjør noen forskjell i foreldrenes rett til å bestemme over både gutter og jenters seksualliv. Det kan tolkes som et uttrykk for en dobbeltmoral, samtidig som svarene viser den ambivalens som preger gutters forestillinger om seksualitet (ibid:36).

Et annet interessant funn er at det finnes en gruppe ungdommer som svarer at en jente eller en gutt skal være jomfru, samtidig som de mener at foreldrene *ikke* skal kunne få bestemme dette. Forskeren tolker dette som en mer selvstendig stillingtagen. Men det er vanligere at ungdommene med utenlandsk bakgrunn aksepterer forestillinger som støtter en såkalt ”oskuldskontext”, særlig når det gjelder jenter. *Totalt 32 prosent av jentene med utenlandskfødte foreldre og 31 prosent av både gutter og jenter født utenlands mener at jenter skal være jomfru samtidig som de er enig i at foreldrene skal få bestemme at en datter skal vente med sex til hun gifter seg.*

Blant jenter med utenlandsk bakgrunn er det også en svært sterk forbindelse mellom religiøsitet og innstilling til kyskhet/oskuld. Ghadimi finner også en sterk forbindelse mellom foreldrenes utdanningsnivå og sosioøkonomiske bakgrunn. Her er svarene i høyere grad i overensstemmelse med tradisjonelle verdier, påpeker forskeren (ibid:39). Alder spiller bare en rolle hos guttene når det gjelder å si seg enig i at en jente skal være jomfru. Det er flere yngre enn eldre gutter som mener det. Det må også her tas med at denne undersøkelsen er gjort blant unge i alderen 13-16 år, mens i flere av de andre ungdomsundersøkelsene i denne oversikten er informantene eldre (jfr Schmidt og Jacobsen 2004, Sosialstyrelsen 2007).

Totalt sett framstår en tydelig forskjell mellom ungdom med svensk bakgrunn og ungdom med utenlandsk bakgrunn i denne studien. Svarene fra svensk ungdom antyder et syn som tydelig tar avstand fra *oskuldsnormer*: det gjelder 80 prosent av jentene og 69 prosent av guttene. Tilsvarende er det 30 prosent av ungdom med utenlandsk bakgrunn som tar avstand fra *oskuldsnormen*. Unntaket her er jenter født i Sverige med utenlandskfødte foreldre der 42 prosent tar avstand fra *oskuldsnormen*.

Oskuld och heder

Studien *Oskuld och heder* (Schlytter et al. 2009) har delvis utgått fra spørreundersøkelsene som ligger til grunn for studiene foran (Sosialstyrelsen 2007, Ghadimi 2007, Högdin 2007). I tillegg er det gjort en ny spørreundersøkelse blant elever i grunnskolen i Stockholm, hvor også både elever med både majoritets- og minoritetsbakgrunn deltok. Studien er gjort på oppdrag av Stockholms stad og utført av en gruppe forskere ved Institutionen för socialt arbete ved Stockholms universitet. Det overordnede formålet med denne studien var å skille ut gruppen av jenter, men også gutter i Sverige som lever med hedersrelaterte normer og begrensninger.

Definisjoner og spørsmål

Et premiss også for denne studien er at det ikke finnes en entydig definisjon av hva hedersrelaterte normer og begrensninger er, og at det dermed ikke finnes selvsagte måter å avgrense den gruppen som lever under slike forhold. I denne studien har forskerne valgt å bruke en teoretisk modell som basis for analytiske kriterier for å avgrense ungdommer som lever i en hedersrelatert sammenheng.

For å tydeliggjøre konfliktområder har forskerne tatt utgangspunkt i hva de definerer som "den hederskulturelle institusjonen" i forhold til det som omtales som "det moderne samfunnet" eller "det svenske samfunnet". Et sentralt konfliktområde som rapporten setter opp, er synet på kvinners frihet og seksualitet og særlig synet på *oskuld*/kyskhets: "Bevarandet av den tonåriga dotterns oskuld fram till äktenskapet är ett överordnat intresse i hedersrelaterade sammanhang. Detta värde kolliderar med den dominerande normen i det svenska samhället om att föräktenskapliga sexuella relationer är accepterade. Vidare är det allmänt accepterat i det svenska samhället att tonåringar får ha pojkvän respektive flickvän" (ibid:7).

Siden tidligere forskning på jenters situasjon er mer omfattende enn på gutters situasjon, har analysen av gutters situasjon i hovedsak blitt gjort med utgangspunkt i samme kriterier som for jentene. Samtidig slår studien fast at gutters vilkår skiller seg fra jenters situasjon innen rammen for hederskulturen. Ifølge teorien som undersøkelsen baserer seg på, er heder "en manlig egenskap som är avhängig av kvinnans sexuella beteende och som kan vinnas och förloras" Sett fra den ugifte mannens perspektiv har da de kjønns spesifikke kravene som stilles til ham, sitt grunnlag i hans avhengighet av kvinnens oppførsel (ibid:8).

Resultater

Spørreundersøkelsen er delt i to nivåer. Det første avgrenser jenter som kan tenkes å leve under æresrelaterte normer og begrensninger ut fra å svare ja på spørsmålene om foreldrene forventer at jenta skal *være jomfru ved inngåelse av ekteskap* og om hun *ikke blir tillatt å ha et forhold til en jevnaldrende gutt*. Det vil til sammen innebære at hun ikke tillates å ha en forekteskapelig seksuell relasjon. Et ja på disse to spørsmålene blir ansett som nødvendige, men ikke tilstrekkelige betingelser for å inngå i kategorien "jenter som lever med hedersrelaterte normer og begrensninger". 23 prosent av jentene svarte ja på disse to spørsmålene.

Neste nivå for dem som oppfylte de første nødvendige betingelsene, er om de får ha vennskapelige relasjoner til jevnaldrende gutter og om de forventes å følge andres vilje når det gjelder hvem de skal gifte seg med eller leve med i framtida. Disse to normene betraktes i studien som en strengere kontroll av kvinners seksualitet og som seksuell kontroll innenfor en æresrelatert sammenheng. *16 prosent av jentene oppfylte disse kriteriene.*

I tillegg ble jentene spurt om de ikke fikk delta i skoleaktiviteter og ikke får ha egen fritid. De som oppfylte kriteriene for seksuell kontroll og som hadde restriksjoner på fritids- og skoleaktiviteter anser forskerne for å tilhøre kategorien som har hedersrelaterte normer og begrensninger. *Dette gjaldt for elleve prosent av jentene.*

Til slutt ble det undersøkt om de jentene som utsettes for seksuell kontroll og som har begrensninger i skole og fritid også en eller flere ganger har blitt utsatt for krenkende behandling, trusler eller vold. *Denne gruppa utgjør syv prosent av jentene i studien.*

Resultatet for guttenes del er at *sju prosent* oppgir at de lever med tre av følgende fire forventninger: at foreldrene forventer seg at de er "jomfruer" ved inngåelse av ekteskapet, at de ikke får ha kjæreste, at de ikke får ha jentevenner og at de forventes å følge andres vilje når det gjelder hvem de skal gifte seg med eller leve med i framtiden. Legges det til en begrensning om at de ikke får delta i skole- og fritidsaktiviteter, er *det fire prosent av alle guttene* som kommer inn under studiens definisjon av å leve under æresrelaterte forhold. De som også lever med trusler, vold og krenkelser utgjør *tre prosent av guttene.*

Når bakgrunnsforhold trekkes inn, viser studien at jenter og gutter som anses å leve med æresrelaterte normer og begrensninger generelt sett:

- oftere går i kommunale skoler i sosioøkonomisk segregerte forstadsområder enn i andre skoler.
- oftere har lavt utdannede enn høyt utdannede foreldre.
- oftere har utenlandsk bakgrunn enn etnisk svensk bakgrunn.
- oftere har religiøse enn ikke religiøse foreldre.

Det er særlig ungdom som har utenlandsk bakgrunn og religiøse foreldre som oppgir at de lever med hedersrelaterte normer og begrensninger. Omtrent halvparten av alle jenter med utlandsk bakgrunn oppgir at de lever med "oskuldsnormer". En majoritet av disse jentene utsettes ikke for normer som innebærer ytterligere begrensninger av sine familier. Det

framgår også at blant jentene med bakgrunn fra Midt-Østen, Sør- og Øst-Asia samt Nord-Afrika finnes en høyre andel som lever med *oskuld*snormer.

For guttenes del var forbindelsen mellom *oskuld*snormer og begrensninger og etnisk og religiøs bakgrunn også til stede, men ikke i så sterk grad som hos jentene. Omtrent en fjerdedel av guttene med to utenlandskfødte foreldre og en tredjedel av guttene som selv var utenlandskfødt svarte at de har minst to av normene for *oskuld*; restriksjoner på sosial omgang og partnervalg. Av guttene med to utenlandskfødte foreldre har en tiendedel svart at de har ytterligere normer, og fem prosent har begrensninger i tillegg i skole og fritid, mens tre prosent også har vært utsatt for kontroll og sanksjoner.

Samtidig understrekes det i rapporten at majoriteten av de med utenlandsk bakgrunn og/eller religiøse foreldre ikke har svart på en slik måte at det blir bedømt som at de lever med hedersrelaterte tradisjoner. I tillegg viser undersøkelsen at hedersrelaterte normer ikke er koblet til en spesifikk religion, men forekommer blant kristne, muslimer, hinduer og buddhister - som er de religionene som er representert i materialet. Forskergruppen mener det er sannsynlig at gutter som lever i hedersrelatert sammenheng ikke er fanget opp tilstrekkelig i denne studien, siden spørsmålene er formulert på bakgrunn av kunnskap om jenters situasjon.

Gift mot sin vilja

Gift mot sin vilja er en omfattende rapport utført av Ungdomsstyrelsen i Sverige på oppdrag fra den svenske regjeringen. Det inneholder den første spesifikke kartleggingen av unge som risikerer ”arrangerade äktenskap mot sin vilja” (Ungdomsstyrelsen 2009:8) i Sverige. Den inneholder også nye analyser av de tidligere undersøkelsene rundt forekomsten av hedersrelatert vold og undertrykking, som er beskrevet foran.

Definisjon

Hva som i oppdraget menes med ”arrangert ekteskap mot en parts vilje” går fram av den definisjonen som rapporten legger til grunn (Ungdomsstyrelsen 2009:306):

“Med arrangerat äktenskap avses ett äktenskap där de som ska ingå äktenskapet samtycker till att någon annan föreslår en partner och samtycker till att gifta sig med den som föreslås. I många länder i världen är det naturligt att gifta sig genom arrangerade äktenskap. Ett arrangerat äktenskap kan ingås frivilligt. Utmärkande för detta är att båda parter har möjlighet att säga nej till att gifta sig eller till en föreslagen partner utan att drabbas av repressalier. Ett

arrangerat äktenskap kan ingås mot den ena partens eller båda parternas vilja. Ett tvångsäktenskap utmärks av att en av parterna, eller båda, tvingats att ingå äktenskapet. Det finns en gråzon mellan arrangerade äktenskap mot den egna viljan och tvångsäktenskap. Den ligger mellan att ingå äktenskap mot den egna viljan och att tvingas till att ingå äktenskap.”

Utvalg og spørsmål

Ungdomsenkäten 2009 unge mellom 16 og 25 år og var en kartlegging av unges livssituasjon med spørsmål blant annet om utdanning, arbeid, fritid og helse. Den delen av undersøkelsen som omhandler partnervalg er analysert i rapporten *Gift mot sin vilja*. Her fikk de unge følgende spørsmål:

- Får du gifte deg med hvem du vil?
- Hvem velger din partner?
- Har du i løpet av den siste tiden kjent deg urolig for at du ikke selv kan få velge hvem du skal gifte deg med?

Gjennom omregning til nasjonalt nivå var det mulig å beregne hvor vanlig det er at unge har begrensninger i forhold til ekteskap og/eller at familien stiller vilkår for valg av partner. *Ungdomsstyrelsen kom da fram til at 6,6 prosent av de unge kvinnene og 3,8 prosent av de unge mennene lever i en slik situasjon i Sverige*. Det tilsvarer 70 000 ungdommer. Av disse finnes det 8500 unge som svarer at de er bekymret for at de ikke selv kan velge hvem de skal gifte seg med.

Gjennom å foreta en utvalgsundersøkelse som gikk ut til unge som bor i det som omtales som “de sosialt utsatte områdene” Hjällbo, Araby, Rosengård og Husby kunne Ungdomsstyrelsen konstatere at unge i disse områdene er særlig utsatt. Disse oppgir i høyere grad enn unge i landet generelt at de har begrensninger eller at det er satt betingelser i forhold til ekteskap og valg av partner. På landsbasis oppgir 95 prosent av de unge at det stemmer svært bra at de selv får velge hvem de skal gifte seg med, mens det i de fire boområdene er en tilsvarende andel på 73 prosent. Dermed finner undersøkelsen at det er *en sammenheng mellom arrangerte ekteskap mot ens vilje og lav sosial status*. Samtidig er de utvalgte områdene med lav sosial status blant de som har høyest innvandretetthet i Sverige, uten at det blir nevnt i rapporten.

Norge

Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier

Undersøkelsen *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier* (Kavli og Nadim 2009) initiert av Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) gir en bred beskrivelse av familiepraksiser i et utvalg av de største innvandrergroppene i Norge. I det følgende fokuseres det særlig på hva rapporten sier om atferd og holdninger i forhold til ekteskapsinngåelse.

Utvalg og perspektiver

Analysen er basert på spørreundersøkelser blant personer innvandret fra Pakistan, Iran, Irak og Vietnam og personer født i Norge av foreldre som har innvandret fra Pakistan. Personer med etnisk norsk bakgrunn er også med i utvalget.

Prosjektet har som et analytisk utgangspunkt å få fram nyanser og endringstendenser. Ved å drøfte holdninger og praksiser blant norskfødte med innvandrede foreldre opp mot dem som dominerer blant utvalget fra majoritetsbefolkningen, søker prosjektet å få fram kunnskap om hvilke verdier og praksiser som videreføres, hvilke som er under endring og på hvilken måte.

Resultater

Innenfor tema ekteskapsinngåelse undersøkes det hvilken rolle foreldrene har spilt når det gjelder beslutningen om *hvem* barna gifter seg med og hvor autonome informantene opplevde at de selv var i valg av partnere. Spørsmålene ble stilt i form av forskjellige utsagn:

Da du giftet deg, vil du si at:

- du traff beslutningen om hvem du skulle gifte deg med alene.
- du traff beslutningen selv, men lyttet til hva foreldrene dine mente.
- foreldrene dine traff beslutningen.
- foreldrene dine traff beslutningen, men lyttet til hva du mente.

Blant de innvandrede (dvs de utenlandskfødte) mener *i underkant av halvparten at de traff beslutningen alene, og tre av ti sier at det hovedsakelig var foreldrene som traff beslutningen.*

Her er det store forskjeller mellom de ulike gruppene av innvandrede avhenging av landbakgrunn. Mens kun 20 prosent av de med pakistansk bakgrunn først og fremst bestemte selv, sier mellom 80 prosent (irakisk bakgrunn) og 95 prosent (vietnamesisk bakgrunn) at de selv tok beslutningen, enten alene eller etter å ha lyttet til hva foreldrene mente.

Samtidig er det *betydelig forskjell mellom norskfødte med pakistanske foreldre og de som selv har innvandret fra Pakistan*. Det er tre ganger flere norskfødte med pakistanske foreldre som mener at de selv bestemte hvem de skulle gifte seg med enn det er blant innvandrede med samme bakgrunn. *Samtidig er kjønnsforskjellene store*. Menn tok i større grad enn kvinner selv beslutningen om hvem de skulle gifte seg med. 73 prosent av norskfødte menn med pakistanske foreldre tok beslutningen selv, mot 58 prosent av kvinner med samme bakgrunn. Foreldrenes utdanningsnivå spiller også inn, blant norskfødte med pakistanske foreldre som har høy utdanning, har 80 prosent hovedsakelig tatt beslutningen selv.

Forskerne konkluderer med at det er en klar utvikling mot mer autonomi i ekteskapsbeslutningen i den landgruppen hvor arrangerte ekteskap i størst grad er en vanlig praksis. De mener derfor at det er nærliggende å tro at forskjellene handler om at normer og praksiser knyttet til ekteskapsinngåelser påvirkes og utfordres gjennom migrasjon.

En annen undersøkelse, *Levekår blant unge oppvekst i Norge med foreldre fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam* (Løwe, 2008) rettet til personer i alderen 16-25, kan bekrefte at unge med minoritetsbakgrunn født i Norge opplever at de har hatt stor innflytelse på beslutninger om giftermål. Av de som var gift hadde to av tre hatt *svært stor* innflytelse på *beslutningen* om å gifte seg, og nesten like mange hadde svært stor innflytelse på *hvem* de skulle gifte seg med. Det var tre prosent som svarte at de hadde *liten eller svært liten* innflytelse på *beslutningen* om å gifte seg og en prosent hadde *liten* innflytelse på valg av ektefelle. I forhold til annen ungdom har unge med innvandrerbakgrunn i større grad etablert seg i egen familie gjennom giftermål, men de utgjør likevel en minoritet, bare 12 prosent er gift. Statistisk Sentralbyrås befolkningsstatistikk (Daugstad 2006) viser at de med innvandrerbakgrunn som er født i Norge, gifter seg senere enn førstegenerasjonen. Flertallet ser ut til å utsette giftermålet.

Ung i Oslo 2006

Ungdomsundersøkelse *Ung i Oslo 2006* utført av NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring) omfatter 14-17-åringer. Den inneholder et betydelig antall spørsmål knyttet til identitet, oppvekst, familie, venner, fritid, helse og skole.

Spørsmål

Flere av spørsmålene er relevante for en kartlegging av kontrollerende oppdragelse og æresrelatert vold. Kjønn og foreldres fødeland er blant bakgrunnsvariablene. I rapporten "*Ung i Oslo*" – *levkår og sosiale forskjeller* (Øia 2007) har forskerne blant annet

analysert svarene på utsagn rundt familierelasjoner og skilt ut tre familietyper ut fra kommunikasjon og samhandling mellom foreldre og barn. Den første familietypen kalles *Tillit* og signaliserer fortrolighet, solidaritet, tillit, støtte og samhold om sentrale verdier. Den andre familietypen kalles *Sosial kontroll* og handler om i hvilken grad foreldrene har kontroll, kjennskap og ønske om innsyn i hva de unge foretar seg. Her er grenser og regler basert på innsyn og kunnskap. Denne familietypen korresponderer ifølge forskerne mest med en uformell, legal form for autoritetsutøvelse. Den tredje familietypen handler om ulike former for *Familiekonflikt* og kommer nærmest tradisjonalistisk måte å utøve autoritet på. Her vil reglene i større grad ha karakter av imperativer og ikke involvere den unge i dialog (ibid:35).

Resultater

Gjennomgående viser det seg at etniske forskjeller ikke er store når det gjelder hvilke familietyper informantene sier de hører til, noe som i rapporten tolkes som at denne typen basale samhandlinger internt i familien er nokså universelle. Blant de etnisk norske er det likevel flest som sier at foreldre ”tar meg på alvor” og at ”de aksepterer meg som jeg er”, at foreldre pleier å vite ”hvor jeg er”, ”hva jeg gjør i fritida” og ”hvem jeg er sammen med”. Det er tydelig at majoritetsforeldre har best oversikt over over barna sine og at familiene preges av minst konflikter. Å ha best oversikt over og innsyn i hva barna foretar seg korresponderer samtidig med familietypen *Sosial kontroll*. Forskerne har altså her brukt begrepet sosial kontroll i betydningen en positiv, konstruktiv kontroll, hvor grenser og regler er basert på kunnskap og innsikt i barnas liv.

Det er særlig når det gjelder sosial kontroll at det eksisterer kjønnsforskjeller som også går på tvers av minoritets- og majoritetstilhørighet. Jenter opplever mer sosial kontroll i betydningen av at de blir passet bedre på av foreldrene. Jenter i begge kategorier opplever dessuten færre familiekonflikter og har mer tillit og nærhet til foreldrene enn guttene. Blant majoritetsungdom er det hele veien signifikante kjønnsforskjeller ved at jentene er mest kontrollert av foreldrene, de opplever mindre konflikter og har mest tillit hos foreldrene i forhold til guttene. Blant unge med minoritetsbakgrunn er det ingen forskjell mellom gutter og jenter som hører hjemme i familietypen *Tillit*. Derimot er forskjellen mellom minoritetsgutter og -jenter tydeligere enn hos majoritetsungdom i familietypene *Sosial kontroll* og *Familiekonflikt*.

Møter i det flerkulturelle

Spørreundersøkelsen *Ung i Oslo 2006* utgjør også grunnlaget for rapporten *Møter i det flerkulturelle* (Øia og Vestel 2007) som er gjort på oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet. Formålet har vært å få fram noen aspekter ved de gjensidige påvirkningene og relasjonene mellom unge med norskfødte foreldre og unge med minoritetsbakgrunn i Oslo. Sentrale temaer som angår denne oversikten er andres og egen subjektive oppfatning av identitet, kulturell orientering, vennskap og sosial relasjoner. Her er det gjort en sammenlikning med data fra en tilsvarende ungdomsundersøkelse som ble gjort i Oslo ti år tidligere, i 1996 (jfr Øia 2007).

Kjønn, foreldrebakgrunn og endringer i en tiårsperiode er tre gjennomgående temaer som drøftes i rapporten. Den viser at det er en tydelig forskjell mellom minoritetsgutter og -jenter når det gjelder å ha norske venner. Flere minoritetsgutter har norske venner, men samtidig er det flere jenter enn gutter som oppgir at de gjerne ville hatt norske venner. Når det gjelder fritidsaktiviteter oppgir unge med norsk bakgrunn, og særlig jentene, at de oftere er ute sammen med venner. Oppfatningen om at jenter med minoritetsbakgrunn er underlagt strengere regler og har mindre bevegelsesfrihet enn minoritetsgutter og norsk ungdom, blir likevel i liten grad bekreftet i denne undersøkelsen. Mange av jentene med minoritetsbakgrunn svarer at de går på fest, og her er ikke forskjellen mellom gutter og jenter med innvandrerbakgrunn signifikant. Forskerne mener at en forklaring her kan være at *fest* er en uklar samlebetegnelse som kan omfatte forskjellig slags sosiale sammenkomster. Likevel går minoritetsjenter i Oslo like mye på diskotek som norske jenter. Minoritetsgutter går mye oftere på diskotek sammenliknet med jentene.

Når det gjelder å oppholde seg i sentrum av byen på kveldstid gjør jenter med minoritetsbakgrunn det gjennomgående mer enn norsk ungdom, men mindre enn minoritetsgutter. Minoritetsjenter skiller seg ut når det gjelder idrett og trening i idrettslag eller helsestudioer, de trener mye mindre enn annen ungdom. En nyansering her er at relativt mange jenter med minoritetsbakgrunn er aktive innen kampsport og ikke ubetydelige andeler driver med håndball og fotball. Samtidig driver minoritetsjenter mer med forskjellige former for dans og kunstneriske aktiviteter som tegning og maling enn annen ungdom. I forhold til religiøs praksis er det en tydelig tendens i retning av at unge med minoritetsbakgrunn i større grad er influert av religion i 2006 sammenliknet med 1996, men her er ikke kjønnsforskjeller angitt.

Langs mange av temaene er det fortsatt store kjønnsforskjeller ti år etter den første undersøkelsen, noe forskerne mener bekrefter at mer tradisjonelle forventninger til kjønn fortsatt er viktige, uansett foreldrebakgrunn (ibid:11).

Et funn som denne rapporten omtaler som ”et av de mest slående” (Øia og Vestel 2007:7), er en endring i identitetsmønstre blant minoritetsungdom. På ti år har andelen unge med minoritetsbakgrunn som oppfatter seg selv som ”norske” økt i betydelig grad. Blant minoritetsungdom født i Norge har andelen økt fra 46 prosent i 1996 til 71 prosent i 2006 og tilsvarende blant dem som er født i utlandet fra 31 prosent til 56 prosent. Samtidig som flertallet med minoritetsbakgrunn altså oppfatter seg selv som ”norske”, legger de vekt på viktigheten av å leve i samsvar med kultur og tradisjoner i foreldrenes opprinnelsesområder. Det er også en økning i antallet som har venner med norskfødte foreldre. Forskerne peker på at det er vanskelig å vite hva ungdommene legger i å føle seg ”norsk”, men de mener at dette likevel kan tolkes som et uttrykk for en opplevelse av å være forbundet med en form for fellesskap.

Om integrering i en flerkulturell situasjon betyr å ta del i og føle seg forbundet med et større fellesskap som representerer noe annet enn bare familiens etniske gruppe, tyder disse resultatene på at betydelig flere unge mennesker med minoritetsbakgrunn opplever seg selv som forbundet med og integrert i det norske i 2006, mener forskerne (ibid:188).

Finland

There is less focus on the specific aspects of social control and gendered violence in ethnic minority communities in Finland than in the other Nordic countries. Gendered social control of ethnic minority youth have become topics for public discussions in Finland rather recently, especially during the last five years. The focus has been on ‘honour-related violence’ which includes control, coercion and violence related to sexual morality and marriage. Thus the term covers a wide array of acts, including forced marriages and honour killings.¹⁶ The topic has mainly been raised by NGOs working with violence against migrant women or the wellbeing of children, while state interventions have been scarce. The media has covered the topic with growing interest, but the coverage has, at least until now, not reached the high frequency of the other Nordic countries. Recently there has been growing interest to develop policies and interventions to tackle social control and gendered violence to ethnic minority youth.

¹⁶ Although the police has investigated a few homicides with suspect of honour killing, none of these were regarded as honour killings.

Research and books for wide audience

Research on social control related to sexual moral of ethnic minority girls is rather limited. Studies have focused on honour-related violence with varying approaches and themes. Within youth studies social control and sexual norms, as well as the agency of ethnic minority girls, have been studied in relation to Somali communities. There are also several studies focusing on social control by peers and different kinds of authorities in schools, other institutions and leisure-time, but these have seldom discussed questions of sexual norms or morality in ethnic minority settings.

Moreover, several of the existing studies do not explore the situation of adolescents in ethnic minority communities and their experiences of social control, but approach the topic from a more general perspective, for example from a human rights or media coverage angle. Some research on social control of ethnic minority youth has been conducted within youth studies. Two books on honour-related violence have been published.

The broadest coverage on the topic so far can be found in an edited book, *Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn* [Honour as conflict. Perspectives to the recognition and prevention of the phenomenon], which connects research perspectives and experiences from practitioners. It is the product of the *Amoral* project mentioned previously. The book includes a couple of chapters by established researchers, as well as chapters written by students on basis of their thesis. The second half of the book gives a broad and multifaceted description of the work by the project, as well as reviewing how honour-related violence is tackled in other countries.

The book *Kunniaväkivalta* [Honour-related violence] by Raija Ala-Lipasti is based on her experiences of working with ethnic minority girls and young women who seek help due to social control and violence by their families. It includes discussion on the phenomenon of honour-related violence, descriptions of case studies and recommendations for practitioners.

Honour-related violence has been studied as a human rights question by Katja Luopajarvi. Suvi Keskinen has conducted research on the media coverage of honour-related violence and the different stages of discussing the topic in Finland. In a research project to be completed in 2010 Suvi Keskinen has also studied how abused migrant women tell about their experiences of violence and encounters with the Finnish welfare state, as well as the viewpoints of authorities and professionals. The term gendered violence in families has been used to cover both domestic violence and honour-related violence.

Two articles in youth studies have analysed the sexual norms and social control of girls in ethnic minority families. These studies have focused on Somalian girls and approached the topic through a close contact with the adolescents concerned. Anu Isoaho has written an article *Somalitytöt ja seksuaalisuuden kulttuuriset merkitykset* [Somalian girls and the cultural meanings of sexuality] based on an ethnographic research. As early as 1995 Tapio Nisula, Anna Rastas and Kristiina Kangaspunta published an article *Perinteen puhtaus ja somali-identiteetti: Pakolaistytöt kulttuurinsa vaalijoina* [The purity of tradition and the Somalian identity: Refugee girls as cherishers of their culture] which focused on sexual norms and young women's negotiations with them. In these studies the young women do not appear as helpless victims of social control and violence, instead their agency is a central part of the analysis.

There is no research on social control related to sexual morality of girls that would focus on other ethnic minority communities than the Somalians. Nor are there studies on social control and sexual morality of ethnic minority boys, or about the perspectives of parents on these issues. Several youth studies, however, have focused on social control and multicultural school environments, other institutions and leisure time. These studies have usually explored the interaction between adolescents, boundary making and racism, the role of teachers and authorities, and contested belonging. Social control is thus approached from the perspective of peer groups and institutions (schools, youth work, police, social office etc.), with an emphasis on multicultural encounters. The studies discuss social control to ethnic minority youth outside families, in the context of the broader society and its institutions

Oppsummering

Oppsummeringen er konsentrert om kapitlets to hovedtemaer, *kartlegging av tvang og frivillighet i pardannelse og arrangerte ekteskap* og *æresrelatert vold og kontroll*. Under hvert tema trekkes det opp noen hovedlinjer fra de mest sentrale studiene når det gjelder empiriske funn. Perspektiver, spørsmål og utvalg er såpass forskjellige fra studie til studie at en sammenlikning av empiriske funn bare delvis er mulig. De svenske studiene både om æresrelatert vold og om ekteskapsinngåelse bygger i stor grad på samme surveyundersøkelser og her gjengis en samlet konklusjon foretatt av forskerne selv. Deretter kommenteres noen aspekter ved forskningsopplegget for de studier som er gjennomgått i kapitlet.

Tvang og frivillighet i pardannelse/ekteskap

Omfang av tvang og frivillighet i arrangerte ekteskap handler om hvorvidt og i hvilken grad unge i minoritetsbefolkningen er utsatt for ekstrem kontroll fra foreldre ved ekteskapsinngåelse. Kartlegging av omfanget av denne formen for kontroll er i samtlige av de kvantitative undersøkelsene basert på de unges egne oppfatninger og holdninger. De unge er spurt om hvordan de enten opplevde beslutningsprosessen knyttet til valg av ektefelle eller hvordan de tror og mener denne prosessen vil være i framtiden. Det er ikke funnet kvantitative undersøkelser der foreldrenes synspunkter og holdninger til disse spørsmålene er kartlagt. Studien viser at tvang ikke er utbredt i arrangerte ekteskap, samtidig som det er store forskjeller mellom minoritetsgrupper. Det er også til dels betydelige kjønnsforskjeller: studiene tyder på at jenter og unge kvinner i minoritetsbefolkningen utsettes for mer kontroll enn gutter og unge menn. Graden av kjønnsforskjeller varierer i undersøkelsene. Noen studier tyder dessuten på at mange gutter utsettes for trusler og vold i familien i forbindelse med konflikter rundt valg av framtidig ekteskapspartner.

Empiriske funn

I den danske studien *Pardannelser blant etniske minoriteter* (Schmidt og Jacobsen 2004) oppga elleve prosent av de gift/forlovede minoritetsungdommene at foreldrene var involvert i partnervalget. I hele utvalget er det fire prosent som oppgir at de selv ikke har vært involvert i å finne sin partner. Samtidig er det betydelig variasjon mellom landgruppene. De fleste mente at det var viktig med foreldrenes aksept. Forskerne har ikke spurt direkte om tvang, eller om den unge har akseptert foreldrenes involvering. De understreker at involveringsgrad ikke er et

entydig mål på tvangsekteskap, men sier noe om størrelsen på gruppene der tvang er sannsynlig.

I den norske undersøkelsen *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier* (Kavli og Nadim 2009) svarer i underkant av halvparten at de traff beslutningen om ekteskap alene, og tre av ti sier at det hovedsakelig var foreldrene som traff beslutningen. Her er det store forskjeller mellom de ulike gruppene av innvandrede avhenging av landbakgrunn. Samtidig er kjønnsforskjellene store. Menn tok i større grad enn kvinner selv beslutningen om hvem de skulle gifte seg med. Undersøkelsen viser en klar utvikling mot mer autonomi i ekteskapsbeslutningen blant de med pakistansk opprinnelse, som er den landgruppen hvor arrangerte ekteskap i størst grad er en vanlig praksis.

En annen norsk undersøkelse (Løwe 2008) bekrefter at unge med minoritetsbakgrunn født i Norge opplever at de har hatt stor innflytelse i ekteskapsinngåelsen. Av de som var gift hadde to av tre hatt *svært stor* innflytelse på *beslutningen* om å gifte seg og nesten like mange hadde svært stor innflytelse på *hvem* de skulle gifte seg med. Det var tre prosent som svarte at de hadde *liten eller svært liten* innflytelse på *beslutningen* om å gifte seg og én prosent hadde *liten* innflytelse på valg av ektefelle.

I den danske undersøkelsen *Verdier og normer – blant udlændinger og danskere* (Intergrationsministeriet 2007) svarer 86 prosent av innvandrere født i utlandet og 82 prosent av etterkommerne at de unge selv skal bestemme valget av ektefelle. Her spørres det ikke om opplevd erfaring, men om holdninger til framtidig ekteskap. Det er jevnt over liten kjønnsforskjell i svarene, selv om flere pakistanske menn enn kvinner sier seg i enige i at de unge selv skal få velge ektefelle.

Disse norske og danske studiene viser at det blant minoritetsungdom er en høy grad av delaktighet og innflytelse på beslutninger om ekteskapspartner, også i minoritetsgrupper som ofte forbindes med arrangerte ekteskap. Denne forskningen tyder på at tvangsekteskap ikke er utbredt, men her er det store variasjoner mellom gruppene. Samtidig viser noen studier at det er høyest grad av deltaktighet i beslutningen om partnervalg blant minoriteter født i et nordisk land, noe som kan tyde på at normer og praksiser knyttet til ekteskapsinngåelser påvirkes og utfordres gjennom migrasjon.

I den svenske undersøkelsen *Frihet och Ansvar* (Socialstyrelsen 2007) er spørsmålet om bestemmelse ved ekteskapsvalg brukt for å sirkle inn hvem som kan være utsatt for æresrelatert vold og trusler. Den gruppe som svarte at de var *veldig eller ganske urolige* for at noen andre i familien skulle bestemme hvem de skulle gifte seg med/leve sammen med utgjorde en liten gruppe ungdommer på *omtrent fem prosent av jentene og tre prosent av guttene*. Flertallet av disse hadde utenlandsk bakgrunn og kjønnsforskjellene var små.

I den svenske undersøkelsen i studien *Gift mot sin vilja* (Ungdomsstyrelsen 2009) svarer 6,6 prosent av de unge jentene og 3,8 prosent av de unge guttene at de lever i en situasjon der de opplever at de vil ha begrensninger i forhold til partnervalg. Det tilsvarer 70 000 unge mellom 16 og 25 år i Sverige. Av dem er ca ni prosent bekymret for at de ikke kan velge hvem de skal gifte seg med. Det registreres også en sammenheng mellom arrangerte ekteskap mot ens vilje og lav sosial status, men undersøkelsen skiller ellers ikke mellom ungdommer med svensk og utenlandsk bakgrunn.

I rapporten *Gift mot sin vilja* er det gjort en samlet analyse basert på de svenske undersøkelsene gjengitt i denne oversikten som konkluderer med:

- Det er betydelig vanligere med begrensninger i valget av framtidig partner i familier med utenlandsk bakgrunn sammenliknet med familier med svensk bakgrunn.
- Jenter med utenlandsk bakgrunn oppgir i større grad at de har begrensninger og krav. De er også mest urolige for ikke selv å kunne velge partner.
- Jenter med utenlandsk bakgrunn som har et begrenset eller betinget valg av partner oppgir i mye større grad enn andre grupper at gutter anses for å være mer verdt enn jenter i deres familier. De oppgir at de forventes å være jomfru/*oskuld* fram til de skal gifte seg og at de ikke får omgås guttevenner eller ha kjæreste. Disse jentene er mest enige i påstanden om at *foreldre skal kunne begrense en datters frihet for å beskytte familiens ære/heder*.
- Det er betydelig mer vanlig at unge som ikke selv får velge framtidige partner utsettes for trusler, vold og krenkelser fra sine nærmeste. De som i størst utstrekning oppgir at de utsettes for trusler og vold i familien, er gutter med utenlandsk bakgrunn.
- De jenter og gutter som oppgir at de har begrensninger eller fastsatte betingelser oppgir i høyere grad enn dem som ikke har slike begrensninger at de har kjent uro eller vært redde for at deres familier kommer til å få vite at de gjør noe som de vet at familien ikke aksepterer.

- Andelen unge med utenlandsk bakgrunn som oppga at de ville bli straffet hardt og at foreldrene tar avstand fra dem om de er homo/biseksuelle er høy, både blant dem som oppga at de fritt får velge framtidig partner og blant dem som oppga at de hadde begrensninger eller oppstilte vilkår i forhold til ekteskap og partnervalg. Det skiller dem fra unge med etnisk nordisk bakgrunn, som ikke svarte at foreldrene skulle reagere like negativt.

I samtlige studier diskuterer forskerne problemer forbundet med å avdekke tvangsekteskap. Et problem dreier seg om hvorvidt man kan og bør spørre informantene direkte om han eller hun har blitt tvunget til å gifte seg eller om forholdet mellom involveringsgrad og samtykke. Det kan være flere metodiske og etiske grunner til ikke å gjøre dette. Det er særlig spørsmålets sensitive karakter som er årsak til at studiene begrenser seg til å spørre om egen versus foreldrenes involvering og innflytelse i forhold til beslutninger om ekteskap og partnervalg. Slike spørsmål følges ikke opp av et spørsmål om informantene opplever det som positivt eller negativt. Det er som forskerne påpeker, rimelig å forvente at det særlig er blant dem som ikke selv var involvert i å finne ektefellen, at de som har blitt utsatt for tvang befinner seg.

Gutters og homofiles situasjon

I den svenske undersøkelsen *Oskuld och heder* (Schlytter et al. 2009) mener forskergruppen det er sannsynlig at gutter som lever i hedersrelatert sammenheng ikke er fanget opp tilstrekkelig, siden spørsmålene er formulert på bakgrunn av kunnskap om jenters situasjon. Generelt ser det ut til at unge gutter og menns situasjon trenger mer oppmerksomhet på egne betingelser i brede spørreundersøkelser og i forskning på dette feltet generelt. For eksempel antyder flere studier at unge menn er ambivalente til jomfruidealet, og at det er forskjell på holdning og praksis. Likeledes fremgår det at menn er utsatt i ulike roller og at de kan stå på begge sider av utøver-offer-relasjoner. Disse forholdene bør få konsekvenser for spørsmålsstillinger og tolkninger i framtidige studier.

En gruppe som ikke har fått oppmerksomhet i spørreundersøkelsene, og heller ikke i annen forskning om minoritetsungdom, er homo-, bi- og transseksuelle ungdommer. Denne gruppens særegne situasjon er et forsømt forskningsområde i alle de nordiske landene.

Omfang av æresrelatert vold og trusler

Flere svenske studier søker å kretse inn gruppen av jenter og gutter som "lever med hederskulturelle normer". Disse studiene har jevnt over yngre informanter enn de ovennevnte som handler spesifikt om pardannelse/ekteskap.

Den svenske studien *Oskuld och Heder* (Schlytter et al. 2009) ser på ungdom i 15-årsalderen, både med minoritets- og majoritetsbakgrunn. For å vise omfanget av ulike former og grader av begrensninger bruker forskerne en kumulativ "trappemodell" der kontrollen gradvis blir strengere for hvert trinn: *23 prosent av jentene* sier at deres foreldre vil at de *skal være jomfru* når de gifter seg og nekter dem å ha kjæreste. På neste trinn er det *16 prosent* som har disse begrensningene og i tillegg oppgir at de ikke får ha vennskapelige relasjoner til jevnaldrende gutter og *at andre kommer til å bestemme hvem de skal gifte seg med*. Videre er det *elleve prosent* som i tillegg til disse begrensningene *også har restriksjoner på fritids- eller skoleaktiviteter*. Det er denne gruppen, altså elleve prosent av jentene, som *anses å leve med hedersrelaterte normer og begrensninger*. Det tilsvarende tallet for gutter er *fire prosent*. Øverst på "trappen" er det *sju prosent av jentene og tre prosent av guttene* som i tillegg til de nevnte restriksjonene *også oppgir at de en eller flere ganger har blitt utsatt for krenkende behandling, trusler og vold*.

Det å ha utenlandsk bakgrunn, lavt utdannede og religiøse foreldre samt å bo i segregerte områder disponerer for å "leve med hederskulturelle normer". Andelen er særlig stor blant jenter som har bakgrunn fra Midt-Østen og Nord-Afrika (omtrent 30 prosent).

Diskusjon av begrepet "hederskultur"

Ved å spørre detaljert om ulike former og grader av kontroll og vold lykkes den svenske studien *Oskuld och Heder* (Schlytter et al. 2009) å identifisere livssituasjoner og aspekter ved ungdoms oppvekst som tidligere ikke har fått tilstrekkelig oppmerksomhet i forskningen. Det er samtidig grunn til å diskutere om "hederskultur" er det begrepet som best betegner det sett av egenskaper som forskerne har identifisert gruppen ut fra. Det er uklart hvilke vesentlige forskjeller det er mellom disse familiene og andre autoritære, patriarkalske familier med streng seksualmoral og lydighetsnormer. Hvis "hedersnormer" er ment som et mer snevert begrep enn det enkelte forskere kaller en "autoritær oppdragsstil" eller "tradisjonalistisk måte å utøve autoritet på" (Øya 2007:35), kan man spørre hva som skiller de to begrepene. Hvis hedersnormer defineres som én av flere former for autoritær oppdragsstil, må det også defineres hva som skiller den fra andre former for autoritær oppdragelse, eventuelt

definere det som grader på det samme kontinuum. Forskerne har forsøkt å formulere spørsmål som fanger inn det kollektive aspektet som innebærer at flere i familien/slekten er involvert i utøvelsen av kontroll og undertrykking. Samtidig legges det vekt på de unges egen oppfatning av foreldrenes motiver. Dette er metodisk utfordrende temaer. Uansett har man identifisert en betydelig gruppe unge som skiller seg fra andre på bekymringsfulle måter. Det er viktig å fortsette diskusjonen om hvilke begreper som best betegner slike oppvekstvilkår, samt hvilke årsaker som ligger bak.

Den andre siden av denne problemstillingen er hvordan man skal forstå og begrepsfeste den majoriteten som *ikke* anses å leve med hedersrelaterte normer og begrensninger. I denne sammenhengen gjelder det særlig den store andelen av jenter og gutter med minoritetsbakgrunn som svarer på måter som *ikke* sorterer dem inn i hederskategorien. Når det teoretisk-analytiske perspektivet så klart setter ”hedersnormer” opp mot en moderne, svensk livsform, kan man få inntrykk av at det ikke fins noen alternative kategorier for familie-/oppdragelsesidealer og praksiser. I så fall blir det vanskelig å beskrive en familie med for eksempel irakisk-kurdisk bakgrunn som *ikke* ”kvalifiserer” til hedersnormer som annet enn ”svensk”. En slik karakteristikk ville sannsynligvis blant annet møte motstand fra mennesker i de relevante gruppene. Det er uklart hvorvidt dette i så tilfelle er intendert, eller om det skyldes at studiens fokus ligger på å identifisere dem som lever med hedersnormer, ikke å fange opp og begrepsfeste variasjon blant de familiene som ikke gjør det. Dette er en viktig utfordring for videre forskning, teoriutvikling og debatt.

Betydningen av forskningsopplegg - noen utfordringer

De refererte studiene varierer i forskningsdesign, og det har betydning for funn og tolkninger. For eksempel varierer det hvorvidt studienes utvalg inkluderer både majoritets- og minoritetsinformanter. På den ene siden kan studier uten majoritetsinformanter stå i fare for å overdrive forskjeller, eller i hvert fall ikke sikkert kunne si hvor omfattende forskjellene er. Man har jo i utgangspunktet fratatt seg selv muligheten for å finne eventuelle likheter. Samtidig har noen av studiene hatt problemer med å lage spørsmål som var egnet til å ”treffe” både majoritets- og minoritetsungdom. Dette har sannsynligvis i seg selv gitt viktige data om hva problematikken æresrelatert vold og undertrykking består av.

Et beslektet spørsmål er hva det er som sammenliknes, hva det er som skal være forskjellig eller likt. I enkelte studier kan det synes som om minoritetsinformantenes holdninger og praksiser måles opp mot en på forhånd definert norm eller ideal. Dermed risikerer studien å

begå det som enkelte forskere har kalt en "komparativ glipp", ved å sammenlikne "våre" idealer med "deres" virkelighet (Jacobsen og Gressgård 2002, Borchgrevink 1997).

Mens noen studier ser eksplisitt på visse etniske grupper, med eller uten majoritetsbefolkningen representert, er det flere som begrenser seg til å skille mellom majoritetsbakgrunn og utenlandsk bakgrunn. Slike grove kategorier kan gi interessant informasjon, men det kan være grunn til å diskutere om de ikke i for stor grad bidrar til å skjule variasjon. Det blir stadig vanligere å problematisere brede kategorier som "ungdom med utenlandsk bakgrunn" og "etnisk minoritetsungdom". Som blant andre de norske forskerne Engebrigtsen og Fuglerud (2009) påpeker, kan det være større variasjon mellom etno-nasjonale grupper enn mellom samlekategoriene "ungdom med innvandrerbakgrunn" og "majoritetsungdom". Begrunnelsen for ikke å dele opp ytterligere kan være at utvalgene ikke er store nok, men dette er like fullt et viktig poeng i tolkningen av data.

Referanser:

- Ala-Lipasti, Raija (2009). *Kunniaväkivalta*. [Honour-related violence] Helsinki: Vihreä Sivistysliitto.
- Ambjörnsson, Fanny (2003). "Kom nu hora, så går vi!" Om svar på tal, utmanande beteenden och andra skamstrategier. I Johansson, Thomas & Philip Lalander (red.) (2003). *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Ambjörnsson, Fanny (2008). *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront.
- Andersson, Åsa (2003). *Inte samma lika. Identifikationer hos tonårsflickor i en multietnisk stadsdel*. Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- At være muslimsk kvinde i Danmark*. København: Velfærdsministeriet, 2009.
- Bäckman, Maria (2003). *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Stockholm: Makadam.
- Berg, Lena (1999). *Lagom är bäst: unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi*. Stockholm: Bilda.
- Borchgrevink, Tordis (1997). Et ubehag i antropologien. *Norsk antropologisk tidsskrift* 1 (8), s. 26-36.
- Borchgrevink, Tordis, Grete Brochman & Jon Rogstad (2002). Sand i maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge. *Makt- og demokratiutredningen 1998 – 2002*. 2002-04. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bredal, Anja (2006). *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og felleskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax.
- Bredal, Anja & Lill Salole Skjerven (2007a). *Tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet: Omfang og utfordringer*. Universitetet i Oslo.
- Bredal, Anja (2007b). Den 'spesielle' volden. Vold mot minoritetsjenter på sidelinjen. I *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Knut Storberget et al. (red.). Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Bredström, Anna (2005). *Rasism, kön och sexualitet – en intervjustudie*. Rapport A 3. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.

- Daugstad, Gunnlaug (2006a). *Grenseløs kjærlighet? Familieinnvandring og ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. Rapport 39. SSB.
- Eldén, Åsa (2003). *Heder på liv och död: Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Uppsala Universitet.
- Engebrigtsen, Ada (2007b). Perspektiver på autonomi, tilhørighet og kjønn blant ungdom. I *Tidsskrift for ungdomsforskning*. 7 (2), s. 63-84.
- Engebrigtsen, Ada & Øivind Fuglerud (2007c). *Ungdom i flyktningfamilier. Familie og vennskap – trygghet og frihet?* Rapport 3. NOVA.
- Engebrigtsen, Ada & Øivind Fuglerud (2009). *Kultur og generasjon: tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fangen, Katrine & Cecilie Thun (2007). Unge somaliske kvinner snakker om omskjæring. *Sosiologi i dag*, årgang 37 (3-4), s. 107–141.
- Forsberg, Margareta (2005). *Brunetter och blondiner: om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Göteborgs universitet .
- Forsberg, Margareta (2006). *Ungdomar och sexualitet : en forskningsöversikt år 2005*. Statens folkhälsoinstitut.
- Frihet och ansvar. En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv*. Socialstyrelsen, 2007a.
- Frihet och familj. En uppföljning av skyddade boenden för personer som hotas av hedersrelaterat våld*. Socialstyrelsen, 2007b.
- Ghadimi, Mariet (2007). Om kravet på Oskuld: en studie av flickors respektive pojkars föreställningar. *Socialvetenskaplig tidskrift* 14 (1), s. 20–46.
- Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsen i Sverige, 2009.
- Haarakangas, Tanja, Natalia Ollus & Sini Toikka (2000). *Väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset – haaste turvakotipalveluille Suomessa*. [Immigrant women who have experienced violence – a challenge to the services of women’s shelters in Finland]. *Tasa-arvojulkaissuja* 3. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Hammarén, Nils (2003). Horor, players och de andra - Killar och sexualitet i det nya Sverige. I Johansson, Thomas & Philip Lalander (red). *Sexualitetens omvandlingar*. Daidalos.
- Hammarén, Nils (2008). *Förorten i huvudet. Unga män om kön och sexualitet i det nya Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Haugen, Marit S. & Mariann Villa (2005). *Gossip and rumour – the dark side of the rural safe and good? Young peoples gendered narratives of rural life*. Paper no 4/05, Senter for bygdeforskning, Norge.
- Högdin, Sara (2006). Var går gränsen? Föräldrars gränssättning avseende ungas deltagande i sociala aktiviteter. En jämförelse utifrån etnicitet och kön. *Sociologisk forskning* 2, s. 41-65.
- Högdin, Sara (2007). *Utbildning på (o)lika villkor: Om kön och etnisk bakgrund i grundskolan*. Stockholms universitet.
- Honour Related Violence. European Resource Book and Good Practice*. Stockholm: Kvinnoforum, 2003.
- Hylland-Eriksen & Torunn Arntsen Sørheim (1994). *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Isoaho, Anu. Somalitytöt ja seksuaalisuuden kulttuuriset merkitykset. [Somalian girls and the cultural meanings of sexuality] (år?). I Kinnunen, Taina & Anne Puuronen (red.). *Seksuaalinen ruumis: kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. [The sexual body: cultural scientific approaches] Helsinki: Gaudeamus.
- Jacobsen, Christine M. & Randi E. Gressgård, (2002). En kvinne er ikke bare en kvinne. Kjønnspromblematikk i et flerkulturelt samfunn. I Holst, Cathrine (red.) *Kjønnstrettferdighet. Utdfordringer i feministisk politikk. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Jensen, Tina Gudrun & Anika Liversage (2007). *Fædre, sønner, ægtemænd. Om maskulinitet og manderollen blandt etniske minoritetsmænd*. Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Kavli, Hanne C. & Marjan Nadim (2009). *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier*. Rapport 39. Fafo.
- Keskinen, Suvi (2009). 'Honour-Related Violence' and Nordic Nation-Building. I Keskinen, Suvi, Salla Tuori, Sari Irni & Diana Mulinari (red.). *Complying With Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate.
- Langvasbråten, Trude (2006). *Likestilling i det flerkulturelle Skandinavia. Flerkultur i dansk, svensk og norsk likestillingspolitikk 2000–2005*. Universitetet i Oslo.
- Lidén, Hilde (2005b). *Negotiating autonomy: Girls and parental Authority in Multiethnic Norway*. London: Goldsmith's anthropology Research Papers, Goldsmith College.
- Løwe, Torkil (2008). *Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn: unge oppvokst i Norge med foreldre fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam*. Rapport 14. SSB.
- Maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen turvallisuuden parantaminen – työryhmän raportti* [Developing the safety of immigrants and ethnic minorities – a committee report] Helsinki: Sisäasiainministeriön oikeusyksikkö, 2010.
- Mikkonen, Anna (2005). Finland. In *Honour Related Violence. European Resource Book and Good Practice*. Stockholm: Kvinnoforum.
- Mørck, Yvonne (1998). *Bindstregsdanskere: fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. København: Forlaget Sociologi.
- Nisula, Tapio, Anna Rastas & Kristiina Kangaspunta (1995). *Perinteen puhtaus ja somali-identiteetti: Pakolaistyötö kulttuurinsa vaalijoina* [The purity of tradition and the Somalian identity: Refugee girls as cherishers of their culture] Nuorisotutkimus [Journal of Youth Studies] 13 (2), s. 18-29.
- Nordisk Ministerråds Velferdsforskningsprogram. Programkomitéens sluttrapport*. TemaNord2006:521. København: Nordisk Ministerråd.
- Nurmi, Reet & Reetta Helander (red.) (2002). *Väkivalta ei tunne kulttuurisia rajoja. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta Suomessa*. [Violence crosses cultural borders. Violence against immigrant women in Finland] Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus/Ministeriö/Stakes.
- Prieur, Annick (2004). *Balanskunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax forlag.
- Ranstorp, Magnus & Josefine Dos Santos (2009). *Hot mot demokrati och värdegrund. - en lägesbild från Malmö*. Centrum för Asymmetriska Hot och Terrorism Studier (CATS).
- Rytter, Mikkel (2003b). *"Én som os" – ægteskaber blandt pakistanere i Danmark*. AMID Working Paper Series 33/2003. Akademiet for Migrationsstudier i Danmark.
- Schlytter, Astrid et al. (2009b). *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Schmidt, Garbi & Vibeke Jacobsen (2004). *Pardannelse blandt etniske minoriteter i Danmark*. København. Socialforskningsinstituttet.
- Siim, Birte, Anette Borchorst & Ann-Dorte Christensen (2002). Diskurser om køn, magt og politik i Skandinavien. I Borchorst, Anette (red.). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Siim, Birte og Hege Skjeie (2008). Tracks, interesections and dead ends. Multicultural challenges to state feminism in Denmark and Norway. *Ethnicities* 8 (3), s. 322 – 344.
- Sixtensson, Johanna (2009). *Hemma och främmande i staden. Kvinnor med slöja berättar*. Malmö University Publications in Urban Studies (MAPIUS) 4. Malmö högskola.

- Skoglund, Audhild , Arne Tord Sveinall, Majken Paulsen & Inger-Lise Lien (2008). *Religiøse grupper og bruddprosesser. Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov.* Rapport 3: 136. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Tauro, Tanja & Marjo Van Dijken (red.) (2009). *Kunnia konfliktina – Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn.* [Honour as conflict – Perspectives to the recognition and prevention of the phenomenon] Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri.
- Værdier og normer – blandt udlændinge og danskere..* Tænk tanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, 2007.
- Øia, Tormod (2007). *Ung i Oslo: Levekår og sosiale forskjeller.* Rapport 6. NOVA.
- Øia, Tormod & Viggo Vestel (2007). *Møter i det flerkulturelle.* Rapport 21. NOVA.
- Aarset, Monica Five et al. (2008). *Ungdom med innvandrerbakgrunn. Verdier, normdannelse og livsvalg.* Rapport 10. Imdi.
- Aarset, Monica Five & Miriam Latif Sandbæk (2009). *Foreldreskap og ungdoms livsvalg i en migrasjonskontekst.* Rapport 07. ISF.

Del III Intervjuer

I denna del presenteras gruppintervjuer med ungdomar med minoritetsbakgrund i Finland och Norge samt expertintervjuer med praktiker som arbetar med denna grupp av ungdomar i fyra nordiska länder. Denna del av projektet kompletterar kunskapsöversikten (del III) genom att ge utrymme för informanternas egen förståelse av förekomsten av social kontroll i minoritetsfamiljer och -miljöer.

Både grupp- och expertintervjuerna fångar upp och illustrerar mycket av det som kommer fram i kunskapsöversikten, samtidigt som nya moment och nyanser tillfogas. Intervjuerna ska ses som explorativa case-studier, som inte kan användas i ett generaliserande syfte, men som kan ge idéer för fortsatt forskning på området “jämställdhet och minoritetsungdom”. Av tids- och resursskäl genomfördes gruppintervjuer med ungdomar (flickor och pojkar) endast i två nordiska länder.

Expertintervjuerna med praktiker har som föremål att ge en inblick i olika sidor av det arbete med ungdomar från minoritetsmiljöer som pågår i de nordiska länderna, både inom den offentliga sektorn, i frivilligorganisationer och inom konsultverksamheten. Vi har valt att fokusera på innovativa åtgärder och “good practices”, som ger förutsättningar för erfarenhetsutbyte och samarbete över de nationella landsgränserna i Norden. Vi har intervjuat tio praktiker, här återgett i samma ordningsföljd som i texten:

Alan Ali, projektet Sharaf Hjältar (Sverige)

Sylvia Asmussen, Minoritetsrådgivare (Norge)

Juno Blom, Länsstyrelsen Östergötland (Sverige)

Kristina Abu-Khader Aamand, projektet Nymoedom.dk (Danmark)

Farwha Nielsen, Etnisk KvindeConsult (Danmark)

Pia Aursand, Brobyggerprosjektet (Norge)

Nasima Razmyar, Kvinnohuset MoniNaisten Talo (Finland)

Marjo van Dijken, projektet Amoral, Mannerheims barnskyddsförbund (Finland)

Rebwar Karimi, projektet Kitke!, Förbundet för mänskliga rättigheter (Finland)

Pertti Savolainen, De ungas skyddshus i Helsingfors, Röda Korset (Finland)

Praktikerna ombads bidra med sina erfarenheter av att arbeta med och bland minoritetsungdomar, särskilt ur ett jämställdhets- och könsperspektiv. De fick också redogöra för sin uppfattning av begreppet "social kontroll" av minoritetsungdomar, särskilt flickor och unga kvinnor, vad som kan ligga bakom den sociala kontrollen, vad det behövs mer kunskap om och vilka praktiska åtgärder som krävs i de nordiska länderna på detta fält. Intervjuerna med praktiker ger läsaren rikligt med uppslag och idéer för fortsatt arbete som anknyter till ungdomar med minoritetsbakgrund. Av denna orsak har vi valt att återge merparten av intervjuerna i en mer journalistisk form. I sammanfattningen av lyfter vi upp frågeställningar som vi anser kan ha betydelse för fortsatt forskning och utvecklingsarbete på detta område.

1. Intervjuer med ungdom

"Ibland kan man bryta mot regler..." Samtal med tre unga kvinnor med minoritetsbakgrund i Finland

Här intervjuas tre unga kvinnor som flyttat till Finland från ett annat land. Syftet med intervjun var att kartlägga deras synpunkter och erfarenheter av könsbundna förväntningar till beteende och av metoder för att upprätthålla dessa.

De intervjuade Basra, Jamilla och Maryam¹⁷ är alla 18–20 år. Basra och Jamilla kommer från Somalia. Maryam definierar sig som afghan och har levt sin barndom i Iran. Basra har bott i Finland i över tio år och Jamilla och Maryam i cirka fem år. Alla bor i Helsingforsregionen och utbildar sig till undersköterska. Intervjun utfördes i mars 2010 i Helsingfors på Flickornas Hus¹⁸, där de intervjuade flickorna tidigare har deltagit i verksamheten. I den samtalsliknande temaintervjun deltog dessutom Anne Väisänen, koordinator för projektet Sisters för mångkulturell tjejevksamhet på Flickornas Hus, som förmedlade kontakten till de intervjuade. Basra, Jamilla och Maryam kände både varandra och Anne från tidigare.

Flickorna fick frågor om sina erfarenheter av könsbundna förväntningar i olika situationer, exempelvis: "Hur betar sig en bra flicka/pojke hemma/i skolan", och om hur dessa upprätthålls. Som svar på frågan om olika förväntningar på flickor och pojkar beskrev de intervjuade olika könsnormativa förväntningar som sammanhänger med olika situationer och som används för att kontrollera såväl kvinnor och flickor som män och pojkar. Å ena sidan

¹⁷ De intervjuades namn har ändrats och vissa händelser som de beskriver har också generaliserats eller kombinerats för att undvika identifikation.

¹⁸ Se presentationen här intill.

upprätthålls könsspecifika normer enligt flickorna exempelvis genom stämplande eller generande kommentarer, men å andra sidan kopplade de också hot om våld eller våld till normernas upprätthållande. Dessutom såg flickorna könsbundna normer som institutionaliserade tvång, bland annat inom det finska skolsystemet. Även rasism, som flickorna sade sig möta i vardagen, kan ses som en central del av den sociala kontroll som flickorna har upplevt. När de beskrev kontroll som grundar sig på sådana normativiteter pratade flickorna också om metoder att förhandla om eller trotsa den.

“Det står där [i Koranen] helt tydligt..”

På flickornas initiativ gick intervjun snabbt in på islam. Alla flickor kommer från muslimska familjer, men positionerar sig olika i förhållande till den islamska tron. Ingen definierade explicit sin religiositet, men Basra och Jamilla betonade islams betydelse i sina egna liv. Maryam underströk möjligheten till att också ha en religionsfri etik. Islam och hantering av normer och fördomar som förknippas med religionen visade sig i alla fall vara en vardaglig och viktig del av flickornas liv. Detta kan tolkas som ett tecken på att reflektion över normer som sammanhänger med religion är ett viktigt element i flickornas liv. Dessutom kan betoningen av temat ses som ett utslag för flickornas vilja att ingripa i islamofobin¹⁹ som de möter i sin vardag och utreda sin egen tolkning av islams betydelse. Flickorna var uppenbart medvetna och vana vid fördomar förknippade med islam och de uttryckte sin frustration över dessa.

Maryam: *Jo visst. Jag har också andra kompisar, som inte är muslimer, till exempel indier och dom har samma problem, kvinnorna är ändå lägre.*

Basra: *Jo – fast det har inget med religion att göra! Man säger liksom att jo, visst är islam en sån religion som liksom inte låter kvinnan nånting, att man liksom kopplar det till religion fast dom inte på riktigt vet att det liksom är kultur.*

Flickorna hänvisade på ett sätt som framgår i citatet ovan till skillnaden mellan kultur och religion, vilket utformades till ett tema som ingick i så gott som alla ämnen under samtalet. I flera sammanhang ville framför allt Basra och Jamilla skilja på Koranens budskap och kulturell praxis. För dem var det viktigt att betona sin definition av vissa normer uttryckligen som kulturella drag, vilka enligt dem inte anknyter till religionen och som till och med kan strida mot islam. Som exempel på antiislamsk praxis nämnde de hedersmord och (kvinnlig) omskärelse. Flickorna hänvisade också till islam som en auktoritet som de använder för att motivera sina rättigheter exempelvis för sina föräldrar. Maryam hänvisade till Koranen när

¹⁹ Fördomar och fientlighet gentemot muslimer och islam.

hon talade om rätten att avsäga sig sin tro: “Det står faktiskt i Koranen – alltså att man inte alls måste acceptera det här med islam”. Basra och Jamilla stödde sig på islam när de motiverade jämställdhet mellan könen:

Basra: -- jag alltid säger till min pappa och bror och alla män – att ni kan liksom inte gömma er i den där kulturen, att det här liksom är kvinnornas grej. Att hör ni, den här mannen som ni också dyrkar, den här Profeten, så han gjorde också liksom allt för sin egen hustru!

Samtidigt tog flickorna upp det att religion kan användas och används också för motstridiga tolkningar. De definierar vissa tolkningar av islam och vissa imamers åsikter som felaktiga. Å ena sidan betraktade alltså flickorna islam som en (eventuellt oöverkomligt) viktig auktoritet, men å andra sidan förhöll de sig kritiskt till den typ av normativitet som kan motiveras med hjälp av den. Samtidigt tog de visserligen också upp det att det inte nödvändigtvis är lätt att kritisera religionen och att det kan leda till konflikter. Det är dock betydelsefullt att observera att det var viktigt för flickorna att argumentera mot islamofobi och visa att många av de könsbundna normerna inte baserar sig på religion. De använder islam som en resurs för att bearbeta och möta beteendeförväntningar som ställs på dem.

” ...du får inte längre leka den där leken”

De intervjuade flickorna ansåg att normerna för familjen och den kontext som flickorna definierade som kultur berör flickor och pojkar osymmetriskt som hierarkiska könsroller utifrån vilka flickor kontrolleras striktare än pojkar. Speciellt när det gäller socialt umgänge och att ha en kille eller tjej upplevde flickorna att pojkarna tillåts mer friheter, och att kontrollen av flickorna inriktas på deras umgänge eller på att hindra det speciellt med (främmande) pojkar och män.

Maryam: Nu när min bror är i puberteten så får han bråka helt fritt, vara uppe med kompisarna hela natten, men det fick inte jag när jag var i den åldern, jag var liksom tvungen att presentera varenda kompis att vem är det här och min mamma måste typ känna dom helt, att jag måste på nåt sätt bevisa att min kompis är en okej människa

Dels ansåg flickorna att ansvaret för kontrollen låg hos deras föräldrar och de beskrev konflikter i anknytning till den som konflikter mellan dem och deras föräldrar. Dels framstod betydelsen av kontrollen, som kan anses syfta till att upprätthålla sexualmoralen, för flickorna speciellt som (föräldrarnas) oro över ”vad andra människor ska säga”.

Maryam: -- det här är liksom lite irriterande, att andra människor pratar så därför om vi gör så, så därför får ni inte göra det.

Kontrollen som upprätthåller hierarkiska könsroller sträcker sig också till pojkar och män:

Basra: *“om till exempel pappa går och handlar blöjor till min lillasyster, så är dom genast att såg ni den där kvinnans man, at oh my God, så pinsamt –”*

En central del av den könsbundna vardagen som flickorna beskrev var att de förväntas delta i hushållsarbetet, vilket enligt dem inte förväntas av deras bröder. Flickorna upplevde att det lätt stämplas som pinsamt om män och pojkar deltar i hushållsarbetet: “dom tror att om han gör hushållsarbete så blir han bög eller toffel eller nåt” (Maryam). Flickorna tog ingalunda dessa normer som givna, utan försökte utmana dem genom att till exempel uppmana sina bröder att också delta i hushållsarbetet. Flickorna gestaltade också sin egen framtid som avvikande från dessa normer. Exempelvis Jamilla beskrev arbetsfördelningen i sin framtida familj:

Jamilla: *Klara regler! På måndag byter jag blöjor och på tisdag gör du det, var och en har sin uppgift*

Å andra sidan kunde flickorna också se könsnormer som finns utanför hemmet:

Basra: *-- att typ på högstadiet tänker en tjej att, fast man ofta säger att killar är mycket smartare än tjejer, så tänker man bara att killarna bara stökar och att tjejerna är mycket smartare och pluggar mycket mer, man kan inte tro att en tjej kan vara sån, att hon måste tänka på hur hon uppför sig, och vet du killar, killar får göra precis vad som helst – sen när vi är i gymnastiken, så får tjejer inte göra det som killarna gör, att okej det är mycket mer krävande grejer, dom säger att det här är tjejgymnastik och det där är killgymnastik – jag ville alltid göra det som killarna gör, men jag fick aldrig det!*

Även den finska grundskolan framstod i intervjun som ett exempel på hierarkiska könsroller och på hur förväntningarna på flickor och pojkar är osymmetriska och flickornas frihet begränsas mer.

Könsbundna beteendeförväntningar diskuterades i huvudsak inom ramen för normativiteten som strikt definieras av heterosexualitet. Alla flickor ansåg att en icke-heterosexuell identitet i sig är en problematisk sak som föräldrarna skulle ha svårt att acceptera. Medan flickorna upplevde den **kønsspecifikka** normativiteten som ofattbar eller ”fånig” oro över ”vad andra ska säga”, fick frågan om homosexualitet dem dock att även reflektera över gruppkontrollens betydelse ur föräldrarnas perspektiv.

Basra: *föräldrarna skulle bli utstötta, ingen skulle besöka dom, ingen skulle säga hej till dom – dom andra skulle säga att det är ditt problem att dina barn blev bögar*

“Jag behöver inte berätta det...”

Rykten och att bli stämplad som hora framkom som centrala kontrollmetoder i det flickorna berättade. Å ena sidan används dessa för att sätta gränser mellan förbjudet och tillåtet – å

andra sidan fick stämpling som hora i det som Basra, Jamilla och Maryam berättade en betydelse som en fråga om vad man kan tala om *för vem*.

Flickorna gestaltade också föräldrarnas strikta attityd till sexualmoral och umgänge med det motsatta könet som brist på förtroende, eller föräldrarnas bristande förståelse av ungas liv eller finsk kultur.

Basra: *Ja, föräldrarna borde gå i skola först och själva få en utbildning --*

Maryam: *lära känna den här kulturen!*

Basra: *och unga, just det! Unga, hur dom betar sig eller egentligen hur dom litar på den där tjejen, så ett sånt förtroende borde det bli först. Kan den egna flickan faktiskt göra nåt sånt. Okej, alla gör fel nån gång, men – inte alltid.*

Det var svårt för flickorna att acceptera speciellt sådant som var tillåtet för deras bröder.

Flickorna berättade till exempel att föräldrarna accepterar att bröderna har tjejer. Samtidigt tror de att brödernas flickvänner sannolikt i sina egna familjer upplever samma problem om att ha en kille som de själv gör. Flickorna berättade att de hade försökt förklara situationer som de upplever som absurda för sina föräldrar.

Basra: *det var just det jag förklarade, att det är så, att mamma, brorsan har en tjej, och hon är också flicka, att varför kan inte jag ha en kille, vad är det för fel på det. Att nej, vi känner ju vår son, han gör inget illa, men jag då, inte gör du heller nåt, men det är inte bra för dig*

De intervjuade ansåg det vara svårt att tala om för föräldrarna att man har en kille och att det är ett lättare alternativ att gå ut med en kille i smyg för föräldrarna. Eftersom alla tre flickor är myndiga, ansåg de att det inte angår deras föräldrar om det går ut med killar. Maryam berättade också att hon går på krog i smyg för sin familj:

Maryam: *liksom det här att min mamma faktiskt liksom tror att på en krog blir tjejer horor, att om hon går till en krog, och sen kan vem som helst liksom utnyttja henne. Liksom jag har varit [på krog]. I början trodde jag på riktigt, att om jag går dit, så händer det mig nåt hemskt. Männen utnyttjar mig. Men sen när jag gick dit, så vågade ingen ens röra mig, om inte att jag inte själv ville det. Om jag vill, så visst kan jag göra vad som helst på en efterfest. Om jag inte vill, så är det ingen som tvingar mig till nånting, ingen vågar ens röra mig.*

Flickorna lyfte å andra sidan också fram det att föräldrarna och familjen inte är de enda som man måste dölja ett visst beteende för. De upplevde att det även kan vara svårt att lita på jämnåriga ungdomar, och många är rädda för att om man talar om för någon att man går ut med en kille, så sprider sig ryktet snabbt. Det är bättre att gå ut med sin kille i smyg också för andra ungdomar:

Basra: *jo, eller det också rätt lustigt att fast vi är i Finland, så försöker tjejerna typ dölja det lite, att fast vi är ganska lika, så i samma läge så tänker dom att nä, man kan inte tala om för*

Jamilla att man har en kille. Att vad ska hon tänka om mig, att vad tycker hon, fast hon också säkert gör det samma och tänker, vad tänker hon om mig, man liksom pratar inte om det.

Maryam talade om hur hon helst inte heller använder avslöjande kläder bland sina “landsmän”, likaså av rädsla att bli stämplad som hora. Hon berättade också att hennes danshobby hade väckt släktingars och bekantas fördomar om striptease och prostitution. I synnerhet i det som Maryam sade kopplades stämpling som hora till direkta misstankar om sexförsäljning. Flickornas beskrivningar av sina föräldrars reaktioner kan även tolkas som föräldrarnas oro över att flickorna ska bli sexuellt utnyttjade.

Dels såg flickorna alltså möjligheter att undvika kontroll som baserar sig på stämpling genom att undvika vissa personers sällskap eller dölja saker exempelvis för sina föräldrar. Dels, vilket kan tolkas av Maryams svar på frågan om hur hon hoppas att hennes barn ska bli, är kontroll och stämpling saker som flickorna är tvungna att reflektera över och som i alla fall kan begränsa deras liv.

Maryam: jag vill ha en sån, liksom, en vanlig människa, men jag vill inte att hon ska bli som jag. Alltid när jag vill besluta nåt stort, måste jag alltid först tveka och fundera. Jag vill att hon ska bli en sån som tänker vad hon själv vill. Oj vad ska grannens pappa, om jag gör så där, går grannens pappa och berättar det för min mamma. Eller nån släkting som är i Afghanistan. Så vill jag inte ha det. (...) Jag vill inte att mina barn ska typ vara rädda att om jag gör så här, att föräldrarna blir arga och slår, eller gör nåt, jag vill liksom alltid vara ett stöd för mina barn. Förstås, om dom gör nåt fel ger jag råd till dom – förklarar liksom varför det inte är bra, inte så att jag säger att människor pratar skit om oss

”I vissa familjer är det så”

Hot om våld förekom också i flickornas samtal som en form av bestraffning för avvikelser från normerna. Trots att flickorna inte sade sig uppleva direkt hot om våld, upprepade de ofta uttrycken ”få stryk” och ”döda” under intervjun. Å andra sidan litade flickorna i alla fall i viss mån på lagstiftningen som en våldsförebyggande norm i Finland.

Maryam: jodå, det är samma sak hos oss, att om sonen har en tjej så säger föräldrarna att du har blivit man, men om dottern har en kille får hon genast stryk (skrattar till)

Basra: nej nej

Maryam: nej men

(skratt)

Anne: men är det så i vissa familjer, att det kanske inte är så roligt?

Basra: *ja, i vissa familjer är det så, men när vi är här i Finland, så egentligen är tjejer inte nu så rädda som om vi var i Somalia eller i ert land (pekar på Maryam). Alltså här i det här landet kan man säga att mamma, jag har en kille och så springer man (skrattar)*

Alla tre flickor var ense om att hot om våld begränsar vissa flickors sociala umgänge i Finland. Speciellt Basra och Jamilla betonade den finska lagstiftningens betydelse som en auktoritet som hindrar våld mot flickor och kvinnor. I synnerhet Maryam tog för sin del upp möjligheten till hedersmord. Enligt Basra och Jamilla hör hedersmord inte till den somaliska kulturen. Hotet om våld hangar i flickornas berättelser uttryckligen samman med kontroll av sexualmoralen.

Maryam: *Det finns ingen bland mina kompisar, som helt tydligt är rädd. Men när vi pratar med nån från ett annat land eller liksom med utlänningar, att ska vi typ göra det eller det, och sen säger nån att kan jag ta min kille med. Så då säger den från ett annat land, att om min pappa får höra om det här, om du tar med din kille och det kommer nån annan kille med honom och vi fyra går nånstans, så kan jag få stryk så att jag dör, för dom tror att jag har gjort nåt med honom. Att liksom nån, det måste alltid finnas nån som kollar.*

Flickorna pratade om våld som en i viss mån skrämmande, men också absolut förkastlig, företeelse. Basra berättade att hon hört om en flicka vars pappa hade tagit henne till Somalia och misshandlat henne där som straff för att hon gått ut med en ”finsk” pojke:

Basra: *Jag funderade på att vad ger det pappan för problem, att dör han av att hans dotter har en kille. Det händer ju ingenting. Men att ta henne nånstans och sen ge stryk. Alltså det är så idiotiskt.*

Å ena sidan var flickorna medvetna om den finska lagstiftningen och betraktade den som en viktig auktoritet. Å andra sidan beskrev de i viss mån en gränsöverskridande vardagsverklighet som inte bara definieras utgående från en nationalstatlig kontext inom Finlands gränser. Vid diskussionen om normer och metoder för kontroll av dem funderade flickorna också över exempelvis somalisk och iransk lagstiftning. Existensen av olika juridiska normsystem gjorde flickorna klart fundersamma, och verkligheten av institutionaliserade normer framstod inte som entydig. Flickorna var både oroade över verkställandet av mänskliga rättigheter i deras hemländer och funderade över hur exempelvis deras släktingar som bor annanstans än i Finland ställer sig till olika normer.

Basra: *-- att vi väljer en pojke åt dig, som*

Jamilla: *just det, en perfekt pojke*

Basra: *men dom åker säkert efter nån konstig man från Afrika, en skallig – visst, han har ett bra jobb, han har en bra familj, och typ pengar också, och han är passlig för dig.*

Jamilla: *Nä, verkligen inte. Men inte, inte tvingar dom.*

Basra: *Det här är bara skoj, ha ha.*

När de talade om att gå ut med killar tog flickorna också upp möjligheten med en man som föräldrarna väljer – också det framstod som ett fenomen som går över nationalstatens gränser. Ingen av de intervjuade ansåg dock att det åtminstone för deras egen del skulle vara särskilt sannolikt med ett arrangerat äktenskap, men temat diskuterades ändå genom halva antydningar och skämt.

Flickorna tog också upp det att kulturella normer kan ändras och ändras också verkligen.

Basra: *Men min mamma är helt annorlunda nu, hon är inte som förr. Då när hon var, när vi kom till Finland, hade hon fortfarande lite somalisk kultur, då var hon också för det där med omskärelse, men numera tillåter hon det inte alls --*

Förutom omskärelse nämnde Basra och Jamilla speciellt attityderna till preventivmedel som en förändrad norm. Maryam ansåg att exempelvis inställningen till att pojkar har tjejer och går ut på krog har blivit mer tolerant. Hon hoppades att också attityderna till flickors beteende och föräktenskapliga förhållanden ska ändras på motsvarande sätt. Som framgår i följande citat, lokaliserar flickorna normförändringar som något som sker speciellt inom gruppens attityder:

Maryam: *-- men om en gång en tjej får barn och hennes föräldrar skulle stödja henne, det skulle inte inte ens störa dom, så tror jag att så småningom skulle andra tjejer också göra det och så skulle deras föräldrar inte säga, dom säger att den där kvinnans dotter har gjort samma sak och vi gör det också. Precis som om det var en tävling, att om andra inte gör nånting så gör inte vi heller det. Men om andra människor liksom tillåter det så tillåter vi det också.*

Det är betydelsefullt att observera att flickorna betraktade normerna som föränderliga och att de åtminstone i viss mån trodde på möjligheten till förändring.

“... låt mig vara i fred, jag pluggar ju”

Alla tre fickor berättade om vardagliga möten med rasism och fördomar, som även kan betraktas som former av social kontroll för att visa dem deras plats som “invandrare” i det finska samhället. Flickorna beskrev hur okända personer exempelvis på gatan eller i kollektivtrafiken har uppmanat dem att ta ett jobb, och i butiker misstänker expediter och väktare att de är tjuvar. Basra och Jamilla upplevde att lärarna i skolan systematiskt förbigår dem och talar om "dom somaliska flickorna" medan etniskt finska flickor tilltalas som individer.

Även identifikationen av flickorna som muslimer, och i synnerhet som muslimska flickor eller kvinnor, och därpå följande reaktioner kan tolkas som en form av social kontroll.

Maryam: *Ja i själva verket, när jag säger att jag är född i en muslimsk familj, så säger folk genast ja så. Dom tror att jag är helt förtryckt, att min man slår mig jämt. Genast när dom här islam, tror dom att jag inte är likadan som...Men tag till exempel en indisk kompis, hon har det värre än jag, fast hon är typ hindu. Och hon får stryk och allt, men det är ingen som ens bryr sig om det. Ingen säger att är det illa med nån hindureligion, men om nån ger stryk åt en tjej i en muslimfamilj -*

Basra och Maryam (tillsammans): *så är det religionens fel!*

Flickorna talade om hur de i egenskap av muslimer per definition förväntas vara förtryckta på något sätt, och därför måste de ofta motivera såväl sin religion som sina övriga val till och med för okända människor som exempelvis ifrågasätter deras rätt att skaffa sig en utbildning. Basra och Jamilla, som båda var klädda i lång kjol och hijab, berättade att de fått frågor om de inte hellre skulle klä sig i jeans och t-tröja. De betonade dock att de klär sig på ett sätt som känns naturligt för dem själva. I synnerhet Basra ville föra fram att det är hennes eget val att hon följer vissa kulturnormer.

Basra: *ja, det är liksom upp till en själv, det finns ju sådana finnar som är ihop så att föräldrarna vet om det, som är ihop, men båda vill inte göra det, att dom liksom inte är redo att göra det*

Jamilla: *mmm*

Basra: *att dom väntar tills dom är gifta Jag tror på att åtminstone jag ska vänta tills jag är gift*

Jamilla: *Jag med!*

Basra: *-- jag vet att om jag till exempel berättade för morsan och sa att mamma, jag har en kille, men jag har aldrig gjort det, så skulle hon inte tro mig*

Citatet ovan kan för det första tolkas så att flickorna vill beskriva sina val som vanliga och icke-avvikande även inom en finsk referensram. Dessutom kan man se att Basra vill betona sitt eget val oberoende av föräldrarnas åsikter.

Konklusion

Flickorna ställer sig alltså positivt till vissa beteendeförväntningar. Samtidigt kunde de sinsemellan vara av mycket olika åsikt om vilka normativiteter de vill följa. Utifrån Basras, Jamillas och Maryams indignerade kommentarer är det viktigt att observera att man i diskussionen om social kontroll av flickor inte använder rasistiska och generaliserande stereotyper som exempelvis ”förtryckta muslimkvinnor”, utan ser fenomenets nyanser. Social kontroll, upprätthållande av hierarkiska, könsbundna förväntningar till beteende och bestraffning av avvikelser från dessa framstod alltså i det som Basra, Jamilla och Maryam

sade som mångfacetterade fenomen. För flickorna själva var det viktigt att särskilja kulturell praxis från religion och att nedmontera stereotypier om islam. Dels var kontrollen av normativa beteendeförväntningar något som flickorna anpassade sig till antingen frivilligt eller av tvång. Kontrollmetoder som flickorna speciellt nämnde var generande eller stämplande kommentarer och rykten. I viss mån innebar kontrollen även hot om våld och institutionella tvång för flickorna. Dels gick inte flickorna heller med på att ta till sig beteenderegler, utan berättade att de revolterade mot dem. Flickorna placerade konflikter som sammanhänger med kontroll speciellt mellan sig själv och föräldrarna. I flickornas berättelser framstod dock grupper utöver familjen, "andra människor", som den krets som upprätthåller och reglerar normerna, och det var deras kommentarer som flickorna upplevde att föräldrarna är speciellt oroade för. Dessutom berättade flickorna att de upplever normering exempelvis inom ramen för det finska skolsystemet och i form av okända människors rasistiska reaktioner.

Ryktets makt – gruppeintervju med ungdommer i Norge

I disse gruppeintervjuene med ungdom med minoritetsbakgrunn undersøkes hvordan de unge opplever sosial kontroll med særlig fokus på rykter og hvilke konsekvenser ryktene kan få. Det fins kjønnete grenser for seksuell atferd i alle kulturer. Rykter og nedsettende betegnelser er en måte å uttrykke kjønnsnormer på i bestemte miljøer. De nedsettende ordene kan føre til et varig stigma. Rykter og rykters betydning kan fortelle noe om hvilke kjønnete grenser ungdommene forholder seg til.

Det er gjennomført tre gruppeintervjuer med til sammen syv jenter og fire gutter med foreldre født i Somalia, Kurdistan (Nord-Irak), Tyrkia og Pakistan. Jentene omtales som minoritetsjente (mj) og guttene som minoritetsgutt (mg). Ved ett tilfelle brukes et fiktivt navn. I tillegg er to gutter med blandet bakgrunn intervjuet. Begge har vokst opp med en etnisk norsk mor og en mer eller mindre fraværende far med minoritetsbakgrunn. De blir sitert som blandet-gutt (bg). Jentene og guttene ble intervjuet hver for seg i løpet av januar og februar 2010 ved to forskjellige videregående skoler i Norge. Ungdommene har ulik botid i Norge. To av jentene har bodd i Norge i tre år, to er født her og de andre kom for mellom ni og ti år siden. De to guttene med blandet bakgrunn er født i Norge, mens de andre guttene har bodd her i ni år. Botiden ser ikke ut til å påvirke ryktenes betydning for minoritetsungdommen. Ungdommene er mellom 16 og 20 år. Informantene ble rekruttert av minoritetsrådgiverne på de to skolene, som også var til stede ved to av intervjuene.

Samtalene kretset rundt normer og forventninger til jenter og gutters atferd, begrunnelsen for forskjellsbehandling og hva som kan skje hvis de kjønnete forventningene brytes.

”Hore” og ”baralla”

Ungdommene fortalte hvilke ord som ble brukt for å stemple en gutt eller jente, og hva som skulle til for å få stempelet. Ordene, ordenes betydning og grensene de markerer kan si noe om de kjønnete forventningene og grensene for oppførsel. Ungdommen forholdt seg aktivt til ordenes betydning og fortalte med letthet hva begrepene betegnet. Gutter blir kalt ”player” og ”flørt”. Kurdiske gutter blir kalt ”baralla”, som kan oversettes som ”løs”. Mens jenter i alle etniske kategorier blir kalt ”hore”. Guttene og jentene hadde samme oppfatning av hvilken betydning som lå i disse betegnelse. En ”player” bytter kjæreste veldig ofte og har seksuell omgang med andre også når han har kjæreste. Han er en gutt jenter kan vegre seg for å bli kjæreste med, men han mister ikke anseelse i guttemiljøet. Å være en ”player” er ikke bra, men har ikke samme negative sosiale effekt som å bli kalt ”hore”, ifølge ungdommene. ”En

flørt” betyr å være glad i damer og flørte med damer og er ikke et negativt stempel. ”Baralla” brukes om gutter som blir sett med ulike jenter og skifter kjæreste ofte. Stempelet handler ikke bare om seksualitet, men også om en gutt som ikke bryr seg om familien. Det er rykter om kriminalitet og rusmisbruk som skader en gutts sjanse på ekteskapsmarkedet, ifølge jentene.

”Hore” brukes av jentene både som kjæleord og negativt stempel. Det vil si som et *”helt normalt ord, som ikke betyr noe”* (mj-20) og et rykte. Et rykte kan føre til at jentene får strengere regler hjemmefra, fordi tillitsforholdet mellom den unge og foreldrene blir brutt. Dessuten kan det føre til at de begrenser seg selv, gjennom å kle seg eller oppføre seg annerledes.

Jentene mener det varierer mellom de etniske gruppene hva som skal til for å få et rykte. *”Det å gå med bukse er nok til å få et rykte i det somaliske miljøet”*(mj-20 år). Men ofte handler det om å bli sett alene sammen med en gutt. Dermed oppstår mistanken om at hun har fått kjæreste. Jentene kan reagere på andre jenters oppførsel og noen av dem betegner andre jenter som ”hore”. Tre av dem mener at jenter som ler høyt og gjør seg til for gutter er ”horete”. Samtidig er de opptatt av å vise at det ikke bare er minoritetsjenter som blir utsatt for negativ stemping. Ei jente fortalte om en episode fra TV-serien ”Paradise hotel” med bare etnisk norske deltakere, hvor ei jente blir omtalt som ”ekkel” og ”billig”, fordi hun ifølge guttene var utfordrende kledd. En jente sa dette om ryktespredningens negative effekter:

”Du klarer ikke å tenke på noe annet enn hva de sier om deg. Dessuten er det umulig å bli kvitt. Har de først begynt å snakke, så fortsetter de å snakke om deg.” (mj-17 år)

Det er ikke bare jentene som må følge regler, guttene må også ta hensyn til familiens anseelse. *”Jeg kan gjøre det (holde en jente i hånda, red. anm). Men jeg ville ikke gjøre det. De vil ikke snakke om meg, men om at sønnen til han og han leide en jente. Det handler om hele familien. Hvis det hadde handlet om meg hadde det ikke gjort noe, men jeg er ikke voksen. Jeg vil ikke at faren min skal få dårlig rykte.”* (mg-16 år)

Selv om minoritetsguttene har mer frihet, er de ikke fri. De norsk-kurdiske guttene må unngå å bli ”baralla”, unngå å bli en som ikke viser respekt for familien. Guttene med blandet bakgrunn fortalte at rykter er et problem på skolen og at flere har hemmelig kjæreste. De er uenige om det er riktig å stemple ei jente. Hvis ei jente har et kort tidsrom mellom ulike kjæresten, mente den ene at hun oppførte seg ”horete”, mens den andre mente at jenter kan gjøre som de vil. Minoritetsguttene mente det er *”dårlig hjerte å kalle en jente for hore”* og at

rykter er en uting. De måtte vite helt sikkert hva jenta hadde gjort før de kunne kalle henne ”hore”. Altså er de skeptiske til rykter, men ikke til at det finnes strenge moralske grenser for hvordan jenter skal oppføre seg.

Hvordan spres ryktene og hvem gjøre det? Jentene mente at *alle* begynner å snakke og at ryktene sprer seg veldig fort.

mj-16: *”Hvis det er sånn at du får deg kjæreste, så vet alle i det pakistanske miljøet om det. Det er sånn typisk utlending. Det er det verste som kan skje med deg.”*

mj-20: *”Hvis en venninne av moren min hadde sett meg med en gutt ville hun gått til moren min og sagt: Jeg har sett henne sammen med den og den gutten.”*

Intervjuer: *”Dere sier alle. Hvem er det som snakker?”*

mj-20, mj-18 og mj-16: *”Alle.” (de snakker i munnen på hverandre).*

Intervjuer: *”Men gjør dere det også?”*

(De ler)

mj-16: *”Jeg gjør ikke det så mye.”*

mj-18: *”Ikke sant i hjemlandet så gifter man seg veldig fort. Da har man ikke tid til å ha kjæreste. Man vet ikke en gang hva det er. Men her blir man sammen med noen eller en mann da. Ikke sant hvis du går på gata med en gutt på Grønland, så hører du hele byen snakke om deg.”*

mj-20: *”Jah.....” (ler)*

Intervjuer: *”Hva sier de da?”*

mj-18: *”De sier vi så dem sammen. De overdriver.”*

mj-20: *”At vi gikk sammen også finner de på detaljer som ikke en gang har skjedd.”*

(De andre jentene bekrefter.)

Intervjuer: *”Så de finner på ting som ikke har skjedd da?”*

mj-18: *”Det blir bare større og større. Og til slutt kommer det til moren eller faren din, også spør de om det er sant og da må man si nei.”*

Intervjuer: *”Hva gjør man da?”*

mj-18: *”Man må fortelle det til foreldrene. Man må det.”*

HH: *”Hva om det ikke er sant? Hva om det bare er en venn, at det ikke er kjæresten din?”*

mj-20: *”Men hvis du sier at det bare er en venn så vil ikke de tro på deg. De vet ikke det bare er en venn. De tenker at det bare er kjæreste.”*

(De andre bekrefter.)

mj-16: *”Det er en uvane blant utlendingene.”*

Ungdommene forholder seg aktivt til rykter og ryktespredning. De skiller mellom rykter blant jevnaldrende som går på tvers av etniske skillelinjer og rykter blant foreldregenerasjonen, som foregår innenfor den etniske gruppen. Ryktene bidrar til å kontrollere hva de unge, og særlig jentene, kan gjøre. Frykten er at minoritetsmiljøet tror at de har kjæreste. Som en av dem sier: *Det er det verste som kan skje med deg.* Ryktene er med på å bestemme hvor de kan gå og særlig hvem de kan bli sett sammen med. Løsningen jentene nevnte er at de selv må fortelle moren hvem de er sammen med, slik at de kan komme rykter i forkjøpet. Flere ganger gjentar de at alle snakker, og en av dem innrømmer at hun også sprer rykter. Denne følelsen av at alle kan sladre på deg og bryr seg gjør at ryktene fungerer begrensende. Risikoen for ryktespredning gjør at flere av jentene mener at de ikke kan stole på noen, noe som kan føre

til ensomhet. En jente opplevde at på grunn av sjalusi og uvennskap med en venninne, så hadde venninnen spredd rykter om henne.

Broren som vokter/beskytter

”De var ute etter å ta meg, ikke sant? Fem svære karer som oppsøkte meg på fest for å banke meg, fordi jeg var sammen med lillesøsteren til han ene. Gudskjelov var jeg sammen med mange kompiser. Jeg bare satt å så på mens venna mine banka dem opp. Jeg er ikke en sånn fyr som er ute etter bråk, men han kan ikke bestemme hvem jeg skal være sammen med.” (bg-18 år)

Den umiddelbare tolkningen til denne historien vil kanskje være at han snakker om en minoritetsjente og hennes storebror, men det viste seg at både jenta og broren var etnisk norske. Storebroren likte ikke at søstera hans var sammen med en ”svarting”. Historien viser at det ikke bare er minoritetsgutter som tar på seg rollen som søsterens beskytter og er et eksempel på rasisme som en gutt med synlig minoritetsbakgrunn kan oppleve. Fire av minoritetsguttene mente at siden faren deres ikke kunne være overalt, var det deres oppgave å passe på søsteren. De fortalte at de ville straffe en eventuell hemmelig kjæreste fysisk og gi søsteren strengere regler. Samtidig uttrykte de kjærlighet og respekt for søstrene sine. Guttene vil passe på søstrene sine, slik at de ikke blir sammen med gutter som ikke respekterer dem. En gutt som respekterer en jente, spør familien om hånden hennes og sniker seg ikke rundt i hemmelighet, mener de. Da har han uærlige hensikter. Tre av jentene fortalte om kontrollerende brødre, mens de andre fire ikke nevnte dette som et problem. En jente fortalte at hun må forlove seg med brødrenes velsignelse før hun kan bli sett sammen med kjæresten sin. Derfor skal hun forlove seg 25 dager etter at hun møtte ham for første gang:

”Ingen har sett meg med han (kjæresten). Jeg passer på meg selv, og passer på at ingen ser oss. Brødre mine er mye ute med venner, og hvis noen hadde sett meg ute hadde de gått til dem og sagt at jeg var ”hore” og sånn. Guttene snakker seg imellom om søstrene sine.” (mj-20 år)

Den samme jenta fortalte at brødrene også fungerer beskyttende, og at de elsker henne. Det virket som om det er en kjærlighet hun ikke ville vært foruten. Brødrene fungerer som buffer mot masete beilere. Hun kan fortelle dem hva slags gutt hun vil gifte seg med, og da avvise gutter som ikke passer med hennes ønsker. Dessuten kan de fortelle søstrene sine hvem som er ”dårlige menn”. Flertallet av jentene ønsker at brødrene skal passe på dem, og ser på handlingen som en kjærlighetserklæring. Brødrene representerer både trygghet og kontroll, og det er glidende overganger mellom trygghet og uønsket kontroll.

Støtte til drap?

I løpet av samtalen om hva som er riktig å gjøre mot en søster som har kjæreste i hemmelighet, fortalte "Abel" at farens kusine og kjæresten hennes ble drept i Kurdistan, og legger til *"men at det ikke går an å reagere like sterkt i Norge."* (mg-16 år). Stemningen ble amper, og de andre guttene nærmest ropte ut at det er galt å drepe. En av guttene ristet på hodet og gjentok igjen og igjen at dette er helt feil. Han mente faren til den drepte jenta kommer til *"å få vondt i hjertet av å gjøre noe sånt"*. Det er vanskelig å få tak i om "Abel" støtter handlingen eller om han prøver å forklare hvorfor familien hans i Kurdistan reagerer slik de gjorde. "Abel" forklarte at for en far er det bedre at datteren er død enn at hun lever og ikke lenger er jomfru. Etter hvert som samtalen utviklet seg, viste det seg at "Abel" følte han stod i et dilemma. Han syntes ikke hun måtte dø, men han hevdet at det står i Koranen. Igjen reagerte de andre guttene. De tror ikke at det står noe sånt i Koranen. Men "Abel" insisterte: *"Det er ikke bare noe jeg sier. Det står at hvis hun ikke er jomfru så må du drepe henne og gutten som har gjort det. Det står det. (...) jeg syns ikke det er riktig, men jeg er muslim. Jeg må følge Koranen."*

Abel kan ikke arabisk, men faren har fortalt han at dette står i Koranen. Abels uttalelser er ekstreme og han fikk ikke støtte av noen av de andre i gruppa. De andre var tvert imot opprørt over meningene hans. Det er interessant at det er store holdningsforskjeller i en guttegjeng med noenlunde samme bakgrunn og lik botid i Norge.

Kjønnede regler

Flere av minoritetsungdommene fortalte altså at jenter har det langt strengere enn gutter. Noen av jentene fortalte også om hvordan mødrene gir brødrene forrang i krangler om ressurser, som for eksempel tilgang på datamaskinen.

"Jeg syns guttene har det veldig lett. De behøver ikke å tenke på hvordan de kler seg. Det er han som skal velge kone. Han kan være ute, men hun får rykte på seg." (mj-20)

En gutt mente det var ti eller hundre ganger verre om søsteren hans ble sett i byen med en gutt, enn at han ble sett sammen med en jente. En jente forteller om grov forskjellsbehandling og sterk kontroll. Faren har nektet henne å velge samme yrke som han selv og hennes eldre bror, slik at hun måtte avbryte utdannelsen. Nå er hun hjemme og venter på at et nytt skoleår skal begynne, hvor hun har valgt et yrke som faren mente var passende. I løpet av samtalen sier hun: *"Jeg tror innimellom at moren min elsker brødrene mine mer enn meg."* (mj-20). Selv om hun ler mens hun sier det, så er det vanskelig å se for seg at det er en god følelse å føle seg mindre elsket enn brødrene sine. En slik uttalelse viser at det er følelsesmessige

omkostninger av forskjellsbehandlingen hun opplever. Det er ikke slik at jentene aksepterer forskjellsbehandlingen:

”Moren min sier at jeg skal høre på broren min, fordi han er eldre. Jeg sier at vi ikke er i hjemlandet nå, så jeg slipper å høre på han.” (mj-18)

Denne jenta forhandler med moren og forteller henne at det gjelder andre regler her enn i hjemlandet. Hun bruker aktivt likestillingsargumentasjon. Samtidig sier hun at det ikke er så farlig, og forklarer hvorfor det er slik.

”Det er gammel kultur. I hjemlandet er det sånn at han skal gå først. Sånn er det ikke i Norge. Her skal kvinnene gå først. Hvis jeg krangler med lillebroren min, så må jeg gi han rett fordi han er gutt. Men det skader ikke meg, jeg er vant til det.” (mj-18 år)

Hun begrunner her kjønnsforskjeller med etnisitet og kultur, men ungdommene bruker også biologiske argumenter for å begrunne forskjellsbehandlingen:

”Du bekymrer deg mer for jenta når hun går ut enn for gutten, ikke sant? Han kan passe på seg selv. Han er sterk nok, men det er ikke hun.” (mg-16 år)

Flere av ungdommene mener at gutter er sterkere både fysisk og psykisk enn jenter, og bruker disse forskjellene til å forklare hvorfor gutter har mer selvbestemmelse over eget liv.

” Takk Gud, for at han er somalier.”

Familien betyr mye i livet til alle ungdommene, og de føler også et ansvar for å ta vare på familiens omdømme. Det finnes minoritetsjenter som ikke bryr seg om rykter, sier de, men ingen av disse jentene ville være som dem. De vil ikke svikte moren og tilliten hun har gitt dem.

En jente sier at hun skulle ønske hun hadde snakket åpent med moren før. I fire år har hun hatt en kjæreste, og de to første årene holdt hun det hemmelig for moren. Da hun endelig fortalte det, trodde hun at moren kom til å bli rasende, men det viste seg at hun aksepterte det. *”Det eneste hun sa var: Takk Gud, for at han er somalier.”* En annen jente fortalte at hjemmet var hennes fristed. Der kan hun være sammen med kjæresten sin og slippe seg løs med morens velsignelse. Derimot må hun holde forholdet hemmelig på skolen og i nærmiljøet på grunn av faren for dårlig rykte.

Ingen av guttene snakker med foreldrene om kjærlighet og seksualitet, mens flere av jentene har et nært og åpent forhold til moren sin, som de også kunne diskutere seksualitet med. En av guttene derimot fortalte at han fram til han var 16 år trodde at jenter og gutter hadde like kropper, bortsett fra at jenter hadde større bryster.

Noen av jentene har det veldig strengt, mens andre opplever at de får lov til å gjøre som de vil innenfor rimelighetens grenser. En gutt mener at det ikke er noen forskjell på han og de ”norske”, og en jente mener at hun og brødrene blir behandlet helt likt.

Ekteskap og medbestemmelse

mj-20: *”Moren min vet at broren min har kjæreste. Han har sagt. Han har tatt med henne hjem. Han har sagt at han vil gifte seg med henne. Mamma min liker ikke henne. Moren min syns at hun var veldig stygg. Hun vil ha en perfekt pakistansk jente. Brødrene mine får bestemme selv, men ikke meg.”*

Intervjuer: *”Det er vel urettferdig, eller?”*

mj-20: *”Ja, det er urettferdig, men jeg syns ikke det. Ofte kan det være bra at foreldrene bestemmer.”*

Denne samtalen viser at jenta har et ambivalent forhold til at foreldrene skal bestemme ektefelle for henne. Hun er ikke udelt negativ, for henne handler det om å ha tillit til at foreldrene vil henne vel. Flere undersøkelser peker på at minoritetsungdommen ser på familien både som en kilde til trygghet og til kontroll. Minoritetsungdommene hadde ulike framtidsutsikter med hensyn til ekteskap. En gutt sier: *”Jeg finnes for familien.”* (mg-16), mens en annens reaksjon på det var: *”Jeg finnes bare for meg selv. Ingen skal kunne bestemme over meg.”*(mg-16)

Argumentasjonen for familiens medbestemmelse var at foreldrene hadde levd lengre og derfor kjente både livet og den unge godt. En av jentene, som hadde svært strenge regler hjemme, mente at venninnene visste godt hva hun likte og ikke likte, mens foreldrene visste lite om henne. Likevel aksepterte hun at det var foreldrene som skulle bestemme hvem hun skulle gifte seg med. Tre av minoritetsungdommene (en jente og to av guttene) var helt tydelige på at foreldrene skulle velge ektefelle til dem. Bortsett fra den siterte minoritetsguttens uttrykte de andre at foreldrenes synspunkter var viktige, men at de selv bestemte. Guttene med blandet bakgrunn mente foreldrenes synspunkter ikke spilte noen rolle for valg av partner.

Jomfruideal

Jomfruidealet står sterkt blant tre av minoritetsguttene. De ønsker å gifte seg med en jomfru. For to av dem er det et ideal at de selv også skal være jomfru når de gifter seg.

”Reglene er sånn. Det er jo sånn at både jenta og gutten skal være jomfru til de gifter seg. Gutten skal være jenta sin og jenta skal være gutten sin. Gutten er heller ikke fri, men han har mer frihet. Det er lettere at en gutt går ut enn jenta går ut. Det blir lettere akseptert av faren.” (mg-16 år)

To av dem kunne akseptere at hun kunne ha ”*dummet seg ut i ungdommen en gang.*” (mg-16). Men bare *én* gang, ikke flere. Ungdommene er enige om at grensene varierer fra familie til familie, fra kultur til kultur. Alle guttene, bortsett fra en, får lov til å ha med kjæreste hjem. To av jentene får lov til det, mens resten holder kjæresten hemmelig for familien. Fem av jentene holdt fram som ideal at de skal være jomfru når de gifter seg. En av jentene innrømmet at det allerede var for sent for hennes del, men det virket som om det var blitt akseptert av moren hennes.

Endringer?

”Norge er flerkulturelt land. Det synes jeg er vanlig. Hvis utlendingene reagerer hvorfor kommer de hit da? Norge er norsk. Norge er et kristent land. Også kommer muslimene og vil ha det sånn som det er i landet deres. Det går ikke. Det synes jeg.” (mj-16)

Hun snakket om mennesker som reagerer på minoritetsjenters klesstil. Hun sa at Norge er et flerkulturelt land, men også et kristent land. Denne dobbelheten er interessant og peker kanskje på i hvilken utstrekningen ungdommene kan føle seg norske. Ungdommene omtalte seg selv konsekvent som ”utlendinger”, selv de som er født og vokst opp i Norge, og de andre som ”norske”. Denne vekslingen mellom tilhørighet til det ”norske” og lojalitet til familien og familiens opprinnelsesland gjenspeiler seg i ungdommenes uttalelser om hvordan de vil oppdra egne barn, hvor de vektlegger minoritetsmiljøets normer for egne barns liv. Samtidig som jentene vil ha utdanning, være yrkesaktive og forventer lik arbeidsfordeling av husarbeidet, som er et brudd med mødrenes livsløp. Ungdommene vil oppdra barna som de selv har blitt oppdratt, med et viktig unntak - jentene vil akseptere at døtrene får seg kjæreste. Minoritetsguttene derimot vil passe på døtrene sine på lik linje som foreldrene gjør ovenfor søstrene deres nå. Selv om jentene vil akseptere at døtrene deres har kjæreste, vil de ikke la døtrene bli sett offentlig med ulike gutter. Ingen av dem vil akseptere at døtrene deres dro på diskotek eller drakk alkohol. Ikke fordi det å dra på diskotek i seg selv er ille, men igjen handlet det om at døtrene da kunne få dårlig rykte. Alle ungdommene som er intervjuet har like livsplaner: Først vil de ta en utdanning, så få en jobb og deretter barn.

Oppsummering

Dette er en liten studie med få informanter og kan dermed ikke si noe mer enn akkurat hvordan rykter fungerer i disse ungdommenes liv. Ryktenes potensielle stempling er en viktig del av ungdommenes liv i både majoritets- og minoritetsmiljøer. Jentene har strengere regler enn guttene. Dette betyr ikke at alle guttene var fullstendig frie, for også de må passe seg for hva som blir sagt om dem. Kontrollen og ryktene handler først og fremst om seksualitet. I minoritetsmiljøet handler det også om familiens anseelse. De fire minoritetsguttene uttrykker

støtte til at det gjelder andre regler for dem enn for søstrene deres, og de mener at deres rolle er å passe på søstrene sine. En av guttene påstår at det står i Koranen at de som ikke er jomfru når de gifter seg, burde drepes, men at han selv er imot det. De andre guttene tar avstand fra et slikt syn og mener at det ikke står i Koranen. Det er viktig å understreke at det er kun én gutt som holder fram dette synet, at dette ikke er representativt. Jentene er ikke utelukkende negative til at brødrene passer på dem, de får dem til å føle seg trygge. Det ser dermed ut til å være glidende overganger mellom trygghet og uønsket sosial kontroll.

Kjønnsforskjeller brukes til å argumentere for at jenter må ha strengere regler. De unge argumenterer med at gutter er sterkere enn jenter, jenter er mer utsatt for bortføringer og overgrep, og ”dårlige gutter” kan lure jenter til å være med på noe som de senere vil angre på. Dessuten understreker flere av informantene at det er jenta som risikerer å bli gravid, og at det er lettere å oppdage om hun er jomfru eller ikke enn det er hos gutter. De unge bruker dermed både fysiske kjønnsforskjeller og sosiale kjønnsnormer som argument for å hevde at jenters seksualitet må kontrolleres av familien og voktes av brødrene. Jomfruidealet er sterkt for minoritetsjentene, men er også gjeldende for noen av guttene. Et mindretall av disse ungdommene mener at foreldrene skal bestemme hvem de skal gifte seg med, det gjelder to av guttene og en av jentene. De andre mener at det er først og fremst de selv som bestemmer, men med foreldrenes godkjennelse.

Minoritetsungdommene uttrykker et ønske om kontinuitet av foreldrenes oppdragelsesidealer. Guttene vil videreføre strenge regler for døtrene sine. Jentene vil også det, med det er fordi de ønsker å beskytte datteren sin mot rykter. Dette kan tyde på at de ikke tror at normene vil endre seg. Ungdommene omtaler seg også konsekvent som ”utlendinger” i motsetning til ”norske”. Den sosiale kontrollen varierer fra familie til familie, men det finnes få systematiske undersøkelser om hva som skaper disse forskjellene. Hva er det som gjør at noen unge ikke opplever begrensninger, mens andre lever under strenge kontrollregimer? Det er bare de unge selv som kan opponere mot foreldrene og minoritetssamfunnets strenge kjønnsnormer. Men vi vet lite om hvordan skolen, hjelpeapparatet og myndighetene kan styrke deres forhandlingsposisjon i familien og i lokalsamfunnet.

2. Intervjuer med fagpersoner i fire nordiske land

Sharaf hjältar

Sharaf hjältar är et prosjekt i ungdomsorganisationen Elektra/Fryshuset som riktar sig till unga män, framförallt de med bakgrund i en hederskultur, för att genom attitydförändrande

arbeite få dom att ta avstånd från det hedersrelaterade våldet. Målsättningen är att med utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna påverka unga män som själva levtt med hedersrelaterade övertygelser. Slutmålet är att de själva engagerar sig i frågorna och når ut till andra ungdomar för att föra vidare kunskap. Modellen som Sharaf hjältar projektet använder sig av är baserat på en fem stegs utbildning och dialog. Hela processen tar ungefär ett halvår. Utbildningen avslutas med att den svenska integrations- och jämställdhetsministern delar ut diplom till ungdomarna. På så sätt får de ett erkännande från den regering och det samhälle som många av ungdomarna tidigare tagit avstånd från. Drygt 100 killar och tjejer har hittills blivit diplomerade. Sharaf hjältar finns i dag i Stockholm, Göteborg och Malmö och också i andra länder. För två år sedan startades också Sharaf hjältinnor där tjejer utbildas på liknande sätt. Ofta besöker de utbildade tjejerna och killarna skolor tillsammans och når därmed fler ungdomar.

”Innvandrarkillar” som kjemper for sine søstre

– *Jeg bruker begrepet sosial kontroll når jeg forklarer at vi alle uansett etnisitet, kultur eller religion er kontrollert av samfunnet og omgivelsene. Jeg var i en skoleklasse som besto bare av etnisk svenske elever i 17-årsalderen, hvor jeg skulle forklare disse strukturene.*

Ungdommene sa at de ikke bryr seg om hva andre mennesker synes, mens de unge i ”de andre kulturene” derimot, er kontrollert av sine familier, men at ”de burde ikke bry seg så mye om det, men gjøre som de selv vil.” Da spurte jeg en av de svenske guttene: skulle du kunne ta på deg hva som helst og gå ut? Ja, hvis jeg vil, så gjøre jeg det, svarte han. Da spurte jeg om han ville ha tatt på seg en string-truse og en strap-on dildo og gått rundt i skolegården helt naken. Da svarte han at ja, det ville han, hvis han fikk penger for det. Nei, uten å få betalt, sa jeg. Nei, da hadde jeg ikke gjort det, for det er ikke pent og folk kom til å synes at jeg er dum, sa han. Så det er på grunn av hva folk sier at du ikke gjør det? spurte jeg. Ja, akkurat, sa han. Noen mennesker lar ikke sine barn gjøre forskjellige ting fordi andre vil mislike det. Det er samme prinsipp.

Alan Ali har nettopp kommet fra besøk i denne skoleklassen han forteller om. Slike samtaler har han flere ganger i uken med ungdommer på skoler og i fritidsklubber. Han er leder for Elektras prosjekt Sharaf hjältar i Malmø og har til sammen jobbet som ungdomsarbeider i femten år.

Tatt ordet heder tilbake

– *Hva forbinder du med hedersförtryck, bruker du det uttrykket?*

– I vår organisasjon, vi som jobber i Elektra, bruker det for å tydeliggjøre, for å arbeide forebyggende. Jeg bruker det ikke så mye, jeg prøver mer å dra paralleller til det vestlige samfunnet, referanser som gir forståelse, det er vanskelig å si hva hederskultur er, det har flere betydninger. Det brukes i kriminelle gjenger og innebærer at man ikke skal tyste, sladre på hverandre, der man skal holde sitt ord. Eller er det hederskultur bare når man slår i hjel sine kvinner, eller bevarer et hetero-seksistisk syn der homoseksuelle myrdes fordi de avviker fra normene? Eller er ære at jeg holder ord og møter deg i dag selv om jeg ikke har tid, er ære at du gir tilbake hvis du får for mye penger igjen i kassen?

– *Så begrepet Sharaf utgjør hele spekteret av hva ære er?*

– Ja, nettopp derfor må vi problematisere ordet heder og forklare ulike aspekter. Med Sharaf hjältar menes at det er hedersverd (ærefullt) å jobbe for menneskerettigheter og mot mobbing, vold og narkotika osv. I den betydningen har vi tatt ordet heder tilbake. Særlig når man snakker om folk fra Midt-Østen blir heder negativt. Hvis en familie dør i en brann fordi det var feil på el-ledningene, blir det likevel mistanke om hedersmord hvis familien er fra Midt-Østen, men om Kalle Svensson brenner opp hele sitt hus og familie, er det en familietragedie. Derfor må vi problematisere ordet og hvis samfunnet ikke forstår, må vi som jobber med dette, forklare det.

–*Bruker du hedersbegrepet i skolesammenheng, i samtale med de unge?*

– Ja, jeg tar utgangspunkt i begrepet slik media bruker det, som utgangspunkt for en diskusjon, og drar paralleller til liknende strukturelle, patriarkalske strukturer. De unge bruker det også som forklaring: ”ja, de døde på grunn av hederskulturen” eller ”fordi de har hederskultur”. Jeg snakker mest om familiens anseelse som synonym, da er det lettere å forstå. Hva er så viktig med heder? Sier vi anseelse forstår alle hva det betyr.

Beviser at vi står for noe annet

– *Hva får unge gutter til å reise rundt å bevisstgjøre andre unge gutter om at søstrene skal ha likestilling og like rettigheter?*

– Samfunnet ser ned på innvandrer menn og muslimer, vi er ville, aggressive av natur, men i dag har vi bevist at vi ligger foran Vestens menn, vi har *innvandrerkillar* som arbeider for likestilling. Hvor mange gutter i Sverige jobber for like rettigheter? Vi har bevist at vi ikke bare er natur, nå får de lære av oss! ”Du knekte svenskene”, sa en innvandregutt som jeg traff tilfeldig her om dagen, han hadde hørt meg diskutere med svenske gutter tre år tidligere. Man vil at vi forbindes med voldtekt og kriminalitet, men vi beviser at vi står for noe annet. Den

eneste som takket meg etterpå i dag var en innvandrer-kille i klassen, det ble litt sånn ja, vi kan! Hvorfor sa ikke noen svenske ungdommer takk for en bra forelesning?

– *Blir ikke guttene som er med i Sharaf hjältar for å kjempe for jenters like rettigheter utsatt for mobbing og beskyldinger om at det ikke er mandige nok for eksempel?*

– De får også oppleve den kritikken, men vi sier at det er veldig mandig å jobbe for likestilling, at det er modig. En riktig mann med sterk heder står for det han gjør og skammer seg ikke. Klart det finnes mange unge gutter som er kritiske til det vi driver med. Da sier jeg: hvordan vil du at det skal bli for din kone, søster eller din datter, vil du at hun skal bli trakassert fordi hun er kvinne? Derfor skal du jobbe for likestilling, for at ingen kan gjøre noe sånt overfor din datter. Gi konkrete eksempler, ungdommer funker med bilder. Men det finnes dem som slutter, som ikke orker, presset utenfra blir for stort, ja.

Utgår fra barnas behov

– *Møter guttene motstand fra foreldrene, fordi de oppfordrer søsterene til å bli selvstendige?*

– Jo, det finnes visse tilfeller, men ikke mange. Noen ganger synes familien selv det er bra det vi gjør, men omgivelsene synes ikke det. Det var også en uheldig forestilling i bydelen Rosengård i Malmö for en tid siden. Da sa noen ungdommer fra Sharaf hjältar fra scenen at jentene også bør få drikke sprit og gå på disco. Foreldrene i salen sa: hva, vil dere at våre døtre skal bli horer? I dag har vi endret konseptet, nå har vi ikke samme budskap. Når vi snakker til foreldrene, utgår vi fra barnas behov, hvordan de som foreldre kan hjelpe de unge til å greie seg i samfunnet, ikke hva de ikke bør få lov til og framfor alt at de får velge sin ektefelle selv.

– Jeg er for inkludering, ikke assimilering eller ekskludering. Jeg sier alltid til lærerne at de må lytte til foreldrene. Men jeg har opplevd profesjonelle lærere som indignert har sagt til innvandrerforeldre at barn i Sverige bør få ha sex med hvem de vil etter at de har fylt 15 år. Hvordan tror du at foreldre med masse fordommer mot samfunnet de lever i, reagerer på sånne uttalelser? Mange foreldre tror at her i Sverige har man rett til å ha sex når man vil. Men lar Svensson sine barn ha sex når de er 13? Jeg lytter til foreldre og merker redsel og mangel på kunnskap om samfunnet. Mange foreldre spør meg om råd, hvordan gjorde dine foreldre det, de ber meg ta hånd om deres barn.

Søstre og sex før ekteskapet

– *Hvis du spør om guttene som har gjennomgått utdanningen i Sharaf hjältar om de synes det er ok at deres søstre har sex før ekteskapet, sier de ja da?*

– Det er et for stort skritt, man må ta et skritt av gangen. Det viktigste er at jentene skal få velge skole og fagretning selv, at de skal få ha venner, være med i idrett og andre aktiviteter. Det er det viktigste. Et fjerde skritt er å kunne få velge partner selv når man gifter seg. Men hvis de får velge utdanning selv, går de kanskje på et universitet langt fra hjemmet og da kommer selvstendigheten mer av seg selv. Selv ikke svenske ungdommer har lett for å snakke om sex med sine foreldre.

– *Hva er den vanligste spørsmålet dere i Sharaf Hjältar får av elevene i klasserommet, det mest kritiske?*

– Hadde du latt din søster ha en kjæreste eller gå på disco eller drikke sprit? Det er det vanligste spørsmålet vi får. Da ser vi hvor innskrenket tankegangen er, det kretser rundt enkle spørsmål. Og neste spørsmål er: ville du latt din søster ha sex eller gifte seg med hvem hun vil? Da tegner jeg to menn på tavla; en dårlig patriarkalsk kurdisk mann og en bra svensk mann som respekterer henne. Hva er viktigst, spør jeg. Svaret er samme: etnisitet og religion. Men en mann som ikke respekterer familien eller er god mot søsteren, spør jeg. Ja, han må være det også, sier de. Nei, det går ikke, sier jeg, dere må velge. Ja, selvsagt vil vi ha den mannen som er bra, selv om han er svensk, sier de da.

Fokus på likestilling

Alan Ali vektlegger at undertrykking av innvandrejenter ikke er et innvandererproblem, men et samfunnsproblem. Den dagen vi møttes, hadde han med seg tre svenske jenter som tok fri fra skolen for å være med ham på skoleforedrag. De skulle motta diplom som utdannede i Sharaf Hjältinnor noen uker senere.

– Om en jente myrdes, er det hele familien som rammes. Vi må jobbe med alle i samfunnet. Disse svenske jentene er kanskje ikke undertrykt som i den typen av sosial kontroll som forekommer i kollektivistiske samfunn, men de kommer til å bli lærere og servitører og da fører de holdningene og kunnskapen videre.

– *Hva er disse jentenes egen motivasjon for å bli med?*

– De kjenner seg igjen i forklaringene, i situasjonene. Hvis en svensk jente har sex og bytter partner ofte, blir hun kalt hore, så det handler om likestilling. Det er viktig å bruke begrep som likestilling mer enn hederskultur. Det er interessant at minoritetsjenter hele tiden blir satt i en undertrykkelseskontekst, de blir ikke sett som bare jenter. Mens det foregår trakassering

av jenter hele tida, ser vi ikke dem like mye, vi vil ikke hjelpe dem like mye som vi vil hjelpe jenter med slør og som har muslimsk bakgrunn, automatisk ser vi dem som mer undertrykt. Det finnes mange muslimske jenter som er undertrykt, men nå snakker jeg om hvordan samfunnet ser på dem. Derfor blir det vanskelig for minoritetsungdom, de ser seg ikke seg selv som svensker i Sverige, men som ”vi innvandrere, vi arabere”. Normvurderinger og den sosiale kontrollen påvirker dem, som det påvirker svenske ungdommer.

Ensidig framstilling

– *Hva mangler av kunnskap innen dette feltet?*

– Siden jeg er så mye rundt på skolene, ser jeg at det er stor mangel på kompetanse blant lærerne. Alt for mange lærere fokuserer bare på undertrykking av jentene og skylder på innvandrerforeldre. De framstiller menn fra Midt-Østen som ville barbarer. Jeg må alltid forklare meg i en halvtime før de innser at jeg ikke er en barbar. Enten er man svensk og likestilt eller overgriper og patriarkalsk. Det fokuseres dessuten på feil sak når man forsker på dette området. Det blir ikke problematisert nok, vi fokuserer alltid på gutter som overgripere, hvorfor de vil kontrollere sin søster, man interesser seg sjelden for gutter som *ikke* gjør det. Vi må også se på hva som gjør at noen er friske, ikke bare se på dem som er syke. Jeg snakker om forskningsmetodikk: det du søker, finner du. Ser vi bare på det negative, finner vi bare det negative.

Minoritetsrådgivere ved skolene

I Norge har Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) opprettet stillinger for 29 minoritetsrådgivere ved et utvalg videregående skoler (gymnas) i åtte fylker. Tiltaket er en del av den norske regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap for 2008-2011. Skolene er valgt ut på grunnlag av to kriterier: Andelen elever med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn er mer enn 20 prosent, eller flere enn 100 av skolens elever har ikke-vestlig minoritetsbakgrunn.

Minoritetsrådgiverne skal:

- Bidra med konkret rådgivning og oppfølging av enkeltelever i saker som gjelder tvangsekteskap og relatert problematikk.
- Danne elev- og foreldrenettverk med tanke på å forebygge tvangsekteskap.
- Heve kompetansen om tvangsekteskap på sine arbeidsplasser.
- Utvikle rutiner for forebygging og håndtering av tvangsekteskap på sine arbeidsplasser.
- Bidra til tettere samarbeid mellom skolen og det offentlige hjelpeapparatet og frivillige organisasjoner i arbeid med konkrete saker.

Forebygge tvangsekteskap

– *Jeg har to innfallsvinkler når jeg skal få ungdom til å åpne seg og snakke om personlige problemer. Den ene er fravær. Når en elev er mye borte fra skolen, kan det være tegn på at de har problemer hjemme. Den andre er å se på faglige prestasjoner. Ved å få vite hvorfor noen sliter på skolen, vil jeg få avdekket også andre problemer. Det har hjulpet meg til å komme i kontakt med familien,* forteller minoritetsrådgiver Sylvia Asmussen som høsten 2008 begynte i en av de nyopprettede stillingene ved videregående skoler (gymnas) i Norge.

Minoritetsrådgiverne skal være en støtte og ekstraressurs til den ordinære rådgivningstjenesten og ansvaret og arbeidsoppgavene skal gradvis overføres til skolen gjennom kompetanseheving.

Siden dette var en ny funksjon på skolen, hadde Sylvia Asmussen ingen tidligere erfaringer å bygge på, og hun måtte gradvis finne sin egen "nisje" blant skolens faste rådgivere, spesialpedagoger og helsepersonell. En utfordring var å forklare hvorfor elever med minoritetsbakgrunn skulle ha en egen rådgiver og hva slags spørsmål elevene kunne komme til henne med i forhold til de andre rådgiverne.

– Mange elever med minoritetsbakgrunn reagerte negativt på at det skulle være en egen rådgiver for dem, de ville ikke bli plassert i bås, bli behandlet annerledes enn andre elever. Jeg fikk spørsmål om jeg ikke var kvalifisert nok til å hjelpe norske elever. Siden jeg ikke er ansatt av skolen, har jeg for eksempel ikke anledning til å skrive melding om fravær, og da var jeg for dem ikke en "ordentlig" rådgiver. Antakelig fordi jeg selv er afrikaner, oppsøkte dessuten elever med afrikansk bakgrunn meg automatisk, selv om det handlet om praktisk hjelp til lånesøknader etc. Og siden dette er et lavterskeltilbud, vil jeg jo ikke stenge noen ute, men jeg må da henvise dem til andre i elevtjenesten, forteller hun. Ellers holder hun seminarer for både elever, lærere og foreldre. En gang hadde hun et frivillig seminar for elevene der det kom 350 elever, hvor det ble vist en film som handlet om ekteskap som utgangspunkt for diskusjon. Hun har også arrangert et møte i samarbeid med en frivillig organisasjon der 120 foreldre deltok. Et tilbud om leksehjelp har også gitt mulighet til å komme i kontakt med elever som har behov for rådgivning og støtte.

Kropp, seksualitet og familie

– *Er det både jenter og gutter som oppsøker deg?*

– Det er mest jenter som kommer til meg. De få guttene som kommer til meg, kommer for å få informasjon og hjelp om faglige eller praktiske spørsmål, det er aldri spørsmål som angår

dem personlig, sier Sylvia Asmussen. Sammen med en student leder hun en diskusjonsgruppe for jenter fra forskjellige klassetrinn og faglinjer, hvor jentene selv velger hva de vil snakke om og gjøre.

– Temaene de velger, dreier seg mye om kropp, seksualitet, familie, oppdragelse og det å stå mellom to kulturer. Vi har brukt de temaene de tar opp, til å lage et diskusjonsopplegg for å gå mer i dybden senere. Dessverre kunne jeg ikke ha mer enn ti jenter, for da blir det for stor gruppe, men mange flere ville være med. Vi jobber mye med relasjonsbygging og det å vise respekt for hverandre, vise at vi er der for hverandre. De har skrevet under på en taushetskontrakt, slik at alt som skjer i gruppa forblir der. Det har hjulpet jentene til å føle mer trygghet. Men hvis det som kommer opp blir for personlig for en, stopper vi der og trekker den eleven ut og fortsetter samtalen med henne senere, utenfor gruppa, da blir det kanskje helsesøsteren som følger opp. Vi kan ikke stole på at taushetsplikten fungerer hundre prosent. Jeg har generell kunnskap, så hvis problemet blir for spesialisert, må andre fagpersoner ta over. Her samarbeider jeg også med instanser utenfor skolen, som barnevernet.

– Jeg bruker mye tid på å få enkelte av jentene til å snakke. En var med i jentegruppa i ett år uten å si et ord, men kom hver gang og satt der og lyttet til de andre. Jeg måtte til slutt ta henne til side og forklare at vi skulle dele vår erfaring i denne gruppa, at dette var en prosess, og at de andre reagerte på at hun ikke bidro. Nå har hun begynt å snakke og da har også foreldrene begynt å merke forandringer. I enkelte kulturer får ikke barn lov til å komme med sine meninger overfor foreldrene, eller argumentere mot dem, det er uhøflig. Så denne jenta kom og sa at hun ikke fikk lov å være med i jentegruppa mer fordi ”pappaen min sier at jeg har forandret meg, at jeg er blitt for selvstendig, og at du er årsaken til at jeg har forandret meg.” Da vi hadde et nytt møte med de samme foreldrene om mindreårige søsken, benyttet jeg anledningen til å forklare at jentegruppa var på jentenes premisser, noen ganger hadde vi middag sammen utenfor skoletida, andre ganger går vi på kino. Når jenter ikke får gå ut etter skoletid, kan jeg komme med tilbud om å hente jenta. Hvis jeg får nei fra foreldrene første gang, prøver jeg igjen.

Deltakelse i gymtimene – tegn på kontroll?

– *Hvordan kan du ellers oppdage tilfeller av sterk foreldrekontroll av jenter – er det for eksempel gjennom at de ikke møter opp til gymtimene på skolen?*

– Jenter jeg har kontakt med, sier at de liker å ha gym, men det å ha kroppskontakt med det andre kjønn, det synes de er vanskelig. Mange tar det som et tegn på kontroll hjemmefra at

jenter ikke vil ha gym, at de ikke får lov til å ha kontakt med gutter før de er gift. Det kan være mulig, men de tilfellene jeg har hatt, så har det også vært de unge selv som ikke vil å ha kroppskontakt med gutter eller dusje nakne sammen med andre jenter. Her må vi tenke på hvordan det går an å tilrettelegge forholdene så disse elevene kan delta, det er jo også andre som problemer med å delta i idrettsaktiviteter på skolen, for eksempel hvis de har fysiske hindringer.

– Det handler blant annet om at gymnastikklærerne må få mer kulturkunnskap og kunnskap om den enkelte elevs situasjon. Under fastemånedene Ramadan, hender det at muslimske elever gjør en dårlig prestasjon fordi de ikke har nok energi til idrettsaktiviteter. Da kan de rett og slett stryke til eksamen. Med kunnskap om bakgrunnen for den dårlige prestasjonen, kunne kanskje det unngås. Men gymnastikk på skolen er jo et obligatorisk fag, og det har foreldrene fått beskjed om. Det går ikke an å holde elevene borte fra faget, da får de ikke eksamen. Så dette er et problem som må løses i samarbeid mellom skole og hjem.

Kontakten med foreldrene

Sylvia Asmussen er opptatt av at god kontakt med foreldrene kan virke forebyggende i forhold til tvangsekteskap, fordi det da kan være mulig å oppdage faresignaler på et tidlig tidspunkt. Men det hender at jenter som er over 18 år nekter henne å ta kontakt med foreldrene, kanskje fordi de er redde for at foreldrene kan oppfatte det som illojalt at de har snakket med en rådgiver. Hvordan kommer hun da i kontakt med foreldrene?

– Det er ofte de samme jentene som har problemer hjemme, som sliter med problemer på skolen. Så da innkaller jeg foreldrene på grunnlag av skoleprestasjon. Når vi har bygget tillit, kommer jeg inn på spørsmål om oppdragelse, forklarer hva som gjelder i Norge, hvordan lover og regler er. Vi diskuterer hvordan det er å leve mellom to kulturer, hva det gjør med oss som voksne i forhold til barn. Det kan være lett å konkludere litt for fort når det gjelder hva minoritets elever sliter med, ofte er det veldig komplekst. Det er viktig å vise respekt også overfor foreldre som kan virke ”vanskelige”, som den typen foreldre som kontrollerer barna. Jeg er opptatt av å ta utgangspunkt i hvorfor foreldrene tenker som de tenker og hvor vi kan møte hverandre. Foreldrenes kontroll kan være et uttrykk for at de er opptatt av å ta vare på sine egne. De kan oppleve at de har tapt mye, fordi de er kommet til et land som krever ting av dem de ikke er vant til fra før. Kulturen fra hjemlandet som de opplevde som god og riktig der, blir her oppfattet som veldig negativ. Det som går igjen hos nesten alle foreldre er en oppfatning av at norske barn får for mye frihet, og jeg forstå deres utgangspunkt, når man selv

er oppdratt i et helt annet system. Da må man finne en felles arena hvor man kan jobbe sammen, og ikke bare være opptatt at disse familiene skal assimileres inn i det norske.

– Mange foreldre frykter også hjelpeapparatet. En far sa til meg: barnevernet, nei takk, barnevernet liker ikke oss innvandrere fordi vi ikke tenker som nordmenn. Jeg ville også ha reagert hvis noen kommer og forteller meg at jeg oppdrar barna mine på en feil måte, for hva er en riktig måte? Når man vil skape tillit, skal man ikke gå med en pisk inn i samtaler med foreldrene. Målet vårt med integrering er å hjelpe flyktninger til å føle seg hjemme, og da kan vi ikke møte dem med ”sånn gjør vi det i Norge og dermed basta”. Integrering er en prosess som krever gjensidig respekt, åpenhet og tillit, sier Sylvia Asmussen.

Kjærlighet og to verdener

– *Sosial kontroll av minoritetsungdom – hva synes du om det begrepet?*

– Jeg distanserer meg fra mange slike begreper. Jeg måtte bytte ut skiltet på døren min der det sto *minoritetsrådgiver* og skrive IMDi rådgiver i stedet, fordi begrepet *minoritet* hindret elever fra å oppsøke meg. Vi som minoritetsrådgivere ved skolene skal registrere saker der de unge er utsatt for ekstrem kontroll, men hvordan kan man egentlig måle det? Jeg kan oppleve en far som er streng og overbeskyttende overfor sine barn, men når kan jeg si at han kontrollerer sitt barn for mye? En jente som ikke har lov å gå på kino etter klokka tre, er det ekstrem kontroll? Når jeg snakker om disse temaene, bruker jeg ikke begreper som kontroll, jeg snakker om oppdragelse. I jentegruppa diskuterer vi helt konkret forelskelse og hva foreldrene sier til det, vi diskuterer eksemplene og de innspill som kommer fra de unge selv. Nå skal vi ha en film om å være forelsket, og da diskuterer vi hva de legger i begrepene kjærighet, for eksempel dilemmaer som ”jeg har en kjæreste, men samtidig må jeg respektere foreldrene mine som ikke vil at jeg skal ha kjæreste før jeg gifter meg.” Disse spørsmålene er de opptatt av, selv om det er litt fjernt for dem ennå å diskutere ekteskap og ekteskapsformer, de er litt for unge. Men vi diskuterer hva det vil innebære å bryte med familien hvis det oppstår en alvorlig konflikt, og hvordan de som gjør det, får det videre i livet. Elevene sier at selv om det er vanskelig, er det bedre å leve i to forskjellige verdener, ”det som foreldrene mine ønsker å se og det som jeg drømmer om.” Som en 19-årig jente jeg hadde følge med på bussen til skolen i dag sa: ”Oppdragelsen sitter dypt i meg, selv om friheten er rundt meg”.

Utbildningar om hedersrelaterat våld och förtryck

I Sverige har alla länsstyrelser under flera års tid jobbat mot hedersrelaterat våld och förtryck på uppdrag av regeringen. Länsstyrelsen Östergötland anordnar utbildningar om

hedersrelaterat våld i hela landet. Föremålet är att främja utvecklingen av ny kunskap och rutiner hos berörda yrkesgrupper genom nätverk, samverkansgrupper och stöd till upprättandet av handlingsplaner.

Utbildningen är särskilt inriktade på:

- Hedersrelaterat förtryck i förhållande till rådande lagar och mänskliga rättigheter.
- Vad det innebär att leva ett hedersrelaterat liv.
- Samverkan mellan olika aktörer tex i en kommun.
- Utbildning för yrkesgrupper som polis, skolpersonal, hälso- och sjukvård och socialtjänst.
- Upprättande av handlingsplaner tex på en skola, ungdomsmottagning och socialtjänst.

Destruktiv social kontroll – en rättighetsfråga

– För mig innebär social kontroll olika saker. En konstruktiv social kontroll utgår från barnets bästa/behov i enlighet med lagstiftning och barnkonvention. Det innebär att vuxna sätter gränser för barn vilket de har ett ansvar att göra. Den typen av social kontroll bidrar till att barn utvecklas till självständiga individer. En destruktiv social kontroll är när barns livsutrymme begränsas. Ett barn får inte tillgång till sina rättigheter när kollektivets normer och värderingar krockar med lagstiftning och mänskliga rättigheter. I värsta fall leder den destruktiva sociala kontrollen till att barnet utsätts för brott när han/hon gör saker som de enligt lag eller konvention har rätt till men som bryter mot kollektivets normer och värderingar.

Juno Blom är utvecklingsamordnare och utbildare vid länsstyrelsen Östergötland som har ansvaret för utbildningar om hedersrelaterat våld i hela Sverige. Hon har fått flera utmärkelser för sitt arbete med flickors och kvinnors mänskliga rättigheter, bland annat Fadimepriset och Ordfronts demokratipris i 2007. Här betonas blandt annat at Juno Blom förenar myndighetspersonen med aktivisten från kvinnojouren i Norrköping. Hon har också varit med i resursgruppen för denna kunskapsrapporten och bidrar här med sina erfarenheter och synpunkter.

Ett jämställdhetsproblem

– Över hela världen finns en inbyggd kontroll av flickors/kvinnors sexualitet. Det är dock en gradskillnad i konsekvenser när flickor/kvinnor bryter mot dessa oskrivna lagar. Jag anser definitivt att kyskhetskulturen är ett jämställdhetsproblem. För flickor/kvinnor inom kyskhetskulturen blir begränsningarna på ett helt annat plan. Här handlar det inte om den

faktiska handlingen, utan ett rykte räcker för att hela familjens heder ska komma i gungning. Detta innebär att flickor/kvinnor har ett enormt ansvar för att inte försätta sig i situationer där risken finns att någon skulle kunna uppfatta kvinnans handling på ett sätt som kan leda till falsk ryktesspridning. Flickor/kvinnor bär dessutom ett stort ansvar för männens sexualitet. Jag har stött på flertalet flickor som har utsatts för sexuella övergrepp. I de fall familjen fått kännedom om detta, är risken stor att det är flickan/kvinnan som anses vara den skyldige. Det här gör att flickor/kvinnor aldrig vågar berätta om det som hänt. Det som gör mig mest upprörd är att det finns pojkar/män som sätter detta i system. Det här sker bland annat när en flicka sett till att få otillåten frihet. När sedan pojkar som är landsmän till flickan vet om detta tar de sig rätten att förgripa sig på flickan. Jag har varit med om fall då flickan blivit utsatt för våldtäkt. Övergreppet har filmats och flickan har sedan blivit pressad på pengar. Hotet från pojkarnas sida har byggt på att de annars ska visa filmen för hennes familj.

Stora könsskillnader

– Även pojkar kan begränsas och kontrolleras och lever med ett begränsat livsutrymme. De har inte heller rätten att fritt välja sitt liv, särskilt inte i de fall som familjen bestämmer sig för att de ska bli en förövare och kontrollera eller bestraffa sina systrar och/eller kusiner. Att tvingas in i en machostruktur leder till förväntningarna på att killarna ska upprätthålla de konservativa könsroller som är ett måste för att strukturen ska fortsätta leva.

– Samtidigt behandlas flickor och pojkar olika och har ofta helt olika förutsättningar i livet. Pojkar har större tillgång till sitt livsutrymme bland annat genom att de i större utsträckning får tillgång till offentliga arenor. Detta gäller oavsett generation. Unga killar kan vilja ha en större kontroll av sina systrar än vad den äldre generationen kräver. Eftersom det finns en acceptans för eller krav på våld så får killar med en aggressiv läggning tillåtelse att leva ut sin aggressivitet. Pojkarna fostras till att bli den kontrollerande enheten. Pojkar/män besitter förmågan att ha ett rationellt tänkande och kan därmed fatta beslut. Kvinnan ska däremot kontrolleras då hon styrs av ett icke rationellt tänkande. Hennes beslut styrs av känslor vilket är sårbart. Detta leder till att flickor/kvinnors anses vara omyndiga genom hela livet. Först står de under sin familjs beskydd. När flickans familj sedan lämnar över sin oskuld till dotter, som i många fall fortfarande ska bevisas genom blod på lakanet, övergår hon istället till mannens familj som övertar beskyddar/kontroll funktionen.

Begränsas inom en mängd områden

– De flickor som kommer från familjer som har ett kollektivt tänkande i kombination med en kyskhetskultur begränsas totalt eftersom familjerna vill hindra flickan från att inleda en otillåten kärleksrelation. Det innebär att flickan begränsas inom en mängd områden i livet. Den sociala kontrollen fungerar även då flickorna befinner sig på platser där inga släktingar är närvarande eftersom flickorna är livrädda för de konsekvenser ett övertramp skulle medföra. Även de flickor som vågar trotsa den kvinnoidentitet som kollektivet tillskrivet dem, får svåra dilemman med vad som är rätt och fel. Jag kan i samtal med dessa flickor höra att de brottas med tankar kring huruvida de är horor eller flickor som åtnjuter sina självklara rättigheter. Det är oerhört svårt att få förnuft och känsla att förenas i ett. Den enda integration vi lyckats med i Sverige är könsintegrationen. Flickor och pojkar står i nära relation till varandra på alla arenor i livet. Detta upplevs som hotfullt ifrån familjens sida, vilket i många fall leder till att den sociala kontrollen ökar i mötet med det svenska samhället som upplevs som både främmande och skrämmande.

Dubbelliv

– När ett barn växer upp i ett demokratiskt samhälle och får kunskap om vilka rättigheter som han/hon faktiskt har, får det till följd att vissa barn lever ett dubbelliv. I skolan skyddar man sin familj och i hemmet kan man aldrig prata om det liv som man lever utanför familjen vilket innebär att dubbellivet leder till en enorm ensamhet. Dessa barn specifikt flickor bli otroligt utsatta eftersom de aldrig kan vända sig till sina nära om problem uppstår eftersom det skulle leda till allvarliga konsekvenser om familjen fick reda på livet utanför hemmet. Detta medför att flickan/pojken är helt utlämnade till sin egen förmåga att hantera saker som händer. Jag kan också se att de flickor/pojkar jag kommit i kontakt med inte har ett kritiskt tänkande vilket innebär att de blir ännu mer utsatta. De kan aldrig resonera med vuxna om de frågeställningar som de ställs inför under sin resa i en tuff tonårsvärld. Att man har tvingats underordna sig sin familj innebär även en risk för att man även underordnar sig andra personer som man möter i livet. En flicka uttryckte att hennes största problem i livet var att så fort som hon försökte lösa ett problem fick hon alltid två nya. Hon insåg själv att hon hade enormt svårt att se konsekvenserna av sitt handlande eftersom hon aldrig hade reflekterat över livet vare sig med sin egen familj eller med andra vuxna. När familjens syn på vad som är rätt och fel är odiskuterbar blir det oerhört svårt att se livet ur olika perspektiv. Den destruktiva sociala kontrollen får på så sätt konsekvenser på fler plan när flickor/pojkar trots begränsningarna ser till att skapa sig ett ” eget ” liv.

Kollektiv kontroll

– När familjens heder är starkt kopplat till kvinnans sexualitet, innebär det att hela kollektivet har ett ansvar att kontrollera och begränsa flickan/kvinnan så att hennes handlingar inte kan skada familjens heder. Även flickor/kvinnor kontrollerar andra flickor/kvinnor i kollektivet. Den sociala kontrollen bottenar förmodligen främst i hur pass mottaglig familjen/släkten är för andra grupper sätt att se på deras handlingar och flickor/kvinnors roll. Många flickor uttrycker att det spelar ingen roll vad pappa tycker, i vår familj handlar det främst om vad andra tycker om det pappa tycker. Med tanke på att vi i Sverige har misslyckats så totalt med vår integrationspolitik är det ganska lätt att se svårigheterna för en familj att försvara att man har anammat demokratiska värderingar, med rättigheter för flickor/kvinnor, om det leder till en total isolering från släkten, d.v.s. de människor som man har en nära relation med. Detta är ett resultat av att majoritetssamhället inte är speciellt intresserade av att släppa in människor. En lyckad integrationspolitik förutsätter ömsesidighet.

Misstro till myndigheterna

De här flickorna och pojkarna har lärt sig sedan barnsben att myndigheter är ett hot, att vända sig dit är i sig ett brott enligt familjen. När det finns ett problem inom familjen är det inom familjen/släkten som problemet ska lösas. Att vända sig till någon utomstående är ett tecken på att misstror familjens egen förmåga att hantera det som händer. I mötet med staten i Sverige uppstår även värderingskonflikt då sättet att se på framförallt barn och kvinnor skiljer sig drastiskt. Med tanke på att våra myndigheter dessutom svikit barn som sökt hjälp, ökar detta misstron till systemet. Många flickor uttrycker att de inte blev tagna på allvar, att man inte förstod deras situation. Deras största skräck är att myndigheten ska ta kontakt med familjen, vilket är det myndigheter bygger sitt arbete på

– Med tanke på att myndigheterna är uppbyggda på de problemställningar vi känner till, blir insatserna etnocentriska. Här måste vi bli bättre på att hitta nye metoder, då det är omöjligt med gamla strukturer. Men för att utveckla verksamheter måste det finnas stöd från ledningen för att tänka nytt. Eftersom ingen av oss har facit på hur det borde se ut måste myndigheter våga pröva nya vägar, utan att vara så rädda för att det ska ses som misslyckande, för att slutändan hitta de metoder som för arbetet framåt. Kunskapen finns kring vad som skulle utgöra en direkt fara för den utsatte, men dessa faror ligger i dagsläget i de traditionella arbetsmetoderna; kontakt med vårdnadshavare, närstående placeringar, samma handläggare

till barn och föräldrar til eksempel. För att skapa dessa förändringar krävs det att verksamheten utvecklas genom en genomtänkt strategi.

Juno Bloms nämner följande behov av kunskap och åtgärder på detta felt:

- Det vi har varit dåliga på är de faktorer som får familjer att bestraffa sina barn. Vi måste våga prata om barns rättigheter, att flickor måste ha rätten till sina tankar, känslor, sexualitet, livsutrymme etc. Våldet sker när flickor bryter mot värderingar i familjerna. Vi har varit rädda för att gå in i det privata. Men om problemet ska upphöra måste vi prata om vad flickor har för rättigheter även där.
- Vi behöver forska på vilka konsekvenser det får för barn som lever i en miljö där våld är en normalitet. Hur ser vi på trauma?
- Vi behöver veta mer om barn som lever i ett mellanförskap, i två världar, vad det är för konsekvenser.
- Vi måste bli bättre på att förstå vad det innebär att lämna sin familj och hela kollektivet. Vilka insatser krävs?
- På vilket sätt kan vi jobba med förändringsarbete i familjer utan att förhandla bort barnets rättigheter? Det finns en uppenbar risk att förändringsarbetet i slutändan handlar om att barnet har tvingats underordna sig familjens krav. När myndigheter är involverad i detta utgör det ytterligare än kränkning men nu ifrån kommunen/statens sida.

Rådgivningsprosjektet Nymoedom.dk

Nettsiden Nymoedom.dk inklusive Brevkassen blev lanceret i mars 2009. Rådgivningen foregår over telefon, mail, sms, samt ansigt til ansigt på steder i København hvor de unge føler sig trygge. Både kvinder og mænd henvender sig, dog flest kvinder. Nogle rådgivninger resulterer i henvisning til andre instanser, som anonyme præventionsklinikker, egen læge, gynækolog mv. Nogle kvinder henvender sig igen efter et stykke tid med andre problemstillinger: studie, kærester, konflikt med forældre, ensomhed. Den ældste spørger har været 40 år, den yngste 15 år. Henvendelserne kommer fra unge som stammer fra Tyrkiet, Marokko, Jordan, Syrien, Statsløse Palæstinensere, Eks-Jugoslavien, Irak, Afghanistan, Pakistan. Projektet nymoedom.dk vil det kommende år udvide med undervisning af fagpersoner, unge og forældre.

Mødomsoperationer – en skamplet

– I Danmark og i Norden løser vi problemer vedrørende respektabilitet, ære og social kontrol ved at sy kvinder sammen med ti sting i skeden, en såkaldt mødomsrekonstruktion. Det er en skamplet at vi i Norden løser kulturelle og sociale problemer med kirurgi, siger sygeplejerske og socialrådgiver Kristina Abu-Khader Aamand som driver rådgivning projektet *Nymoedom.dk* og som også har faglig baggrund fra Center for voldtægtsofre. I Danmark er hun en profileret debattør og foredragsholder, forfatter til bogen *Mødom på mode* og med en ny bog om ungdom undervejs. Hun er også medlem av ressourcegruppen for denne kundskabsoversigt.

Blandt andet på baggrund af samtaler med de mange unge kvinder som har kontaktet hendes rådgivningstjeneste det sidste år, har hun set at en mødomsoperation ikke hjælper de unge kvinderne.

– Kvinderne vender tilbage til familien, med mere skam, mere skyld og presset er intakt. Det er min påstand, og jeg ved jeg har ret, når jeg siger, at ikke en eneste mødomsrekonstruktion er nødvendig - hvis man ved hvordan man skal tale med kvinderne. Desværre er fagpersoner ligeså uvidende om dette felt som pigerne selv, derfor ser vi middelalderlige metoder som kun har en vinder, nemlig den kirurg som kan tjene 6000 danske kr. på et kvarters arbejde.

– Jeg mener at læger fra politisk hold skal tvinges til at lægge deres tal ud, så vi får et kvantitativt blik over feltet. En del af min indsats handler således også om at debattere og gøre politikere opmærksom på operationerne og problemområdet generelt.

Hvorfor er mødommen så moderne?

– Du kaldte din bog ”Mødom på mode”, hvordan mener du det har blevet en mode?

– Det handler blandt andet om migration – at fastholde sine traditioner – men det er langt fra den eneste forklaring. I hele den muslimske verden er mødomsproblematikker og mødomsindustrien blevet enorm. Det er big business at sy kvinder sammen i skeden. Det henger sammen med at jo mere frie og veluddannede kvinder bliver, jo mere trænger man til at have et objektivt bevis på at hun er en god pige, jo mere stiger kravet om jomfrutegn (blod på lagenet).

Hun fortæller at tidligere opfattede hun også de rigide holdninger

til seksualitet som stærkt bundet til meget traditionelt indstillede familier, men hendes erfaringer og mange møder med unge kvinder har gjort at hun så ser anderledes på betydningen af uddannelsens betydning i den sammenhæng.

– Jeg knyttet ærbarheden og skammen til lav social status og manglende uddannelse. I dag mener jeg, at vi uanset miljø er inde omkring en kerne i kulturen, der bliver stærkere ved migration. Jo mere, disse kvinder bliver uddannede og får job, jo stærkere bliver trangen til kontrol. Mange indvandrerfamilier har svært høje forventninger til deres piger og deres uddannelse og job. Måske har far og mor ikke klaret sig så godt på det danske arbejdsmarked, så nu skal den gode og dygtige pige konsolidere familien i Danmark. Mødommen et magtfuldt symbol på, at du er en 'god pige', som familien har opdraget ordentligt. Derfor er jeg ikke enig i diskursen som siger at uddannelse vil løse alt. Nej det vil ikke løse alt. Men konflikten er uundgåelig - og nødvendig. Og uddannelse er selvfølgelig vigtig.

Social regulering

– *Hvorledes vil du definere social kontrol af innvandrerungdom? Synes du social kontrol er et begreb som kan anvendes?*

– Når jeg holder foredrag bruger jeg ordet ”social regulering” - fordi alle, hele vejen op i familiehierarkiet og i det omgivende miljø, spiller en rolle i forhold til hinanden. Jeg vil definere social regulering som handlinger og tankesæt som har til formål at sikre kulturelle, religiøse og sociale normer. Social regulering skaber tryghed gennem utryghed: individet regulerer, individet bliver reguleret. Det er broderens ansvar at pigen er ren når hun skal giftes. Hvis hun ikke er det, er det hendes skyld – og hans skyld. Han bliver reguleret oppefra, og udefra. Social regulering er en selvopholdende mekanisme og sanktionerne er sociale. Og rygterne spiller en stor rolle i den sociale regulering. Som pigerne plejer at sige: rygten er alt. Det er lige meget om du har gjort det eller ej, hvis rygten siger du har gjort det, så er du færdig!

Også kvinderne spiller en stor rolle

– *Hvad mener du er årsagerne til at unge og særlig piger udsættes for social kontrol?*

– Drengene udsættes også for social regulering, men denne er mer usynlig for majoritetssamfundet. Ligesom pigerne i høj grad også bidrager til at opretholde reguleringen fordi der er gevinster: tryghed og social status. I et moderne samfund bliver der stillet mange krav. Du skal være smuk, intelligent, have en høj uddannelse, være fertil, og tjene penge. Hvis du holder dig til de traditionelle værdier, er du en succes hvis du bliver godt gift. Det kan

være lettere at holde på sin jomfruhinne end at få en flot uddannelse. Derfor er der også en interesse og ”fordel” i at bevare de oprindelige normer.

– Så jeg ser det ikke som et traditionelt ligestillingsspørgsmål. For mig handler dette ikke om patriarkatet versus ligestilling mellem mænd og kvinder. Dertil spiller kvinderne en alt for stor rolle, og har alt for stor interesse i at opretholde disse normer. Lige som jeg taler med unge mænd som er mønsterbrydere, og har et styrke med at få kæresten til at tænke bare en smule moderne.

– Jeg mener integration også spiller en rolle. Jo mere forskel der er på de arena hvor de unge agerer: hjemme og ude, kravene er forskellige - jo sværere er det at rumme begge verdener. Jo sværere er det at få succes begge steder. Moderne ude, traditionel hjemme. Derfor er nogle nødt til at vælge. Derfor ser vi at der blandt pigerne ulmer en ”intern” konflikt. Hvem har retten til at definere ”den gode pige”. Jeg oplever det i høj grad på mit nettside, hvor jeg møder piger som sætter spørgsmålstejn ved traditionerne, som er mønsterbrydere. Og de konservative piger som fordømmer førstnævnte. Denne konflikt desuden er global. Man ser den i alle muslimske lande. Det er en konflikt mellem tradition og modernitet. Integration, ligestilling og generationer former konflikten og giver den forskellige udtryk.

– Social regulering er en finmasket mekanisme, og den kan vise sig på mange måder. Tvangsægteskaber, social isolation, minus fremmøde til seksualundervisning, at man ikke kan få sine egen drømme opfyldt, bekymring. Jeg vil også kalde det en identitetskonflikt: hvem er vi, hvem er jeg, og hvem ejer retten til at definere dette.

Forandring indefra

– *Hvad er det de unge som opsøger din side er mest optaget af?*

– Pigerne som skriver til mig, er fantastiske til selv at beskrive hvad der sker. Mange henvendelser viser at der er forandring indefra, og det er stor variation både i spørgsmålene og i hvem der tager kontakt. Jeg har kontakt til meget troende piger, som har tørklæde på, og som sætter en ære i at være ærbare. Og jeg har kontakt med piger, som bærer tørklæde, og som dyrker sex på bagsædet af biler. Der går også mange kvinder rundt som har haft sex før ægteskab, som skammer sig, selv om de har haft sex med deres kæreste. De ringer og fortæller, at de ikke kan koncentrere sig i skolen, at de tænker på det hele tiden, når de skal læse til eksamen, og at de er så bange for, at familien skal opdage det. Eller at de bliver afsløret på bryllupsnatten. Jeg har også muslimske drenge, der ringer til mig, fordi de er sendt

i byen af deres kæreste efter en ny mødom – ”du tog den, så skaf mig en ny”. En mødom kan ikke rekonstrueres. Det er en myte. Og først og fremmest, bestemmer du over din egen krop, er det svaret jeg ofte gir på spørgsmål om hvordan de kan få en ny møydomshinne”. Ellers er det et bredt spekter av tema som de tager op rundt sex, anatomi og kvindens krop, kærlighed, seksuelle overgreb, møydomsoperation, vold og foreldrepres

Lad de unge selv tale

– *Hvordan kan man støtte minoritetsunge som oplever sterk social kontrol eller autoritær opdragelse - uden å stigmatisere folk eller grupper?*

– Jeg stiller lige et modspørgsmål: hvordan kan vi ophæve det stigma der er opstået fordi vi ikke har hjulpet og støttet de unge som udsættes for disse ting. Hvor stor skade har traditioner ikke allerede gjort for Islam som religion, fordi mange tror at muslimer er nogle bonderøve som tjekker deres døtres lagen efter bryllupsnatten - hvilket ikke er en del af religionen i øvrigt. Jeg er ikke bange for stigma, jeg mener man bør italesætte de problemer man ser. Men der er to essentielle ting i den forbindelse: Legitimitet og motiv; hvem definerer problemerne og hvorfor. Legitimitet handler om å lade piger tale, lade de unge mænd tale. Skab talerør, hvor de selv kan definere og debattere. I Danmark er størstedelen af alle projekter omkring social kontrol ledet af etniske danskere. Sæt etniske minoriteter i lederstillingerne, ikke kun ved kaffevognen. På den måde kommer man stigma i forkøbet, og undgår offermentalitet og offerindustri.

– Ellers er skolen er en nøgle til hvordan nå piger som trenger hjelp og støtte. Og forældrene. Forleden underviste jeg mødre, arabiske, tyrkiske og pakistanske mødre. Hver gang jeg får en mor til at forstå, at det ikke er i orden at se på lagenet, at det ikke er i orden at kontrollere for jomfrutegn, så når jeg mindst en ung. Der er også forandringspotentiale i den ældre generation.

– Foreldrene må med!

– *Jeg har to ben å stå på når det gjelder sosial styring: det ene er å være kritisk til tradisjonell praksis som undertrykker kvinner, den del av kulturen vil jeg i forhandling med. Styring er en dynamisk praksis som er påvirkelig og mulig å forandre. Det andre benet er i forhold til majoritetssamfunnet. Det er visse tendenser til å fokusere på minoritetsforeldrene som utelukkende er negative, og det skaper en dypere grøft mellom minoritet og majoritet, vi får ikke foreldrene på banen ved å bare vise pekefingeren. Hvis vi går i dialog og forhandler, kan vi påvirke den sosiale styringen.*

Farwha Nielsen, en av Nordens fremste eksperter på flerkulturell konfliktmekling i minoritetsfamilier, mener at det danske samfunnet har sviktet foreldregenerasjonen. Det fører til at foreldrenes styring av barna bare blir sterkere, sier hun. Selv bruker hun sjelden begrepet ”sosial kontroll” om familierelasjoner, hun snakker om sosial styring og autoritær oppdragelse.

– Sosial kontroll er et vel sterkt ord, sosial styring handler om å styre de unges atferd, stille krav om at de styres i retning av kulturelle normer og erfaringer, sier hun. Som cand.mag og utdannet ved Center for konfliktløsning har hun utviklet en egen metode for tverrkulturell konfliktmekling gjennom over syv år, først som koordinator av dette arbeidet i Landsorganisasjonen for Kvinnekrisecentre LOK og nå gjennom sitt eget firma Etnisk kvindeConsult. I Danmark holder hun kurs og veileder politi, kriminalomsorg, krisesentre og sosialtjenestene i kommunene. Hennes virksomhet er også et eksempel på nordisk utveksling av kompetanse på dette området. I Norge brukes hun som ekspert i flerkulturell konfliktløsning og mekling innen kommunale familietjenester, hvor dette tilbudet nå er i ferd med å bygges opp som en del av den norske handlingsplanen mot tvangsekteskap. Hun holder også kurs og driver coaching overfor politifolk og sosialarbeidere i Norge.

De unge mangler kompetanse

– Jeg har selv minoritetsbakgrunn og har arbeidet i mange land og sett hvordan konflikter kan løses, dra nytte av andres erfaringer, noe som jeg har inkorporert i konfliktløsningsmetoden slik at det passer til målgruppen. Det som karakteriserer de unge, er at de er oppdratt i meget autoritære former for sosialisering, hvor det gjelder visse regler for oppdragelsen, hvordan kommunisere med andre, hvordan løse problemer i familien. Respekten for foreldrene gjør at spørsmål om dårlige relasjoner til mor og far ikke kan snakkes om. Mange ønsker en god relasjon til sine foreldre, men den autoritære oppdragelsen gjør at de ikke får kunnskap om hvordan de skal forhandle med familiene sine. Autoritær oppdragelse innebærer også en viss undertrykking av den unge generasjonen fordi man legger vekt på den eldre generasjonens rettigheter. Ved å ta hensyn til disse faktorene, har jeg utviklet en metode som har hatt stor suksess når det er problemer i familien, fra for eksempel når en pike ikke får delta på fester utenfor hjemmet til at det er vold og tvang i hjemmet. Jeg opplevde mange unge som var utsatt for så sterk sosial styring at det førte til masse konflikter, hvor de var helt parat til å forlate familien, men også så fastlåste at de ikke kunne snakke med foreldrene sine. De mangler kompetanse i å konfrontere foreldrene. Den vanlig konfliktmeklermetoden viste seg ineffektiv overfor etniske minoriteter.

Foreldrene en tapt gruppe

Farwha Nielsen er opptatt av å se konflikten også fra foreldrenes utgangspunkt.

– Jeg opplever at foreldrene er meget nervøse for hva som skjer hvis de mister den sosial styringen, de frykter at de da blir fullstendig kulturløse, praksisløse, at de mister sine barn. Denne nervøsiteten henger sammen med at disse familiene har en sterk avhengighetsrelasjon som går begge veier. Foreldre er avhengige av sine barn, fordi de etniske minoritetsforeldrene er en tapt gruppe i det danske samfunn, det er lite målrettet arbeid overfor foreldregenerasjonen. Samfunnet har ikke maktet å ta foreldregruppen med, så det er klart at foreldrene ser til deres barn for framtidig støtte. Mange er redde for at hvis de gir slipp på styringen, vil barna bli vestligorienterte, hvor foreldrene ikke spiller noen rolle i deres liv og de blir sendt på pleiehjem som ikke har de riktige redskaper til å ta hand om etniske minoritetseldre. De gir ikke slipp bare på tradisjoner og kultur, spørsmålet er hva som skjer med foreldrene selv, de forventer at barna skal passe på dem og pleie dem. Dessuten handler den sosiale styringen om å kontrollere unge kvinners seksualitet, man har ikke akseptert seksuell frihet, det skal skje innenfor ekteskapets rammer, dette er atferdsstyring i forhold til hvordan de skal passe på sin familie og være en del av familien. Mange familier er i krise. Hvis de gir slipp, mister de sitt fundament. Når de ser at samfunnet ikke gir dem det fundamentet, er det svært vanskelig for dem å endre holdning. For å endre holdninger må foreldrene møtes med respekt, understreker Farwha Nielsen. Hun peker samtidig på at det er en begynnende tendens i Danmark til å snakke om mekling, men det fokuseres stadig ikke på dialog, men på konfrontasjon med foreldrenes negative holdninger.

Motpoler?

– *Likestilling og individets rett til selvbestemmelse framheves som de mest sentrale verdier i de nordiske velferdsstatene, mens mange i minoritetsbefolkningen har en mer kollektivistisk innstilling som også preger familiestrukturen. Ser du det som to verdisystemer i konflikt? Hvordan kan man i tilfelle få en tilnærming?*

– Problemet er at individualisme og kollektivismen stilles så skarpt opp mot hverandre. Det er ikke sånn at det ikke er plass til individet i minoritetsfamilier. Hvis det ikke hadde vært plass til individet, hvordan kunne jeg da sitte her med høy utdanning og kjempe for likestilling? Vi er mange etniske minoriteter som er synlige, forskere eller forfattere, vi er ikke en unntakelse. Vi burde stille det kollektive og det individualistiske side om side, de eksisterer parallelt. I tillegg kommer at i den vestlige kulturen er det mye fokus på ungdommen, man verdsetter ungdommen mye høyere enn eldre, da skaper man en skarp motsetning, som igjen skaper et konfliktrom hvor partene føler seg angrepet. De forskjellige generasjonene burde verdsettes

like mye. Det er også en del av minoritetskulturen at visdom i alderdom er verdifullt, du blir ikke kassert. Det er mange minoritetsforeldre som er redde for at de blir kassert. Nå har de en posisjon i sin familie, og den vil de ikke gi slipp frivillig, derfor må det skapes en dialog.

– *Mange mener at et hovedproblem er æreskodeksen som styrer kontrollen av kvinner og unge jenter, med din erfaring, hvor viktig mener du æresbegrepet er i den sosiale kontrollen?*

– Igjen er det å sette opp motpoler et kjempeproblem. Det gjøres ikke minst i forhold til muslimske kvinner og æresbegrepet. Jeg mener det er feil at ære kun tilhører menn og ikke kvinner. Æren tilhører hele familien, også kvinnene, derfor er jo kvinner med å holde fast på tradisjonene, de eldre kvinnene i familien får jo respekt og har fordel av æresbegrepet, selv om det ikke er i like stor grad som mennene. Vi må ta med den nyansen at æren er også for kvinner. Hvis ikke vi tar den vinkelen, mister vi den analytiske tilnærmingen og vi får ikke de eldre kvinnene med på banen, poengterer Farwha Nielsen.

Mens hun understreker hvor viktig det er å forstå minoritetsforeldrenes posisjon, er hun like opptatt av å få foreldrene til å forstå at det hun omtaler som ”forsterket sosial styring” utgjør en alvorlig begrensning i de unges liv og skader hele familien som sådan:

– Det er viktig å vise at det er problemer med forsterket sosial styring, fordi den kan bremse de unges sunne utvikling, et eller annet sted eter familien seg selv, den skyter seg selv i foten. Det har den meget alvorlig konsekvens at de unge ikke blir i stand til å utvikle seg på en avslappet måte, de får ikke den naturlige kunnskapen om samfunnet som de får ved å delta i samfunnets aktiviteter, de får ikke lære seg hva som er riktig og feil, de får ikke selvstendighetskompetanse, psykisk kompetanse, kompetanse i å passe på seg selv i et samfunn. I Danmark har man de siste ti år bare fokusert på de unge, med rådgivning til de unge, mens foreldregruppen er oversett med den begrunnelse at de er så vanskelige å komme i kontakt med. Det er en fallitterklæring. Vi må utvikle nye redskaper for en dialog, ikke investere alene i de unge, men også i foreldrene, som er halvparten av nøkkelen til å løse problemene.

Starter foreldreprosjekt

Farwha Nielsen har nå gått i partnerskap med andre konfliktmeklere for å starte et prosjekt overfor minoritetsforeldre. Prosjektet går ut på å få foreldrene i tale ved å vise korte scenarier på film som utgangspunkt for samtale og diskusjon.

– Min erfaring er at foreldre lukker seg fullstendig når de snakker i en gruppe med andre foreldre, da vil de ikke snakke om egne konflikter, for da mister de respekt. De kan eventuelt

bare snakke med en nær venn om problemer, foreldrene er lukket fast i den tradisjonen. Når jeg derimot snakker med dem på tomannshånd, når vi er fortrolige, har de virkelig et ønske om å takle problemene, de er selv trette av hele tiden å styre og kontrollere, med unntak av noen få som har psykopatiske trekk. Min erfaring er at mange ikke leser bøker, men ser tv på eget språk, derfor har vi designet et prosjekt med syv filmklipp, dialogklipp om barneoppdragelse, arbeid, skilsmisse og ekteskap osv. Vi synliggjør på skjermen konflikter ved bruk av proffe skuespillere, for eksempel jenta som vil delta på fest og faren som sier det får du ikke, og der slutter filmklippet. Så skal foreldregruppen snakke sammen om den konflikten, da snakker de ikke om egen situasjon. Vi begynner med å atskille menn og kvinner i fokusgrupper, fordi de er vant til at det er meget kjønnssegregert. Målet er å lage en håndbok for hvordan føre en dialog med utgangspunkt i disse gruppesamtalene. Foreldrene er dødstrette av at de ikke er noe verdt, fordi de ikke taler språket, derfor skal vi ikke ha undervisning, det skal ikke et være asymmetrisk forhold, vi lærer noe av dem. Vi har søkt om midler til å drive prosjektet, men er ikke særlig optimistiske fordi det gjelder foreldregruppen. Argumentet er at årsaken til at foreldrene ikke kommer er fordi de har dårlig erfaring. Vi har inngått samarbeid med språkskoler og Kvinnehuset i Aarhus og foreldregrupper som gjerne vil være med.

– *Vil dere også inngå samarbeid med moskeene for å komme i kontakt med foreldre?*

– Når det gjelder religiøse grupper, vil jeg ikke gi dem mer innflytelse enn de allerede nyter. Vi har fått to mannlige konfliktmeklere som kanskje skal avprøve prosjektet i moskeene. Vi vil invitere foreldrene inn i samfunnet i stedet for å holde dem utenfor.

Dobbeltliv

En annen konsekvens av sterk foreldrekontroll som Farwha Nielsen er bekymret for, er at en del unge skaper seg et dobbeltliv. Hun viser til at når foreldrene begrenser deres fellesrom, skaper de unge seg et dobbeltliv som gjør dem meget sårbare og stiller dem overfor vanskelige situasjoner, ikke minst i relasjoner til det motsatte kjønn.

– Det plasserer dem i stressede omgivelser, de får ikke råd om hvordan de skal beskytte seg selv, de deltar i fester og i mange forskjellige sammenhenger, de har skjulte kjæresten og moderne klær. Jeg har hatt alvorlige saker der unge er i gråsoneprostitusjon, der de gir ytelser til venner til gjengjeld for en veske eller en mobil, de betegner det som gaver. Det har fryktelige konsekvenser, der de unge prøver å leve opp til noen idealer i Vesten for hvordan de skal se ut og være, samtidig som foreldrene ikke gir dem lov.

Maskulin identitetskrise

– *Hvilken rolle mener du guttene får i slike familierelasjoner? Har du for eksempel bistått gutter som har vært utsatt for sterk sosial styring?*

– Ja, homoseksuelle, de blir utsatt for tvangsekteskap, men jeg har lyktes i å hjelpe flere ved at ekteskapet ble annullert og foreldrene har akseptert ham så lenge de ikke ser kjæresten, de har bare kontakt med sønnen. De unge mennenes muligheter er annerledes enn kvinnenes. Det patriarkalske, æresbaserte samfunnet gir menn fritt rom, de behøver ikke være jomfru, de har det mer åpent og fritt og har sosial mobilitet. Ofte aksepterer de å gifte seg med den personen familien foreslår. Svigermødrene vil jo ha en svigerdatter som passer for dem, da aksepterer de til gjengjeld at sønnen har en annen kjæreste, en dansk kjæreste. Imens er svigerdatteren hos svigerfamilien mens de har en dansk kjæreste. Fra et likestillingsperspektiv har jeg problemer med at minoritetskvinner blir brakt til landet og giftet bort (under syvårsregelen) mens mannen lever med en dansk kjæreste.

– Det er samtidig en annen kobling som forsterker den patriarkalske identitet og det er koblingen til gjengvold og kriminalitet. Dette er unge menn som ikke har klart å etablere seg i det danske samfunnet, de faller ut av utdanning og er utsatt for diskriminering. Det oppstår en kobling mellom kriminalitet og vold og styring av kvinnene i familien, søstre og mødre, det gjelder særlig asylsøkere og flyktninger som har en krigstraumatisk bakgrunn, som noen afghanere og irakere. Jeg kaller det den maskuline identitetskrise, der man skal finne sitt ståsted i det vestlige samfunnet på en ny måte, hvor man omdefinierer sin relasjon til sin mor, far og søsken og samfunn. Denne maskuline identitetskrisen påvirker og forsterker styringen av kvinnelige familiemedlemmer.

– Likevel er det en katastrofal feil å forbinde kjønnsmessige undertrykking med terrorisme. Vold mot kvinner må ikke forbindes med terrorister, hva med en dansk kvinne som blir slått i hjel av en dansk mann, er han også potensiell terrorist? Den kobling tar blikket vekk fra vold mot kvinner. Det er ingen påvist kobling mellom menn som styrer deres kvinner og dem som driver med terrorisme i Vesten. Den tendens er ikke kun her, men også i England og USA, der man kobler de to tingene sammen. Fokus rettes mer og mer mot terrorisme og pengene strømmer mer og mer til å bekjempe terrorisme og mindre til å bekjempe vold mot kvinner. Tanken er at hvis man nedkjemper terrorisme, så bekjemper man også vold mot kvinner, det er en feil. Vi har kjempet i mange år for å få kjønnskampen og vold mot kvinner på dagsorden, hvis vi flytter fokus over på terrorisme, nullstiller vi kampen mot vold mot kvinner. Tvert imot vil minoritetskvinner da si at de ikke vil være med når deres sønner blir omtalt som

terrorister. Det er en farlig tendens, men samtidig må vi også være oppmerksom på at det er gjengmedlemmer som også kontrollerer sine kvinner, understreker Farwha Nielsen.

Må se hele familien

Hun mener feilen i Danmark er at man bare har fokusert på unge kvinner, at man må se på hele familien, fordi ikke en eneste ungdom vil forlate sin familie for alltid, sin kultur, som hun sier.

– Det er uttrykk for en overlegen kulturtankegang at de unge får et kvalitetsliv hvis de forlater sin egen kultur, sine egne normer og verdier for å være dansk, norsk eller svensk. Det er en fullstendig grotesk måte å se det på. Av de unge kvinnene jeg har hjulpet over mange år, har 90 prosent vendt tilbake til familien. Det var en av grunnene til at jeg utviklet tverrkulturell konfliktmekling, fordi jeg visste at mange av de unge på sikt ikke er i stand til å forlate sin familie. Hvis de nå vender tilbake, er det meget viktig at man er i stand til å snakke med familien, skape et rom til de unge som er mye bedre enn da de forlot familien.

Hjelpeapparatet både i Danmark og Norge har i stor grad vært innrettet på krisehjelp overfor minoritetsjenter som bryter med sin familie, gjennom en rekke støttetiltak for at de skal kunne skape seg et nytt liv utenfor familien. Særlig i Norge satses det nå igjen på mekling mellom familien og den unge, i tillegg til krisehjelp ved brudd.

– Man gikk bort fra mekling fordi man ikke greide å støtte de unge, men da har meklingsfasen ikke vært god nok, da har man ikke greid å beskytte den unge eller gi foreldrene veiledning. Jeg er glad for at mekling nå kommer tilbake til Norge, og jeg har selv vært der og introdusert dialogmetoden. Tverrkulturell dialog der det er foreldrenes holdning som blir bearbeidet, skaper en form for trygghet for de unge basert på at foreldrene frivillig blir med i prosessen, de får ikke tvunget på seg en løsningsmodell som samfunnet har bestemt. Manglende likestilling og problemet med sosial styring kan best løses ved å fokusere på de unge og se familien som helhet. Man skal også gå inn og beskytte den kriserammede unge, men vi må ikke glemme at for å skape et bedre liv for henne og hennes barn, ligger det et stort arbeide med familien. Det handler også om å skape bedre vilkår for søsknene som kan oppleve seg etterlatt når storesøster har tatt opp kampen og kanskje brutt med familien.

Pekefingeren må stoppes!

Konfliktmekleren er opptatt av at samfunnet ikke gjør de unge kvinnene til ofre og ytterligere bidrar til å skape motsetninger mellom dem og foreldrene:

– Det er flott at unge gjør opprør mot dårlig praksis, og de gjør et stort arbeid for å skape forandring, det skal vi respektere. Når jenta skaper seg et dobbeltliv er det ikke en svakhet, det er et opprør, en styrke, hun er ikke i stand til å bryte og det er der vi kommer inn og mekler. Mitt arbeid blir lettere hvis man ikke setter opp motsetninger som kollektivistisk og individualistisk, men ser det som samarbeid og forsoning. Den pekefingeren må stoppes, for å komme videre, de unge vil ikke forlate sine foreldre, det vil bare skape en dypere og dypere grøft mellom foreldregenerasjonen og det danske samfunnet.

Offentlig konfliktmekling

Som et ledd i den norske handlingsplanen mot tvangsekteskap 2008-2011 skal de statlige familievernkontorene i Norge styrkes faglig, økonomisk og personellmessig for å kunne utvide sitt tilbud unge i tvangsekteskapsaker. Tilbudet vil omfatte rådgivning og hjelp til konfliktbearbeiding mellom familiemedlemmer.

Hindre varig brudd mellom de unge og familien

I Norge har arbeidet mot tvangsekteskap i stor grad vært konsentrert rundt krisehjelp til de unge som bryter med familien, der ulike former for bistand til å etablere et nytt liv i sikkerhet har stått sentralt. Systematisk satsning for å hindre varig brudd med familien er en ny problematikk for hjelpeapparatet. Psykologspesialist Pia Aursand har de to siste årene vært med på å utvikle en modell basert på eksisterende familierapeutiske metoder som både kan gi et tilbud til de unge og til minoritetsfamilien deres. Målet er å skape et klima i familien der ungdommene kan flytte tilbake eller ha kontakt med familien uten å være redd for vold eller å bli giftet bort.

– Det å ha hele familien i fokus, selv når vi snakker med de unge alene, gir resultater, sier Aursand. Sammen med prosjektleder og psykolog Trine Eikrem har hun i to år arbeidet med unge med minoritetsbakgrunn, for det meste jenter, som enten har brutt med familien sin eller som lever under trusler om tvangsekteskap. Prosjektet som fikk navnet Brobyggerprosjektet, har samarbeidet nært med frivillige organisasjoner som Røde Kors telefonen om tvangsekteskap og Bokollektivet på krisesenteret og det statlige Kompetanseteamet om tvangsekteskap som har henvist de unge til samtaler med psykologene i prosjektet.

Det klinisk tilbudet som er utviklet i Brobyggerprosjektet skal etter hvert etableres ved de andre statlige familiekontorene i Norge, som et ledd i den norske handlingsplanen mot tvangsekteskap (2008-2011). Familiekontorene er et gratis tilbud hvor enkeltpersoner, par og hele familier kan komme med familie- og samlivsproblemer til en profesjonell terapeut uten

henvisning fra lege. Ifølge Pia Aursand er denne ordningen ganske unik i internasjonal sammenheng, og hun mener familiekontorene er spesielt godt egnet til å møte de behov minoritetsungdom i familiekonflikter har.

– Her kan man henvende seg direkte, uten å gå via lege, og det er en fordel i forhold til det behovet unge minoritetsjenter har når de er i alvorlig konflikt med familien. Mange vil ikke gå til legen, fordi de er redde for at legen skal ta kontakt med familien, særlig hvis det er en familielege fra samme kultur, andre er ikke registrert i folkeregisteret og har derfor ikke krav på fastlege enten fordi oppholdstillatelsen ikke er i orden eller fordi de holder på å skifte identitet etter å ha flyktet fra familien.

Tvangsekteskap - del av større problem

– *Vil tilbudet som familiekontorene gir til de unge bare gjelde dem som er utsatt for tvangsekteskap eller trusler om dette?*

– Vi forstår tvangsekteskap, i tråd med handlingsplanen, som en del av et større problemfelt relatert til autoritær oppdragelse, kontroll og vold. Innenfor dette feltet er det stor variasjon. For mange av de unge som kommer til oss, er tvangsekteskap et siste ledd i en lang prosess av ekstrem kontroll helt fra puberteten av. For andre som kanskje har hatt en relativ fri oppvekst, kommer tvangen i forbindelse med ekteskap helt plutselig. Ulempen ved et så snevert begrep som tvangsekteskap er at det kan føre til en marginalisering av et fenomen som vi ser som en liten del av en større helhet, det kan lett danne seg en oppfatning av at man som hjelper må ha helt spesiell kunnskap for å kunne nærme seg denne problematikken. Sånn sett er det ingen fordel at det eksisterer en egen handlingsplan mot tvangsekteskap og en annen plan om vold i nære relasjoner, de kan bidra til å opprettholde skille mellom ”oss” og ”dem”. For at vi skal kunne være gode hjelpere for denne gruppen, må vi selvsagt ha økt kulturkompetanse og kunnskap om æreskultur spesielt, men vår konklusjon etter to års prosjektarbeid er at det likevel kun trengs begrenset kompetanseheving for å kunne bidra i denne problematikken.

Familien den viktigste enheten

En familierapeutisk bakgrunn er en opplagt styrke i møte med minoritetsfamilier og med de unge, understreker Pia Aursand.

– Vår holdning i dette prosjektet er at familien er den viktigste enheten. Selv om vi jobber med de unge individuelt, har vi hele tiden hatt familien i fokus. Vi har vært veldig nøye på å vise de unge at vi skjønner at familien er viktig, at det ikke er et varig og godt alternativ for den enkelte unge å leve uten familien. De forteller at de vært hos psykologer tidligere, hvor de ikke har følt seg møtt, de har opplevd at ”de” ikke skjønner kulturen ”vår”, nemlig hvor viktig

familien er. Det kan jeg forstå fordi psykologifaget er basert på en vestlig individorientering, der det handler om å få fram personenes individualitet og indre stemme, og da går terapien ut på å spørre om hva som er viktig og best for individet. Det passer ikke overfor en som oppvokst i en kollektivistisk kontekst. Da er det mer relevant å spørre: hva ville moren din sagt hvis du gjorde sånn, hva ville faren din ment, hvem har du støtte av i familien, hvem er farlige i familien din. Derfor er det å jobbe med familien som utgangspunkt mer relevant, det gjør også at de unge føler seg mer sett og ivaretatt. En annen fordel er at når man går til et familierådgivningskontor, har man et problem i familien, det er ikke en selv som er problemet. Det gjør at de unge ikke føler seg så sykeliggjort, at de er ”syke i hodet” og må gå til psykolog, men de har et problem i familien som de trenger hjelp til.

Sterke, kjempende jenter – på overflaten

– *Hva karakteriserer de unge som kommer til dere?*

– Det vi så for oss at da vi startet med tilbudet om terapi, var at vi skulle møte undertrykte unge jenter med hijab, men det var helt feil. Vi møter sterke, tøffe og morsomme jenter som prater mye, de er helt annerledes enn vi hadde trodd. De er ikke de typiske ofrene, men sterke, kjempende jenter. Det forteller noe om hvilke egenskaper som kreves for å stå imot foreldrene. De kuede jentene går med på foreldrenes ønsker, de setter familien foran alt. Men selv om de vi møter framstår som velfungerende, oppdager vi over tid at de strevde med tøffe problemer under overflaten. De har opplevd mye vold, trakassering, kontroll og grov omsorgssvikt. Det gjør at de er ustabile, det er mye selvskading, de klarer ikke å ta vare på seg selv. Samtidig er de ambivalente til hjelperne, de veksler mellom å klamre seg til og avvise hjelperen. Det handler mye om traumer, de har opplevd vond ting som preger alle unge som har vært utsatt for omsorgssvikt. Det er ikke store forskjeller mellom minoritetsungdom og annen ungdom der, vi bruker derfor den kunnskapen vi har fra før. Andre er ikke traumatisert før tvangsekteskapet blir aktuelt, det kan skje plutselig, som lyn fra klar himmel. Jenta kan være pappas yndling, hun kan ha hatt stor frihet i oppveksten, fått vært på leirskole, kino, hatt vestlig klær, og så kommer ekteskapet plutselig. De som har vært utsatt for dårlig behandling hele tida, tenker vel at ja, ja, hva kan jeg vente meg, mens de andre får sjokkerte reaksjoner.

Skam og skyldfølelse

– Mange sliter med skyldfølelse for å ha utsatt familien for skam ved at de har brutt med familien eller nekter å la seg gifte bort. De skammer seg over at moren gråter og at de forlatt søsken, de skammer seg over ryktespredning som det utløser, at de ikke er gode nok døtre.

Mange beskriver depressive plager, at de føler seg tomme, lite energi, nedsatt matlyst, søvnproblemer. Andre igjen kan være veldig tilpasningsdyktige, de er veldig godt likt av alle og de føler hva du vil de skal si, og så sier det. Det er en effekt av at de ikke har fått lov til å kjenne etter hva de vil, for de er vant til å underordne seg andre.

– *Har dere også hatt gutter som klienter i prosjektet?*

– Vi har bare hatt noen få saker med gutter. Når gutten er homofil, blir det samme type æreskrenkelse som når en jente bryter med familien. De heterofile guttene er ikke utsatt for samme risiko. De blir kanskje tvunget til å gifte seg, men slipper unna med at de beholder kjæresten likevel. De har større frihet, og de risikerer ikke å bli drept. Men de kan beskrive det samme enorme presset fra foreldrene og den samme skyldfølelsen og de har også vanskeligheter med å ta sine egne valg. I det ene øyeblikket vil de rømme, det neste øyeblikket vil de etterkomme foreldrenes krav. Felles for både gutter og jenter som lever under autoritær kontroll, er at de sørger over at foreldrene ikke aksepterer dem som de er og lytter til det de ønsker.

Tillitsbrudd fra voksne

– Nesten alle de unge har tillitsproblemer. De har opplevd store svik og tillitsbrudd fra voksne de trodde de kunne stole på. Mange som kommer til oss, opplever seg også sviktet av barnevernet, at de ikke har blitt sett eller hørt. Det er faktisk skremmende hvor mange som forteller om hvordan det offentlige barnevernet har vært involvert, men trukket seg ut, uten at de har fått hjelp, uten at noe har skjedd. Det sier også noe om hvor viktig fasade er for mange familier. Utad er foreldrene flinke til å framstå som veldig forståelsesfulle, snille og ”velintegrerte”, og så viser de ikke hva som er på innsiden. Det er typisk for mange familier at det som skjer innad i familien, er dens egen sak og skal ikke ut til offentligheten. Denne holdningen har sammenheng med ryktespredning som oppstår hvis det kommer ut at det er problemer i familien. Det handler om å opprettholde familiens ære. Så dette er ikke foreldre som ber om hjelp hvis de har problemer med oppdragelsen, mange stoler heller ikke på det norske hjelpeapparatet, de tror ikke på at man har taushetsplikt. En del foreldre snakker ikke språket og de stoler ikke på tolker, så det er mange hindringer i veien for å etablere tillit og åpenhet om problemer.

Brudd løser ikke alt

– *Mye av hjelpeapparatet har vært rettet inn på å hjelpe de unge til å etablere seg utenfor familien. Er brudd med familien ofte den beste løsningen for de unge, etter din erfaring?*

– I en del tilfeller er brudd med familien et helt nødvendig sikkerhetstiltak for de unge. Men et brudd i seg selv løser ikke problemene i familien, og derfor må vi utvikle supplerende tiltak når den unge likevel klarer seg dårlig uten familien. Det å leve uten familien resten av livet er utenkelig for unge som har vokst opp i en kultur der familieenheten teller mest. Samtidig har mange hatt en oppvekst som har gjort dem veldig uselvstendige, dermed er de ikke særlig godt rustet til å greie seg på egen hånd. Erfaringer også fra Danmark og Sverige har vist at de fleste unge over tid ikke greier å leve atskilt fra familien og at mange flytter tilbake etter en stund. De som velger å fortsette å bo atskilt fra familien, har ofte mange symptomer på psykiske lidelser. Brobyggerprosjektet har utviklet en modell for et klinisk tilbud til unge for å forebygge og behandle psykiske plager forbundet med å være i konflikt med familien som de flyktet fra. Men det overordnede målet har hele tiden vært å få til løsninger der ungdommen ikke må tilbringe resten av livet atskilt fra familien.

– Men det verste som kan skje, er at de unge flytter tilbake uten at noen har jobba med endringer i familien, det nest verste er at de unge bor borte fra familien hele livet, mens det beste er at noen snakker med familien og ser om det går an å gjøre noe. Vi har ennå ikke hatt mye erfaringer med å snakke med familien, selv om vi har ønsket det hele tiden, men det har vært veldig vanskelig å få tak i foreldregenerasjonen. Nå i det siste har vi hatt fire-fem saker hvor vi har hatt mulighet til å jobbe med foreldrene og det er veldig spennende. Det føles givende når man driver med endringsarbeid. De unge har et stort behov for at foreldrene ser dem, hører dem og snakker med dem.

Social kontroll – ett bredare perspektiv

De finska fagpersonerna betraktade Social kontroll som ett begrepp som beskriver hedersrelaterade konflikter ur ett bredare perspektiv än exempelvis begreppet hedersrelaterat våld. Att prata om hedersrelaterat våld upplevdes till och med som förbryllande och vilseledande, eftersom det enligt intervjuerna lätt associeras till konkreta våldshandlingar.

Hedersrelaterad social kontroll eller hedersrelaterat våld har inte i någon större utsträckning inkluderats i statliga åtgärdsprogram i Finland. Det nämns inte heller hedersvåld eller tvångsäktenskap specifikt i den finska lagstiftningen. Verksamhet mot hedersrelaterat våld i Finlands bedrivs speciellt inom medborgarorganisationer. Her intervjuades representanter för fyra organisationer med verksamhet i Helsingforsregionen: projektchef Nasima Razmyar från den mångkulturella kvinnoorganisationen Monika, projektchef Marjo van Dijken från

projektet Amoral, sakkunnig Rebwar Karimi från projektet Kitke! och skyddshuschef Pertti Savolainen från De ungas skyddshus i Helsingfors. Dessa aktörer placerar sig olika på fältet för antivåldsarbete. Projekten Amoral och Kitke! har som explicit mål att förebygga hedersrelaterade konflikter. Organisationen Monika har etablerats för att hjälpa invandrarkvinnor som har upplevt våld, och den bedriver såväl behandlande som förebyggande antivåldsarbete. De ungas skyddshus är en krisservice riktad till alla under 19-åriga unga. Organisationernas verksamhet presenteras nedan.

Social kontroll

En av de intervjuade uttryckte sin oro över att betoningen av det stigmatiserade hedersbegreppet och speciellt diskussionen om hedersrelaterat våld har vänt bort blickarna från mer ”s sofistikerad” hedersrelaterad kontroll. Projekten Amoral och Kitke! hade valt begreppet ”hedersrelaterad konflikt” för att beskriva fenomenet.

Hedersrelaterade konflikter och hedersrelaterad kontroll, det vill säga frihetsbegränsning som strider mot mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, associerades speciellt till kontroll av sexualitet och moral. De som främst sågs som föremål för detta (i fråga om ungdomar) var unga, ogifta kvinnor som bor hos sina föräldrar. Även unga kvinnor som kommit till Finland på grund av äktenskap ansågs befinna sig i en utsatt position. Dessutom ansågs kontrollen rikta sig speciellt mot icke-heterosexuella unga (de intervjuade nämnde i synnerhet homosexuella pojkar). Även pojkar och män som förväntas bete sig enligt hedersnormerna och som kan uppleva hot om våld om de vägrar följa dessa normer, sågs delvis som offer för kontroll. Å andra sidan lyftes det faktum fram, att social kontroll förekommer överallt. Då betraktades social kontroll som något som också ingår i den traditionella ”finska” kulturen.

De intervjuade beskrev hedersrelaterad kontroll som en dubbelriktad process. Å ena sidan handlar det om yttre kontroll som (i extrema fall) tar sig uttryck i fysiskt våld eller hot om våld. En ung person vars moral eller omoral man är oroad över kan bli iakttagen och kontrollerad av såväl sin far och mor som av syskon och övriga släktingar. Speciellt nämndes bröders kontroll över sina systrar. Dessutom ansågs det att också övriga personer med samma kulturbakgrund, även unga i samma ålder och av samma kön, utövar kontroll. Asylsökande unga som kommit ensamma till landet nämndes också som föremål för gruppkontroll. Man ansåg att kontrollen alltså speciellt riktar sig mot unga flickor, genom att begränsa exempelvis deras skolgång, fritidssysselsättningar och övrigt socialt liv med syfte att trygga deras moral. Kontrollmetoderna ansågs vara situationsspecifika, en av de intervjuade berättade till exempel om arbete som en kontrollmetod: den unga tvingades arbeta mycket efter skolan, för att inte få

tid över till annat. I en kultur som värdesätter arbete ser man inte nödvändigtvis detta som en form av kontroll.

Å andra sidan beskrev de intervjuade lägen där individer – i synnerhet unga flickor – internaliserar hedersnormerna till en inre kontroll och börjar kontrollera sig själv, eftersom de förväntar sig att också omgivningen gör det. Internaliserad kontroll betraktades som speciellt skadlig för individen, och den ansågs orsaka exempelvis depression. De intervjuade ansåg det vara svårt att ingripa i och överhuvudtaget definiera detta som ett problem. Vissa av de intervjuade trodde att denna form av kontroll är den allra mest utbredda.

Vems problem?

De intervjuade ställde sig kritiskt till att begränsa problemet till en ”invandrarfråga”. Trots att hedersrelaterad kontroll betraktades speciellt som ett integrationsproblem, lyftes det också fram att vissa grupper som har flyttat till Finland har bosatt sig här permanent. Därför ansågs det inte meningsfullt att tala om invandrare, utan man tyckte att detta snarare förstärker skadliga klyftor i samhället. Dessutom framfördes åsikten att om saken marginaliseras till ett ”invandrarproblem”, inverkar detta på var och hur antivåldsarbete kan utföras och minskar därigenom eventuellt resurserna som finns tillgängliga för detta arbete.

För det tredje betonades det att stereotypisering till och med kan vara skadligt med tanke på verksamheten. Dels kan stereotypier göra det svårare att identifiera ungdomar som är utsatta för social kontroll – exempelvis i fall där den unga har ett finskt namn och den ena föräldern är född i Finland. De intervjuade ansåg också att kulturrelativism är ett problem, det vill säga att myndigheter och lärare intar en annan attityd till unga med invandrabakgrund. De intervjuade nämnde exempel på lärares och barnavårdsmyndigheters berättelser om fall där man skulle ha ingripit tidigare om det hade varit en ”finsk” flicka, men myndigheternas osäkerhet i fråga om kulturen hade hindrat barnskyddsåtgärder.

Å andra sidan betonades också behovet av lyhördhet, och den individcentrerade utgångspunkten i antivåldsarbetet ansågs vara problematisk. Alla intervjuade tog upp hur viktigt det är att hjälpa de unga att bevara kontakten till sin familj. Omhändertagande eller placering i skyddshem som bryter kontakten till familjen ansågs vara den allra skadligaste åtgärden. Att bryta familjebanden ansågs ha en negativ effekt på den ungas välmående och det betraktades inte som en hållbar lösning att skilja ungdomar från sina familjer. Samtidigt påpekade man att ”fel utfört” antivåldsarbetet kan öka risken för våld om man inte förstår och i tillräcklig utsträckning beaktar orsakerna till våldet.

En generationsfråga?

De intervjuade analyserade social kontroll av ungdomar som både en integrations- och en generationsfråga. Kontroll av ungdomars moral förknippades speciellt med sådana föräldrar som uppfattades ha blivit eller lämnats utanför det finska samhället.

Kontrollen associerades till föräldrarnas osäkerhet eller avvikande åsikter om passande och opassande beteende samt dess samband med sexualmoral. Man ansåg att föräldrarna oroar sig för ungdomarna i en miljö där det inte är vanligt att lägga sig i barns och ungas beteende utifrån de kollektiva kultureglerna. Detta sågs också som en delorsak till att vissas inställning till regler som gäller social kontroll och sexualmoral blir striktare när de flyttar till Finland. Enligt de intervjuade kan friheter som är rätt vanliga bland ungdomar i Finland helt enkelt betraktas som tecken på misslyckat föräldraskap eller på omoral.

En orsak till kontroll som också framfördes var att föräldrarna inte känner till betydelsen av företeelser inom majoritetskulturen och därmed övertolkar ”omoralen” inom ”finsk kultur”. Speciellt i situationer då barnen lever sin vardag med skolgång och fritidssysselsättningar inom majoritetskulturen där föräldrarna inte har fått fotfäste, föreföll konflikterna hänga samman med föräldrarnas bristfälliga förståelse av barnens vardag och med kommunikationsproblem inom familjen. En grupp som nämndes som exempel på detta var unga som kommit till Finland som barn i mitten av 1990-talet och som har anpassat sig betydligt bättre än sina föräldrar. Därför ansåg man att det är god praxis att stödja hela familjen och förstärka familjens inbördes kommunikation.

Det kom ytterligare fram i intervjuerna att ungdomarna även kan acceptera kontrollen. Dessutom kan ungdomarna själva, också flickorna, delta i kontrollen av andra unga. Därmed leder inte en generationsväxling automatiskt till förändring i kulturer med social kontroll. Alla intervjuade tog också upp betydelsen av gruppens förväntningar. Trots att enskilda familjer kanske accepterar att deras barn bryter mot normer med sitt beteende, uppstår hot om konflikter i och med oron över hur resten av gruppen ska reagera. De intervjuade betonade därför vikten av gruppdialog och ansåg att det är en viktig aspekt i antivåldsarbetet att föra dialog med grupper som utövar social kontroll.

Om antivåldsarbetet

Alla de intervjuade arbetar inom organisationer och deras verksamhet som syftar till att förebygga hedersrelaterade konflikter bedrivs inom tidsbundna projekt. Det togs också i viss mån upp i intervjuerna att förebyggandet av hedersrelaterade konflikter och social kontroll

fortfarande är en öppen fråga ur ett institutionellt perspektiv. Å ena sidan ansåg man att det behövs mer såväl behandlande som förebyggande arbete på många områden. Å andra sidan hoppades man på att hedersrelaterade konflikter tydligt ska gestaltas som ett samhällsproblem och att det exempelvis skapas lagstiftning som ingriper i dem. Alla organisationer som nämns här finansieras av Penningautomatföreningen²⁰. Vissa av de intervjuade ansåg att det är problematiskt att konkurrera om samma finansiering och att detta tar resurser från det egentliga arbetet. De intervjuade reflekterade över frågan vilka samhällsinstanser eventuellt kunde erbjuda hjälp i denna fråga: social kontroll betraktades som en människorättsfråga som berör såväl kvinnor som män, en fråga för barnskydds- och våldsarbetet, och som en fråga om kvinnors rättigheter. Dessutom nämnde de intervjuade att man funderat över exempelvis mentalvårdssektorn som en möjlig hjälpkanal. Trots att social kontroll och hedersrelaterade konflikter betraktas som särskilt skadliga för kvinnor och flickor, betraktade de intervjuade inte fenomenet explicit som ett jämställdhetsproblem. Vad gäller åtgärder riktade till unga, betraktades skolan som en lämplig plats för att nå så många unga som möjligt.

Projektet Amoral

Amoral är et treåriga utvecklingsprojekt inom Mannerheims Barnskyddsförbund som avslutas sommaren 2010. Enligt projektchef Marjo van Dijken utgjordes impulsen till att starta verksamhet mot hedersrelaterat våld av Fadime Sahindals mord i Sverige 2002, efter vilket svenska Kvinnoforum föreslog samarbete. Detta resulterade först i en EU-finansierad utredning för att kartlägga existensen av hedersvåldsfenomenet i Finland. Amoral har utvecklat bland annat en modell för att identifiera hedersvåld, anvisningar för att undvika och lösa konflikter, konsulterat och utbildat myndigheter och upprätthållit en servicetelefon. Projektets förslag till åtgärder för att förebygga hedersrelaterat våld omfattar bland annat utveckling av lagstiftningen som hänför sig till heder och förstärkning av skolornas roll i att säkra en jämlik behandling av unga.

Projektet Kitke!

Projektet Kitke! (ung. Rensa!) inom Förbundet för mänskliga rättigheter började i februari 2010 och har som mål att utveckla modeller för gruppmedling vid hederskonflikter. Projektet startar bland de kurmanjitalande i Finland. Projektets syfte är att utnyttja olika etniska gruppernas egna resurser i antivåldsarbetet och därigenom påverka attityderna hos

²⁰ Penningautomatföreningen RAY är en förening som grundats för att stödja social- och hälsovårdsorganisationer i Finland. Den har ensamrätt till verksamhet med penningautomater och kasinospel i Finland.

våldsutövarna. Målet är samarbete med invandrarorganisationer och övriga samfund, exempelvis moskéer. Arbeidsmetoden som betonar gruppernas roll utgår från förståelse av den kollektiva kulturen som ligger bakom hederskonflikterna.

Monika

Monika är en organisation som grundades 1998 av invandrarkvinnor för att hjälpa invandrarkvinnor som har upplevt våld. För närvarande erbjuder organisationen olika tjänster för invandrarkvinnor på huset MoniNaisten talo med öppen verksamhet och på ett kvinnohus med hemlig adress. Verksamheten är avsedd enbart för kvinnor. Dessutom arrangerar organisationen utbildning och konsultation för myndigheter speciellt i frågor som anknyter till våld. Just nu pågår projektet MALLA inom organisationen med syfte att utveckla verksamhet för att förebygga våld som riktar sig mot barn och unga med invandrarbakgrund. Målet är att förebygga våld, hjälpa dem som har upplevt våld och stödja integrationen av familjer som mött problem.

De ungas skyddshus

Röda Korsets De ungas skyddshus har verksamhet öppen för alla unga under 19 år, och ger snabb lågtröskelhjälp vid kriser. Skyddshuset erbjuder kortvarig inkvartering för unga och samtalshjälp för hela familjen. Klienten utgörs alltid av hela familjen, och man strävar efter att lösa konflikten mellan den unga och familjen med hjälp av familjerådslag där alla familjemedlemmar deltar. I situationer som kräver akuta barnskyddsåtgärder anvisas klienterna vidare. Röda Korset har sammanlagt fem skyddshus i de största städerna i Finland. På skyddshuset i Helsingfors har fyra av tio klienter invandrarbakgrund.

Oppsummering

I denne oppsummeringen fra gruppeintervjuene med minoritetsungdom og intervjuene med fagpersoner legges det vekt på å få fram temaer og synspunkter som er lite eller ikke dekket i den forskningslitteratur som er gjennomgått i del II i denne rapport. På den måten kan intervjuene, selv om de av ressurs hensyn er få og bare kan betraktes som case-studier, gi innspill til videre forskning på området. Til slutt sammenfattes de intervjuede fagpersonenes synspunkter på hva som trengs av ny kunnskap og nye tiltak på området i Norden.

Gruppeintervjuene med ungdom

Gruppintervjuer ble gjennomført i to av de nordiske landene, Finland og Norge. De unge minoritetsjentene i Finland var opptatt av at det ikke ble brukt rasistiske og stereotypiserende

omtaler om dem som ”undertrykte muslimske jenter”. Rasisme framsto som en sentral del av den sosiale kontrollen de opplevde i hverdagslivet, både i det finske skolesystemet og i form av ukjente menneskers rasistiske reaksjoner. De var videre opptatt av å skille kulturell praksis fra Koranens budskap og motvirke stereotypier om islam. De brukte islam som ressurs i forhandlinger med foreldrene og henviste til Koranen som begrunnelse for likestilling mellom kjønnene. Foreldrenes strenge seksualmoral forklares delvis ut fra deres manglende kunnskap om den finske kulturen og samfunnet, for eksempel det at foreldrenes redsel for at de skulle få dårlig rykte hvis de går på ”krog” hadde sammenheng med uvitenhet.

I intervjuene med minoritetsungdom i Norge mente alle guttene at det skulle gjelde andre og strengere krav for søstrene deres enn for dem selv og at deres rolle var å passe på søstrene. Jentene som ble intervjuet var ikke utelukkende negative til at brødrene passet på dem da det fikk dem til å føle seg trygge. Det tyder på at det er en glidende overgang mellom opplevelsen av trygghet og uønsket sosial kontroll. Både gutter og jenter henviste til fysiske kjønnsforskjeller og sosiale kjønnsnormer som argument for at jenters seksualitet må kontrolleres av familien og voktes av brødrene. Samtlige av ungdommene ville videreføre foreldrenes oppdragelsesidealer. Rykter som markerer kjønnede forventinger og grenser for oppførsel var en sentral del av alle ungdommenes liv. For jentene handlet det om grenser for seksuell oppførsel, mens for gutter kunne et dårlig rykte handle om manglende respekt for familien, kriminalitet og rusbruk.

Intervjuene med fagpersoner

Ekspertintervjuer var med fagpersoner fra Danmark, Finland, Norge og Sverige. Disse representerte både offentlige og private institusjoner og organisasjoner som arbeider med minoritetsungdom. Fagpersonene ble bedt om å bidra med sin erfaring samtidig som de ble spurt om hva de forbinder med begrepet sosial kontroll av minoritetsungdom, hva de ser som årsak til problemene og hva de mener det er behov for mer kunnskap og tiltak om.

Sosial kontroll

De fleste fagpersonene brukte andre begrep enn sosial kontroll i sitt arbeid med minoritetsungdom og deres familier. Det ble påpekt at *sosial kontroll eksisterte overalt* i samfunnet på tvers av etnisitet, kultur og religion. Det ble videre understreket at det var viktig å skille mellom *konstruktiv sosial kontroll* som en form for oppdragelse som tar utgangspunkt i barnets behov og en *destruktiv sosial kontroll* når barns livsrom begrenses. En av de intervjuede fagpersonene bruker i stedet *sosial regulering* som betegnelse på handlinger og

tankesett som har til formål å sikre kulturelle, religiøse og sosial normer. Det ble innvendt at sosial kontroll var et vel sterkt uttrykk, at *sosial styring* var mer dekkende fordi det handlet om å styre de unges atferd i retning av bestemte kulturelle normer og erfaringer. En fortrekker å konkretisere og eksemplifisere ved å snakke om ulike former for *oppdragelse*.

Likestilling

Det var generelt en oppfatning at sosial kontroll særlig rammet unge kvinner og at det er et viktig likestillingsproblem. Det bør være mer fokus på manglende likestilling i minoritetsfamilier enn på hederskultur, var et synspunkt. Flere pekte på de negative konsekvensene for særlig unge jenter av å leve i en patriarkalsk familie med et generasjons- og kjønnshierarki. Den underordnede posisjonen i familien fører til at unge jenter hindres i sin utvikling og forblir uselvstendige. En konsekvens av sterk foreldrekontroll som flere fagpersoner uttrykte bekymring for, er at en del unge skaper seg et dobbeltliv, der de har et liv i hemmelighet utenfor familien som gjør dem sårbare for å bli utnyttet.

Sammenheng med migrasjon

Det var enighet blant fagpersonene om at sosial kontroll av minoritetsungdom ikke må gjøres til et innvandrersproblem eller integrasjonsspørsmål, da en slik marginalisering vil ha negative virkninger for hjelpearbeidet og for tilgangen på ressurser. Flere så sosial kontroll i sammenheng med migrasjonserfaringer. Familiens kontroll av de unge kan forsterkes i møtet med majoritetsamfunnets normer om kjønnslikestilling og individuell frihet som kan oppleves som en trussel mot familietilhørigheten og egen kultur. Særlig kan unge kvinners seksuelle ærbarhet bli et sterkt symbol på at hun har fått en god oppdragelse.

Hjelpearbeidet

Foreldres manglende kunnskap om majoritetssamfunnet ble trukket fram som en vesentlig årsak til den strenge kontrollen av særlig døtre. Flere av fagpersonene understreket betydningen av å involvere foreldrene i en dialog og lytte til deres synspunkter. God kontakt mellom foreldre og skole kan virke forebyggende i forhold til tvangsekteskap og annen ekstrem kontroll. Det ble videre pekt på som et stort problem at mange minoritetsfamilier har en utbredt mistro til det offentlige hjelpeapparatet og at det hindret både foreldre og de unge i å søke hjelp i en konfliktsituasjon. På grunn av familiens betydning for den unge er et individsentrert hjelpetilbud ofte ikke særlig vellykket. Det er derfor viktig å inkludere familien og hjelpe den unge som har brutt ut av familien til å gjenopprette kontakten, men uten å sette den unges sikkerhet i fare.

Basert på intervjuene med de nordiske fagpersonene kan følgende innspill og anbefalinger til videre kunnskapsutvikling og tiltak gis:

Den sosiale kontrollen varierer fra familie til familie, men det finnes få systematiske undersøkelser om hva som skaper disse forskjellene. Hva er det som gjør at noen unge ikke opplever begrensninger, mens andre lever under strenge kontrollregimer?

Det er et ensidig fokus på minoritetsgutter som overgripere og på årsaker til at de kontrollerer sine søstre. Man interesserer seg sjelden for årsakene til at flertallet av gutter ikke gjør det. Det er nødvendig å se på hvilke faktorer som gjør at unge gutter ikke deltar i et kontrollregime overfor sine søstre og familiens kvinner.

Det må forskes mer på hvilke faktorer som får familier til å straffe sine barn og hvilke konsekvenser det har for barn å leve i et miljø der vold er en normalitet.

Det er behov for mer kunnskap om barn som lever i en dobbeltrolle ”i to verdener”, i majoritetssamfunnet og i minoritetsfamilien, der normer og vilkår er forskjellige.

Vi må forstå bedre hva det innebærer for minoritetsungdom å forlate sin familie og kollektivet og hvilke innsatser som kreves i hjelpearbeidet.

Det er viktig å vektlegge barns og jenters rettigheter når det gjelder sosial kontroll i familien. Det er nødvendig å gå inn i den private sfæren og snakke om jenters rettigheter også der.

De unge minoritetskvinnene må få komme til orde på egne premisser, det må skapes arenaer hvor de selv kan definere og diskutere sine problemer. De unge minoritetene må få posisjoner i hjelpeprosjekter.

Skole, hjelpeapparat og myndigheter må styrke de unges, og særlig jentenes, forhandlingsposisjon i familien og i lokalsamfunnet.

Konklusjoner

Denne rapporten fokuserer på sosial kontroll av minoritetsungdom i et kjønnslikestillingsperspektiv. I denne oppsummeringen av rapporten redegjøres for de sentrale funnene som i et likestillingsperspektiv framtrer i nordisk forskning og som intervjuene med ungdommer og eksperter godt illustrerer. Deretter oppsummeres de viktigste forskningsperspektivene og forståelsesrammer som brukes i den forskningen som er gjennomgått i rapporten. Avslutningsvis gis forslag på tema for videre forskning på området.

Likestilling

Denne rapportens gjennomgang av forskning i del II og erfaringsbasert kunnskap i del III tyder på at:

- En del unge jenter lever i minoritetsfamilier som ikke verdsetter kjønnslikestilling slik den er definert i de nordiske landenes likestillingslovverk og i FNs kvinnekonvensjon.
- En del jenter med minoritetsbakgrunn utsettes for en sosial kontroll som bryter med sentrale prinsipper for kjønnslikestilling og menneskerettigheter. Dette innebærer at jenter lever med en uakseptabel grad av begrensninger for sin utvikling og livsutfoldelse.
- Det er en tydelig forskjellsbehandling av gutter og jenter i familier der det hersker et strengt kontrollregime. Gutter har gjennomgående langt større frihet og medbestemmelse i familien enn jenter. I en del familier bidrar gutter til kontrollen av jenter ved at de innehar en posisjon som vokter av sine søstre.
- Både foreldre, familiens sosiale nettverk og jevnaldrende medvirker til denne sosiale kontrollen. Rykter og sladder bidrar til å begrense særlig jenters bevegelsesfrihet.
- Både unge jenter og gutter i familier med strenge kontrollregimer vokser opp med sosialiseringsspraksiser som bryter med barns rett til medbestemmelse nedfelt i FNs barnekonvensjon.
- Det er omdiskutert i forskningen hvor omfattende den sosiale kontrollen i minoritetsfamilier er i dag og hvor store forskjellene er fra majoriteten, der det også råder ulike synspunkter på kjønnslikestilling.
- Den forskningen som er gjennomgått, viser at særlig kontrollen av minoritetsjenters kropp og seksualitet er strengere og handlingsrommet langt snevrere i mange minoritetsgrupper enn i de fleste majoritetsfamilier. Den vesentligste forskjellen ser ut å være at det hersker en rigid norm om seksuell ærbarhet for unge kvinner før

ekteskapet i en del minoritetsfamilier som ikke er rådende i de fleste majoritetsmiljøer i dag.

Forklaringsmodeller

I denne gjennomgangen av forskning og erfaringsbasert kunnskap om temaer knyttet til sosial kontroll av minoritetsungdom har vi identifisert flere forståelsesmåter og perspektiver som til dels overlapper hverandre og eksisterer parallelt. De fire første forståelsesmåtene som gjengis under, finnes særlig innen forskning med kjønns- og likestillingsperspektiv, men også i offentlig politikk og samfunnsdebatt. De tre siste forståelsesmåtene er variasjoner av et foreldre/generasjonsperspektiv og kommer mer til uttrykk i forskning med et flerkulturelt perspektiv, i ungdomsforskning, familieforskning og i praksisfeltet, særlig innen flerkulturell mekling og dialogarbeid. Sosial kontroll av minoritetsungdom relateres i litteraturen til:

- *Æreskultur*. En del av en æreskodeks/hedersrelatert vold og undertrykkelse. Basert på kontroll av jenters og unge kvinners førektekelige seksualitet/fruktbarhet. En kyskhets/oskuld/renhetskultur med røtter i tradisjonelle, patriarkalske samfunn. Finnes innenfor mange kulturer/religioner. Skiller seg fra annen patriarkalsk vold og kontroll ved at den er kollektiv, flere personer er involvert i kontrollen av kvinners seksualitet og i voldsutøvelsen. Brødre har ofte rollen som sin søsters vokter.
- *Patriarkat*. En del av en patriarkalsk familiestruktur og oppdragelse, ikke nødvendigvis religiøs eller æresrelatert, der kjernen også er kontroll av kvinnens seksualitet og ærbarhet. Karakterisert av mannlig dominans, med røtter i samfunn der klanen/familien er eneste beskyttelse på grunn av manglende samfunnsinstitusjoner.
- *Islam*. Uttrykk for og konsekvens av muslimsk kvinnesyn og kvinneundertrykking basert på Sharialovgivning og Koranen, der kvinnen er underlagt mannen og familien/klanens ære og respekt er basert på kvinnens ærbarhet/renhet før ekteskapet.
- *Autoritær oppdragelse*. En del av streng/ekstrem autoritær oppdragelse og psykisk/fysisk vold. En del av vold i nære relasjoner/menns vold mot kvinner. Æreskodeks er her underordnet.
- *Kultur-/generasjonskonflikt*. Uttrykk for kultur- og generasjonskonflikt som følge av migrasjon (mellom to kulturer), der en kollektivistisk tradisjon kolliderer med et individualistisk syn, modernitet kontra tradisjon. Foreldres sosiale kontroll og sanksjoner skjer når de unge bryter de etablerte normene i miljøet.
- *Beskyttelse*. Et uttrykk for beskyttelse og bevaring av familien og kulturen i en migrasjonssituasjon, der kontrollen gir trygghet og tilhørighet. Kan også ha

sammenheng med foreldres frykt for å ”miste” sine barn til majoritetssamfunnet og dermed ikke ha noen til å ta seg av dem når det blir gamle.

- *Sosialt press.* Familien inngår i en større hierarkisk slektsstruktur som har innflytelse over den enkelte familie, og foreldrene føler seg presset til å utøve streng kontroll for ikke å bli utstøtt av miljøet. Sosial kontroll utøves også av og mellom jevnaldrende. Ryktespredning er en viktig kontrollmekanisme.

Kunnskapsbehov

Gjennomgangen av forskningen i de nordiske landene har identifisert disse forskningsbehovene:

- De fleste studiene i denne oversikten ser på kjønnsforskjeller som en av flere faktorer, mens noen har et spesielt fokus på begrensninger som jenter opplever i relasjon til kulturelle normer. I tillegg er det behov for studier som har likestilling mellom kjønnene som et hovedfokus, der minoritetsungdom og kjønnslikestilling blir analysert i et rettighetsperspektiv.
- Foreldrenes perspektiv er så godt som fraværende i forskningen som har familierelasjoner, verdinormer og oppdragelse i minoritetsfamilier som tema. Foreldres holdninger i sentrale beslutningsprosesser i familien som valg av ektefelle er bare indirekte formidlet i forskningen gjennom de unges fortellinger. Det er viktig at det også fokuseres på foreldres holdninger og oppfatninger av verdier og normer. Foreldrenes synspunkter vil også kunne avdekke eventuelle endringer i oppdragelse som migrasjonen har ført med seg,
- Det finnes bare noen ganske få studier som fokuserer på gutters og unge menns oppfatninger og erfaringer. Hovedvekten av forskningslitteratur om temaer som relateres til sosial kontroll av minoritetsungdom omhandler jenter og unge kvinner, der gutter bare omtales som brødre og kjærester. Det er behov for mer forskning på gutters rolle i familien, og deres holdninger til seksualitet, kjønnsroller og likestilling. Forskerne bak svenske suveyundersøkelser peker på at det er sannsynlig at gutter som lever i hedersrelatert sammenheng ikke er fanget opp tilstrekkelig, siden spørsmålene er formulert på bakgrunn av kunnskap om jenters situasjon. Unge gutter og menns situasjon trenger mer oppmerksomhet på egne betingelser både i brede spørreundersøkelser og i kvalitative studier.
- En gruppe som har fått liten oppmerksomhet i forskningen om minoritetsungdom er homo-, bi- og transseksuelle ungdommer. Denne gruppens særegne situasjon er et forsømt forskningsområde i alle de nordiske landene.

- Det er behov for studier som ser på migrasjonens betydning for normdannelse, verdivalg og familierelasjoner. Noen studier kan tyde på at den sosiale kontrollen av minoritetsungdom og særlig unge kvinner forsterkes i en migrasjonskontekst. Det bør undersøkes nærmere om møtet med liberale normer for seksualitet i majoritetssamfunnet eventuelt forsterker *oskuld*snormen/kyskhetskravet for kvinner både som en beskyttelse mot frie seksuelle forhold og som en identitetsmarkør og statussymbol.
- Det er behov for studier av hvilken betydning transnasjonale forbindelser har for den sosiale kontrollen. Mange familier har tette bånd til slekt og nettverk i opprinnelseslandet og mange ekteskap inngås med personer derfra. Det framgår av de unges fortellinger at det sosiale presset og kontrollen er sterk i minoritetsmiljøet. Det gjenstår å undersøke hvordan forpliktelser og hensyn til slekt og miljø i opprinnelseslandet virker inn på den sosiale kontrollen av minoritetsungdom.
- Mye av den kvalitative forskningen som omhandler sosial kontroll i denne rapporten er funnet innenfor forskningen med hovedfokus på seksualitets- og kjønnsdimensjonen. De fleste kvalitative surveyene har også hatt som utgangspunkt at æresrelatert vold og trusler handler om kontroll av kvinners seksualitet og kvinners ærbarhet. Dermed kan kontroll av unge kvinners seksualitet lett framstå som den eneste forklaringen på sosial kontroll i minoritetsmiljøer, noe som ville være en forenkling.
- Kunnskapshull og behov for forskning på dette feltet finnes ikke bare på nasjonalt nivå i de nordiske landene. Det er også viktig å utvikle komparative nordiske forsknings- og utviklingsprosjekter på området. Forholdene i de enkelte landene har både fellestrekk og forskjeller. Det finnes derfor gode forutsetninger for erfaringsutveksling og samarbeid på et samnordisk plan.

DEL IV Litteraturliste

Vi har utarbeidet en litteraturliste som relaterer til prosjektet *Likestilling og minoritetsungdom i Norden: med fokus på sosial kontroll*. Tidsaspektet og ressursene tatt i betraktning er dette på ingen måte å regne som en komplett og endelig oversikt men mer som en indikator på hvilket fokus det har vært på dette forskningsfeltet i årene 2000 - 2010.

Litteraturlista er todelt. Først kommer en oversikt over offentlige rapporter og utredninger som er sortert etter land. Deretter kommer en liste over forskningslitteratur som er ordnet alfabetisk. Forskningslitteraturen er ikke sortert etter land da vi ser det hensiktsmessig å tenke Norden i stedet for det enkelte land. Det er ingen litteratur med fra Island da dette temaet ikke er forsket på i noen særlig grad der. I Finland finnes det per i dag forholdsvis lite med litteratur på dette området noe som resulterer i relativt få finske referanser i lista.

Litteraturen er hovedsaklig samlet inn ved gjennomgang av referanselistene i de største kunnskapsrapportene fra Danmark, Norge og Sverige, litteraturtips fra flere av forskerne i prosjektets referansegruppe samt litteratursøk i Norge, Danmark og Sverige.

Nedenfor følger listene over søkeordene som ble benyttet ved søk i respektive land. Listene skiller seg fra hverandre både når det gjelder hvilke søkeord som er benyttet (det kan forslagsvis ha sammenheng med hvordan temaet behandles i respektive land) og antall søkeord. Det er likevel referanser som går igjen på flere av listene. En noe ulik tilnærming til søkeprosessen gjør at en får innblikk i tematikken ifra flere vinkler – noe som åpner muligheten for en bredere dekning av feltet.

Danmark:

Søkeordene brukt av Vibeke Dahm (KVINFO): Familien - etnicitet – danmark, indvandrerkvinder - danmark - unge kvinder, indvandrerpiger – danmark, minoriteter - unge-danmark, teenagere - etnicitet – danmark, trivsel – unge, unge - etnicitet – danmark.

Norge:

Søkeordene brukt av Elin P. Løkken (NIKK): ungdom og seksualitet, minoritetsungdom, etnisitet og ungdom, arrangert og ekteskap, æresdrap, ungdom og kultur, tvangsekteskap.

Sverige:

Eksempler på søkeord fra Berith Backlund (KvinnSam): äktenskap, attityder, etnicitet, familjen, flickor, frihet, förtryck, hederhomosexualitet, identitet, invandrare, jämställdhet, kulturer, kvinnojourer, makt, mänskliga rättigheter, minoriteter, misshandel, mord, mångkulturella samhällen, normer, oskuld, partnerval, patriarkalism, pojkar, sexualitet, slöjor,

social kontroll, stöd, tjejjourer, tonåringar, unga kvinnor, unga män, ungdomar, värderingar, våld.

Forkortelser brukt i lista:

Fafo: Institutt for arbeidsliv og velferdsforskning
 IMDi: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet
 ISF: Institutt for samfunnsforskning
 NIBR: Norsk institutt for by-og regionforskning
 NOVA: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
 SSB: Statistisk sentralbyrå

Handlingsplaner, rapporter og kunnskapsoversikter:

Norden:

Fagseminar om arbeidet mot tvangsekteskap og æresrelatert vold i de nordiske landene.
 TemaNord 2008:525. København: Nordisk Ministerråd, 2008.
Integration och jämställdhet i Norden – Integration and Equality in the Nordic Countries.
 TemaNord 2004:714. København: Nordisk Ministerråd, 2008.
Minoritetskvinner i Norden. Rapport fra et dialogmøte mellom nordiske minoritetskvinner.
 TemaNord 2004:712. København: Nordisk Ministerråd, 2008.

Danmark:

At være muslimsk kvinde i Danmark. København: Velfærdsministeriet, 2009.
Integration 2009 - 9 indsatsområder. Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, 2009.
Værdier og normer – blandt udlændinge og danskere.. Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, 2007.
Den beskæftigelsesfremmende indsats for flygtninge- og indvandrerkvinder samt familiesammenførte. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, 2006.
Rapport om en styrket indsats mod genopdragelsesrejser og andre længerevarende udlandsophold af negativ betydning for herværende børns skolegang og integration. Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, 2006.
Handlingsplan til bekæmpelse af mænds vold mod kvinder og børn i familien 2005-2008. København: Regeringen i Danmark, 2005.
Ikkevestlige børns længerevarende udlandsophold. København: Ankestyrelsen, 2005.
Undersøgelse af længerevarende udlandsophold blandt børn med ikke-vestlig baggrund. Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, 2005.
Løft sløret for seksuelle overgreb: pilotprojekt - rapport. København: Center for voldtægtsofre, 2004.
Ægtefællesammenføring i Danmark – Udredning nr. 1. København: Institut for Menneskerettigheder, 2004.
Handlingsplan for regeringens indsats i perioden 2003-2005 mod tvangsægteskaber, tvangslignende ægteskaber og arrangerede ægteskaber. København: Regeringen i Danmark, 2003.
Handlingsplan til bekæmpelse af vold mod kvinder. København: Regeringen i Danmark, 2002.

Finland:

- Maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen turvallisuuden parantaminen – työryhmän raportti* [Developing the safety of immigrants and ethnic minorities – a committee report] Helsinki: Sisäasiainministeriön oikeusyksikkö, 2010.
- Vänttinen, Laura (2008). *Kunniaan liittyvä väkivalta viranomaisten silmin: Kokemuksia ja käsityksiä asiakkaiden kohtaamasta kunniaväkivallasta*. [Honour related violence seen by the authorities. experiences and interpretations on violence faced by customers] Electronic material, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri.
- Salmenkangas, Mai (2006). *Uhkana Kunnia. Välineitä viranomaisille kunniaväkivallastaan puuttumiseksi*. [Honour as a threat. Tools for authorities to interfere honour related violence.] Electronic brochure, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaanpiiri.
- Kyllönen-Saarnio, Eija & Reet Nurmi (2005). *Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta. Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön*. [Immigrant women and violence. Guidebook for social and health care services] Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö/Työministeriö/Monika-naiset liitto ry.
- Mikkonen, Anna (2005). Finland. In *Honour Related Violence. European Resource Book and Good Practice*. Stockholm: Kvinnoforum.
- Mikkonen, Anna (2003). Finland. In *A Resource Book for Working Against Honour Related Violence*. Stockholm: Kvinnoforum.
- Nurmi, Reet & Reetta Helander (red.) (2002). *Väkivalta ei tunne kulttuurisia rajoja. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta Suomessa*. [Violence crosses cultural borders. Violence against immigrant women in Finland] Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö/Stakes.
- Haarakangas, Tanja, Natalia Ollus & Sini Toikka (2000). *Väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset – haaste turvakotipalveluille Suomessa*. [Immigrant women who have experienced violence – a challenge to the services of women's shelters in Finland]. Tasa-arvojulkaissuja 3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Norge:

Tvangsektenskap.no

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/kampanjer/tvangsekteskapno2.html>

- Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder*. Kompetanseteam mot tvangsekteskap. ImDi, 2008.
- Integreringskart 2008. Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus*. Rapport 6. Oslo: IMDi, 2008.
- Rapport UDIs kompetanseteam mot tvangsekteskap – 2007*. Oslo: Utlendingsdirektoratet m.fl. 2008.
- Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008-2011*. Oslo: Barne-og likestillingsdepartementet, 2007.
- Kompetanseteamet mot tvangsekteskap. Første halvår 2007*. Oslo: UDI, 2007.
- Fornyet innsats mot tvangsekteskap – våren 2002. Statusoversikt per 1.1. 2006*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet, 2006.
- Handlingsplan mot tvangsekteskap*. Oslo: Barne- og familiedepartementet, 2003.
- Fornyet innsats mot tvangsekteskap - våren 2002*. Oslo: Barne- og familiedepartementet, 2002.
- Forebyggende arbeid mot tvangsekteskap 2002*. Oslo: Primærmedisinsk verksted, 2002.
- Lover og konvensjoner relatert til tvangsekteskap*. Oslo: Barne- og familiedepartementet, 2002.
- Handlingsplan mot tvangsekteskap*. Oslo: Regjeringen, 2001.
- Tvangsekteskapsprosjektet 2001. Moderne jenter og tradisjonelle gutter*. Himmilo Youth in Norway. Støttet av Barne- og familiedepartementet, 2001.

Årsrapport 2001. *Education to the next generation*. Himmilo Youth in Norway. Støttet av Barne-og familiedepartementet og Landsrådet Norges barn-og ungdomsorganisasjoner, 2001.

Sverige:

Webbplats om hedersrelaterat våld och förtryck

<http://www.hedersfortryck.se/>

Gift mot sin vilja. Ungdomsstyrelsen i Sverige, 2009.

Reagera och agera – Förebygg våld mot flickor och unga kvinnor. Stockholm: Ungdomsstyrelsen, 2009.

Fokus 08 – En analys av ungas utanförskap. Stockholm: Ungdomsstyrelsen, 2008a.

Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd. Justitiedepartementet. Utredningen om människohandel med mer. SOU 2008:41.

Tillfälligt uppbrott. Om ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån. Rädda barnen, 2008.

Förtryckta flickor i patriarkala miljöer. Insatser mot "hedersrelaterat våld" i tre länder. Norrköping: Integrationsverket, 2007.

Frihet och ansvar. En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv. Socialstyrelsen, 2007a.

Frihet och familj. En uppföljning av skyddade boenden för personer som hotas av hedersrelaterat våld. Socialstyrelsen, 2007b.

Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Regeringens skrivelse 2007/08:39. Stockholm: Regeringen, 2007.

Hedersrelaterat våld och förtryck - en kunskaps- och forskningsöversikt.

NCK-rapport 2010:1. Nationellt Centrum för Kvinnofrid.

Ungdomars sexuella hälsa – internationella kunskaps- och forskningsöversikt och svenska erfarenheter av förebyggande arbete. Socialstyrelsen, 2007c.

Barn, med hemvist i Sverige, som sökt hjälp via svensk utlandsmyndighet. Länsstyrelsen i Stockholms län, 2006.

Behovet av insatser mot s.k. hedersrelaterat våld i landet – bedömning för 2007. Länsstyrelsen Östergötland, 2006.

Bro, bostad, bil och kärlek - ökar flyttströmmen från Danmark till Skåne. Malmö: Öresundskomiteen, 2006.

Ungdomar och hedersrelaterat våld – om transkulturellt behandlingsarbete. Rädda barnen, 2006.

18 projekt till stöd för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för så kallat hedersrelaterat våld 2003-2004. Länsstyrelsen i Stockholms län, 2005.

A Five Country Status Report on Honour Related Violence. Stockholm: Kvinnoforum, 2005.

Honour Related Violence. European Resource Book and Good Practice. Stockholm: Kvinnoforum, 2005.

Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål.

Slutbetänkande av jämställdhetspolitiska utredningen. SOU 2005:66.

Släkten är värst: om hederskultur. Artiklar från paraplyprojektet.se. Stockholm: Paraplyprojektet, 2005.

Invandrad invaderad – nu höjer vi våra röster. Om att vara tjej och minoritet. Terrafem, 2004.

Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap. Regeringens proposition 2003/04:48. Stockholm: Regeringen, 2004.

Honour Related Violence. European Resource Book and Good Practice. Stockholm: Kvinnoforum, 2003.

Överlevnadshandbok för flickor om frihet och heder: handledning. Stockholm: Rädda barnen, 2003.

Låt oss tala om om flickor. Invandrarverkets rapportserie 2002:6. Invandrarverket, 2002.

Låt oss tala om flickor. Integrationsverkets rapportserie 2000:6. Integrationsverket, 2000.

Ungdomar och sexualitet – en kunskapsöversikt år 2000. Statens Folkhälsoinstitut, 2000.

Forskningslitteratur:

- Ahmadi, Nader (red.) (2003). *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber .
- Ahmedi, Idris, Stieg Larsson, & Cecilia Englund (2004). *Debatten om hedersmord: feminism eller rasism*. Stockholm: Svartvitt.
- Akpınar, Aylin (2003). The honour/shame complex revisited: violence against women in the migration context. *Women's Studies International Forum* 26 (5), s. 425-442.
- Ala-Lipasti, Raija (2009). *Kunniaväkivalta*. [Honour-related violence] Helsinki: Vihreä Sivistysliitto.
- Alfredsson, Karin (2003). *Vi skulle inte bli svenskar. Vi skulle lyda. Våld mot kvinnor och flickor från andra kulturer*. Stockholm: Nationellt råd för kvinnofrid.
- Ambjörnsson, Fanny (2008). *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront.
- Amundsen, Ellen J., Ingeborg Rossow & Svetlana Skurtveit (2005). Drinking patterns among adolescents with immigrant and Norwegian backgrounds: A two-way influence? *Addiction* 100 (10), s. 1453 – 1463.
- Andersson, Berit & Magnus Lundberg (2000). *Våld mot invandrarkvinnor. Kvinnors berättelser och socialtjänstens strategier*. Lund Universitet.
- Andersson, Mette (2000). *All five fingers are not the same. Identity work among ethnic youth in an urban Norwegian context*. Universitetet i Bergen.
- Andersson, Mette (2005). *Urban Multi-Culture in Norway: Identity Formation among Immigrant Youth*. New York: Edwin Mellen Press.
- Andersson, Åsa (2001). "Man skall ju leva livet innan man gifter sig egentligen": erfarenheter och föreställningar hos unga tjejer i en multietnisk stadsdel. I Bunar, Nihad, Mats, Trondman, med flere. *Varken ung eller vuxen*. Atlas
- Andersson, Åsa (2001). Status att vara oskuld. *Invandrare & minoriteter* (2), s. 15-19.
- Andersson, Åsa (2003). *Inte samma lika. Identifikationer hos tonårsflickor i en multietnisk stadsdel*. Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Andreassen, Rikke (2007). *Der er et yndigt land*. København: Tiderne skifter.
- Ansel-Henry, Anthony & Susanne Branner Jespersen (2003). *Konflikt på gadeplan: når etnisk minoritetsungdom og politi mødes*. Roskilde Universitetscenter.
- Aretun, Åsa (2007). *Barns "växa vilt" och vuxnas vilja att forma: formell och informell socialisation i en muslimsk skola*. Linköping: Tema Barn, Linköpings universitet.
- Aune, Lillian (2007). *Likhet i ulikhet: en studie av hvordan en flerkulturell ungdomsgruppe i Uppsala, Sverige, skaper ett felles verdigrunnlag for samhandling*. Universitetet i Oslo.
- Avrahami, Dina (2005). *Migration som sexuell fält*. Stockholms universitet.
- Avrahami, Dina (2007). *Vi dansar inte på bordet: lesbiska invandrarkvinnor i Sverige: stigmatisering & stolthet*. Linköpings universitet.
- Bäckman, Maria (2003). *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Stockholm: Makadam.
- Bäckman, Maria (2007). Miljonsvennar i förorten. Om etnifiering och gemenskap. I Gösta Arvastsson & Billy Ehn (red.). *Kulturnavigering i skolan*. Malmö: Gleerups.
- Bäckman, Maria (2009). *Miljonsvennar: Omstridda platser och identiteter*. Stockholm: Makadam.
- Bakken, Anders (2003). *Minoritetsspråklig ungdom i skolen*. Rapport 15. NOVA.
- Bakken, Anders (2007). *Virkninger av tilpasset språkopplæring for minoritetsspråklige elever – en kunnskapsoversikt*. Rapport 10. NOVA.
- Bakken, Anders (2008). Er kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner avhengig av klassebakgrunn og minoritetsstatus? *Tidsskrift for ungdomsforskning* 8 (1), s. 85-93.
- Bakken, Anders (2009). *Ulikhet på tvers. Har foreldres utdanning, kjønn og minoritetsstatus like stor betydning for elevers karakterer på alle skoler?* Rapport 8. NOVA.

- Baladiz, Dilek & Menekse Mermer (2009). *I hederns skugga: de unga männens perspektiv*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Beber, Nevin (2006). *Förutsetningar för integrering – en kvalitativ studie om fem män med patriarkalska rötter, deras integreringsprocess och synen på heder*. Stockholms universitet.
- Berg, Kikki (2008). *Utdanningsplaner blant minoritetsungdom i Oslo: en kvantitativ studie*. Universitetet i Oslo.
- Berg, Lena (1999). *Lagom är bäst: unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi*. Stockholm: Bilda.
- Bernhardt, Eva Dessau (2006). *Immigration, gender and family transitions to adulthood in Sweden*. University Press of America.
- Berntsen, Tonje (2006). *Minoritetsungdom og akkulturasjon*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Biniam, Yonas (2008). *Når eritreisk tradisjon møter svensk modernitet: en studie av eritreisk ungdomsliv i Stockholm*. Universitetet i Tromsø.
- Bjertness, Espen, Sonja, Heyerdahl, Åse Sagatun & Anne Johanne Sjøgaard (2005). Psykisk helse og fysisk aktivitet blant ungdom - i en multietnisk storby. *Norsk Idrettsmedisin*. 20 (1), s.11-14.
- Björktomta, Siv-Britt (2005). *Unga kvinnor, frihet och heder – om socialt arbete och hedersrelaterat våld*. Sköndalsinstitutets rapportserie nr 37. Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Blom, Svein & Kristin Henriksen (red.) (2008). *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*. Rapport 5. SSB.
- Bogen, Hanne & Marjan Nadim (2009). *Et flerkulturelt ettervern? Ungdom med innvandrerbakgrunn i barnevernets ettervern*. Rapport 5. Fafo.
- Borchgrevink, Tordis (2004). *Dishonourable integration: between honour and shame*. AMID Working Paper Series 36/2004. Aalborg: Academy for Migration Studies in Denmark.
- Borchgrevink, Tordis & Grete Brochmann (2009). Hijab i snøballkrig. *Samtiden* 09 (2): s.58- 68.
- Bredal, Anja (2001). Kampen om og mot tvangsekteskap i Norden.. *NIKK magasin* 2 (1), s. 7 - 9.
- Bredal, Anja (2002). Sviket mot minoritetsungdommen. *Embla*, 2 (7).
- Bredal, Anja (2005). Tackling Forced Marriages in the Nordic Countries: Between Women's Rights and Immigration Control. I: Welchmann, Lynn & Sara Hossain (red.). *'Honour'. Crimes, Paradigms and Violence against Women*. London: Zed Books.
- Bredal, Anja (2006). *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og felleskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax.
- Bredal, Anja & Lill Salole Skjerven (2007a). *Tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet: Omfang og utfordringer*. Universitetet i Oslo.
- Bredal, Anja (2007b). Den 'spesielle' volden. Vold mot minoritetsjenter på sidelinjen. i *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Knut Storberget et al. (red.). Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Bredal, Anja & Julia Orupabo (2008). *Et trygt sted å bo: og noe mer: Evaluering av botilbudet til unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bredström, Anna (2003). Gendered racism and the production of cultural difference: media representations and identity work among 'immigrant' youth in contemporary Sweden. *NORA* 11 (2): s. 78 – 88.
- Bredström, Anna (2005). *Rasism, kön och sexualitet – en intervjustudie*. Rapport A 3. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.

- Brekke, Idunn (2006). Betydningen av etnisk bakgrunn for overgangen fra høyere utdanning til arbeid. *Søkelys på arbeidsmarkedet* 2 (23), s. 173-180.
- Bremer, Sevil, Monica Brendler-Lindqvist og Björn Wrangsjö (2006). *Ungdomar och hedersrelaterat våld. Om transkulturellt behandlingsarbete*. Rädda Barnen: Fälth og Hässler.
- Bunar, Nihad (2005). Valfrihet och anti-segregerande åtgärder. När skolpolitik och integrationspolitik möts i det socialt etnisk och symboliskt polariserade urbana rummet. *Utbildning och Demokrati* 14 (3), s. 75-96.
- Bæck, Unn-Doris Karlsen & Inger Marie Kileng (2005). *Evaluering av prosjektet: "Minoritetsspråklige foreldre – en ressurs for elevenes opplæring i skolen"*. Rapport 09. NORUT Samfunnsforskning AS.
- Baardseth, Kari (2002). *Minoritetsetnisk ungdom i fosterhjem: rik eller ribbet? Deres forhold til norsk og hjemlandsk kultur og deres identitetsutvikling*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Carbin, Maria (2008). Honour related violence – the invention of a Swedish policy problem. I Magnusson, Eva, Malin Rönnblom & Harriet Silius (red.). *Critical studies of gender equalities. Nordic dislocations, dilemmas and contradictions*. Stockholm: Makadam.
- Carbin, Maria (2010). *Mellan tystnad och tal - flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*. Stockholm Studies in Politics 134. Stockholms universitet.
- Carlsson, Rolf (2001). *Etnisitet och social mångfald. Belastning eller tillgång inom barn- och ungdomsidrotten*. Rapport i pedagogik 02. Idrottshögskolan.
- Cederberg, Meta (2006). *Utifrån sett – inifrån upplevt: några unga kvinnor som kom till Sverige i tonåren och deras möte med den svenska skolan*. Malmö högskola.
- Celikaksoy- Mortensen, Aycan (2006). *Marriage behaviour and labour market integration: The case of the children of guest worker immigrants in Denmark*. Department of Economics: Aarhus School of Business.
- Christensen, Else & Kathrine Vitus Andersen (2006). *Livsvilkår for børn med familie på danske asylcentre*. Rapport 25. Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Christensen, Else (2006): *Uledsagede asylansøgerbørn*. Rapport 34. Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Collett, Daniel Leiv (2002). *Integrasjon, identitet og kultur: Et kvalitativt studie av en ensartet gruppe immigrantungdom og deres ulike integrasjonsprosesser*. Universitetet i Oslo.
- Cornelius, Else (2008). *Også danske - Birthe Rønn Hornbech diskuterer integration med 13 kvinder fra hele verden*. Gyldendal.
- Dahl, Karen Margrethe & Vibeke Jakobsen (2005). *Køn, etnicitet og barrierer for integration. Fokus på uddannelse, arbejde og foreningsliv*. Rapport 01. København: Socialforskningsinstituttet.
- Daragahi, Haideh (2001). "Hedersmordets" anatomi: om integrationspolitik, kultur och kvinnors rättigheter. I *Törnroslandet - om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Darvishpour, Mehrad (2001). Invandrarkvinnor utmanar männens roll. *NIKK magasin* 2 (1), s. 4-6.
- Darvishpour, Mehrdad (2003). *Invandrarkvinnor som bryter mönstret – hur maktförskjutningen inom iranska familjer i Sverige påverkar relationen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Daugstad, Gunnlaug & Benedicte Lie (2004). *Kvalitativ forstudie til levekårsundersøkelsen blant ikke-vestlig innvandrere*. Notat 88. SSB.
- Daugstad, Gunnlaug (2006a). *Grenseløs kjærlighet? Familieinnvandring og ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. Rapport 39. SSB.
- Daugstad, Gunnlaug (2006b). Hvem gifter innvandrere i Norge seg med? *Samfunnsspeilet* 6 (4), s. 41-47.

- Daugstad, Gunnlaug (red.) (2008a). *Innvandrere og innvandring 2008*. Statistiske analyser 103. SSB.
- Daugstad, Gunnlaug (2008b). *Ekteskap over landegrensene. Ekteskapsmønster og transnasjonale familieetableringer i perioden 1990-2007*. Rapporter 4. SSB.
- Daugstad, Gunnlaug (2009). *Søker krake make? Ekteskap og pardannelse blant unge med bakgrunn fra Tyrkia, Pakistan og Vietnam*. Rapporter 33. SSB.
- Davidson, Kristina (2000). Dåliga odds för invandrartjejer. *Socialpolitik* 2, s. 44-48.
- Deding, Mette, Torben Fridberg, & Vibeke Jakobsen (2006). *En pilotundersøgelse blandt indvandrere fra Tyrkiet*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Deding, Mette & Vibeke Jakobsen (2006). *Indvandrernes arbejdsliv og familieliv*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Dzamarija, Minja Tea & Trygve Kalve (2004). *Barn og unge med innvandrerbakgrunn*. Notater 31. SSB.
- Eastmond, Maria & Lisa Åleson (red.) (2007). *Globala familjer: transnationell migration och släktskap*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Egenæs, Marie (2008). *Handlingsplaner mot tvangsekteskap: en rammeanalyse*. Universitetet i Oslo.
- Eide, Ketil (2001). *Barn i bevegelse. Om oppvekst og levekår for enslige, mindreårige asylsøkere*. Høgskolen i Telemark.
- Eide, Ketil, Marianne Rugkåsa, Halvard Vike & Naushad A. Qureshi (2009). *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ekerwald, Hedvig (2004). *Leva sitt liv med familien i behåll*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Ekström, Simon (2009). *Hedersmorden och orden - Berättelser om kultur, kritik och skillnad*. Makadam.
- Eldén, Åsa (2001). En berättelse om tvång och frihet: kontext, mening, identitetsskapande. *Kvinneforskning*. 25 (2), s. 50-62.
- Eldén, Åsa (2001). "Om hon lever vill människor se mer och mer": rykten, splitträd kvinnlighet och heder bland svenska kvinnor från Mellanöstern. *Sociologisk forskning*. 38 (3/4), s. 115-147.
- Eldén, Åsa (2003). *Heder på liv och död: Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Uppsala Universitet.
- Eldén, Åsa & Jenny Westerstrand (2004). Hederns försvarare – den rättsliga hanteringen av ett hedersmord. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 25 (3), s. 35–56.
- Eldén, Åsa (2004). Life-and-Death Honour: Young Women's Violent Stories about Reputation, Virginity, and Honour in a Swedish Context. I Shahrzad, Mojab og Abdo Nahla (red.). *Violence in the Name of Honour: Theoretical and Political Challenges*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- El-Jamal, Walid (2004). *Unge indvandrerpiger fortæller - om identiteten, tørklædet, splittelsen, accepten, det danske samfund, tvangsægteskabet og deres miljø*. København: New Generation.
- Ellerbek, Kamilla, Sine Gyrupe & Julie Bohn Rasmussen (2005). *Tørklæde eller ej?* Roskilde Universitet.
- Engebrigtsen, Ada (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn. Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. Rapport 7. NOVA.
- Engebrigtsen, Ada & Gunhild Regland Farstad (2004). *Somaliere i eksil i Norge. En kartlegging av erfaringer fra fem kommuner og åtte bydeler*. Rapport 1. NOVA.
- Engebrigtsen, Ada & Elise Norbert (2006). Makt, skam og sivilisering. Somaliere i eksil i det norske samfunnet, *Tidsskrift for samfunnsforskning* 47 (1), s. 109-123.
- Engebrigtsen, Ada (2007a). Kinship, gender and adaptation processes in exile. The case of Tamil and Somali families in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33 (5), s. 727 – 746.

- Engebrigtsen, Ada (2007b). Perspektiver på autonomi, tilhørighet og kjønn blant ungdom. I *Tidsskrift for ungdomsforskning*. 7 (2), s. 63-84.
- Engebrigtsen, Ada og Øivind Fuglerud (2007). *Ungdom i flyktningfamilier. Familie og vennskap – trygghet og frihet?* Rapport 3. NOVA.
- Engebrigtsen, Ada & Øivind Fuglerud (2009). *Kultur og generasjon: tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksson, Sofia (2005). *Att se utsatta elever – tre skolkuratorers perspektiv på hedersrelaterat våld och förtryck*. Linköpings universitet.
- Eriksson, Sofia (2006). *Hjältar och offer – om hedersliv, förtryck och frihet*. Linköpings universitet.
- Fangen, Katrine (2002). *Tvangsekteskap. En evaluering av mottiltakene*. Rapport 373. Fafo.
- Fangen, Katrine (2006). Stolthet og krenkelse: Somalieres opplevelse av tilværelsen i Norge. *Tidsskrift for Norsk psykologforening* 43(12), s. 1309–1319.
- Fangen, Katrine (2006). Assimilert, hybrid eller inkorporert i det etniske? Tilpasning og identifikasjon blant somaliere i Norge. *Sosiologisk tidsskrift* 14 (1), s. 4-31.
- Fangen, Katrine & Cecilie Thun (2007). Unge somaliske kvinner snakker om omskjæring. *Sosiologi i dag*, 37 (3-4), s. 107–141.
- Fangen, Katrine (2008). *Identitet og praksis. Etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere i Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fangen, Katrine (2009). Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 9 (2), s. 91–112.
- Farahani, Fataneh (2004). Oskuld och klätterträd: om livsberättelser och livsrum. *Kulturella perspektiv* 13 (3), s. 26-30.
- Farahani, Fataneh (2007). *Diasporic narratives of sexuality: identity formation among Iranian-Swedish women*. Stockholms universitet.
- Farstad, Gunhild Regland (2004). *Innvandrerkvinner i Groruddalen – mellom idealer for modernitet og tradisjon*. Rapport 17. NOVA.
- Fekjær, Silje N. (2007). *Nye forskjeller, nye forklaringer? Etniske ulikheter i utdanningsvalg*. Universitetet i Oslo.
- Fenger-Grøndahl, Malene & Marianne Nøhr Larsen (2007). *Den forbandede kærlighed*. Århus: CDR-forlag.
- Fenger-Grøndahl, Malene & Ulla Rose Andersen (2007). *Det er fedt, når man får det hele til at køre*. Århus: CDR-forlag.
- Fjelnseth, Turid (2001). *Tilpasningsstrategier, holdninger, verdier og sosial bakgrunn hos innvandrere: en spørreundersøkelse blant ungdom med bakgrunn fra Bosnia-Herzegovina, Somalia og Vietnam*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Fogt, Anne & Margareth Sandvik (2008). "We Represent a Potential, not a Problem". *Young People's Media Use in Diaspora. Nordicom Review* 29 (1), s. 111-131.
- Forsberg, Margareta (2005). *Brunetter och blondiner: om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Göteborgs universitet .
- Forsberg, Margareta (2006). *Ungdomar och sexualitet : en forskningsöversikt år 2005*. Statens folkhälsoinstitut.
- Friberg, Jon Horgen (2005). *Ungdom, fritid og deltakelse i det flerkulturelle Oslo*. Notat 16. Fafo.
- Friberg, Jon Horgen & Heidi Gautun (2007). *Inkludering av etniske minoriteter i frivillige organisasjoner og fotballag for barn og ungdom i Oslo*. Rapport 16. Fafo.
- Fuglerud, Øivind (red.) (2004). *Andre bilder av "de andre": transnasjonale liv i Norge*. Oslo: Pax forlag.
- Fuglerud Øivind. & Engebrigtsen, Ada (2006): Culture, networks and social capital: Tamil and Somali immigrants in Norway. *Ethnic and Racial Studies* 29 (6), s. 1118-1134.
- Førde, Kristine Engh (2006). *Eget valg eller patriarkalsk tvang? Hijab blant muslimske skolejenter i Oslo*. Universitetet i Oslo.

- Gerholm, Lena (2002). Att övervinna frestelser: om maskulinitet och sexualitet bland muslimer i dagens Sverige. I Lena, Gerholm (red.) *Lust, lidelse och längtan*. Enskede TPB.
- Getachew, Surafel & Khanh Bui (2005). *Karakterboken: minoritetsungdom snakker om skole*. Oslo: Agenda X.
- Ghadimi, Mariet (2007). Om kravet på Oskuld: en studie av flickors respektive pojkars föreställningar. *Socialvetenskaplig tidskrift* 14 (1), s. 20–46.
- Gilliam, Laura, Karen Fog Olwig & Karen Valentin (red.) (2005) *Lokale liv, fjerne forbindelser. Studier af børn, unge og migration*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gilliam, Laura (2006). *The impossible children and the proper person. A study of identity, troublemaking and muslim communities among ethnic minority children in a Danish school*. Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Gitz-Johansen, Thomas (2006). *Den multikulturelle skole*. Roskilde: Roskilde universitetsforlag.
- Gresaker, Ann Kristin (2007). *Det finnes ingen gangstere i Norge*. Universitetet i Oslo.
- Gruber, Sabine (2008). *När skolan gör skillnad*. Liber.
- Grønfor, Brite Langvatn (2001). *"Eg vil vere, alltid vere sånn som eg er": etnisk minoritetsungdom i norsk skulekvardag*. Universitetet i Bergen.
- Gundelach, Peter & Esther Nørregård-Nielsen, (2007). *Etniske gruppers værdier – Baggrundsrapport Tænk tanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark*. Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Güngör, Emre & Nima Dervish (2009). *Varför mördar man sin dotter?* Stockholm: Norstedt.
- Gupta, Ram (2006). *Being Hindu in Oslo. Youth, Change, and Continuity*. Oslo: Novus Press / Instituttet for sammenlignende kulturforskning.
- Gustafsson, Kristina (2004). *Muslimsk skola, svenska villkor – konflikt, identitet och förhandling*. Lund: Boréa.
- Hagberg, Maria (2009). *Vid 20 börjar den ruttna: om hedersvåld och modiga kvinnor*. Premiss Förlag.
- Hammarén, Nils (2008). *"Välkommen til förorten...om du vågar!" - om unga män, kön och sexualitet i det nya Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Handulle, Ifrah (2007). *"Bare en utenlandsk jente": en studie av etnisk minoritetsungdoms oppfatning og skaping av identitet*. Høgskolen i Oslo.
- Harinen, Päivi et al. (2005). Membership Contests. Encountering Immigrant Youth in Finland. *The Journal of Youth Studies* 3.
- Hedegaard, Marianne (2003). *At blive fremmed i Danmark*. Århus: Klim.
- Hautaniemi, Petri (2004). *Pojat! : somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. [Boys! : the debated youth of Somalian boys in Finland] Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura.
- Helseth, Hanna (2007). *Kunnskapsstatus om kjønnsrelatert mobbing blant barn og unge*. Skrevet på oppdrag for Utdanningsdirektoratet og Høgskolen i Nesna. Høgskolen i Nesna.
- Helweg-Larsen, Karin, Esben M. Flachs & Marianne Kastrup (2007). *Psykisk trivsel, psykisk sykdom, etniske forskelle blandt unge i Danmark*. Statens Institut for Folkesundhed.
- Henriksen, Kristin (2006). Innvandrerkvinnene i Norge. Hvem er de og hvordan går det med dem? *SSB Magasinet*. SSB.
- Henriksen, Kristin (2007). *Fakta om 18 innvandregrupper i Norge*. Rapporter 29. SSB.
- Henriksen, Kristin (red.) (2009). *Unge som innvandet før skolealder – hvor like er de norskfødte med innvandrerforeldre?* Notater 3. SSB.
- Hjärpe, Jan (2000). Kvinnovåld, hedersmord och religion. *Kvinnor & Fundamentalism* 19, s.5-9.

- Hjellnes, Siv og Torunn Højdahl (2007). *Overgang fra fengsel til frihet: løslatelse av unge med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn*. Rapport 1. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter.
- Hoem, Vibeke (2007). *Komplekse handlingsrom. En studie av norsk-pakistanske og norsk-tyrkiske jenters valg av høyere utdanning og studiehverdag i Oslo*. Universitetet i Oslo.
- Hoff, Jens & Memed Demirtas, (2009). *Frafald blandt etniske minoritetsstuderende på universitetsuddannelserne i Danmark*. København: Politiske Studier.
- Högdin, Sara (2006). Var går gränsen? Föräldrars gränssättning avseende ungas deltagande i sociala aktiviteter. En jämförelse utifrån etnicitet och kön. *Sociologisk forskning* 2, s. 41-65.
- Högdin, Sara (2007). *Utbildning på (o)lika villkor: Om kön och etnisk bakgrund i grundskolan*. Stockholms universitet.
- Holm-Hansen, Jørn, Thomas Haaland & Trine Myrvold (2007). *Flerkulturelt barnevern: en kunnskapsoversikt*. NIBR.
- Honkatukia, Päivi & Leena Suurpää (2008): *Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntie ja rikollisuus*. [The multicultural life path and criminality of young men] Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Hummelgaard, Hans et al.(2002). *Uddannelse og arbejde for andengenerationsindvandrere*. København: AKF Forlaget.
- Hylland- Eriksen, Thomas (2001). Identitet. I Hylland-Eriksen, Thomas (red.). *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høstmælingen, Njål (2004). *Hijab i Norge: Trussel eller menneskerett?* Oslo: Abstrakt forlag.
- Haag, Eva-Lena & Signild Risenfors (2008). Några muslimska flickors samtal om äktenskap och månggifte. I *Ung på 2000-talet: perspektiv på ungdomars vardag*. Trollhättan: Högskolan Väst.
- Haavind, Hanne (2006). Om kulturelle møter mellom barn og ungdom fra norske familier og fra familier med innvandrerbakgrunn. *Samtiden* 4, s. 52-62.
- Ihle, Annete Haaber (2007). *Magt, Medborgerskab og Muslimske Friskoler i Danmark: Traditioner, idealer og politiske rammer*. København: Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier.
- Isoaho, Anu. Somalitytöt ja seksuaalisuuden kulttuuriset merkitykset. [Somalian girls and the cultural meanings of sexuality] (2006). I Kinnunen, Taina & Anne Puuronen (red.). *Seksuaalinen ruumis: kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. [The sexual body: cultural scientific approaches] Helsinki: Gaudeamus.
- Isakson, Kerstin & Birgitta Valdemarsson (2003). *Flickor i patriarkala familjer: förebyggande arbete*. Göteborg Universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Jacobsen, Christine M. (2002). *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer i Norge*. Oslo: Unipax.
- Jacobsen, Christine, M. (2006). *Staying on the straight path: religious identities and practices among young muslims in Norway*. Universitetet i Bergen.
- Jahren, Ellen (2006). *Rasisme på nært hold: en gruppe unge norsk-afrikanere om erfaringer med rasisme og betydningen av identitetsarbeid*. Universitetet i Oslo.
- Jänträ-Jareborg, Maarit (2007). Barn och tvångsäktenskap i Sverige – finns det utrymme för olika kulturer och tolerans? I *Rett och toleranse, Festskrift till Helge Johan Thue*, Oslo: Gyldendal.
- Jarl-Åberg, Cecilia (red.) (2009). *Shields: heder i Sverige*. Stockholm: ALMAEuropa.
- Jemteborn, Annika (2005). "Å stå på sig, på egna ben": en fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav. Stockholms universitet.

- Jensen, Tina Gudrun et al. (2006). *Indsatser mod æresrelateret vold: en undersøgelse af indsatsen i seks europæiske lande*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Jensen, Tina Gudrun & Anika Liversage (2007). *Fædre, sønner, ægtemænd. Om maskulinitet og manderollen blandt etniske minoritetsmænd*. Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Jensen, Tina Gudrun & Kate Østergaard (2007). *Nye muslimer i Danmark. Møder og Omvendelser*. Højbjerg: Univers.
- Johansen, Elise (2006). Experiences and perceptions of pain – can genitals change their gender? On concepts and experiences related to female genital cutting among Somalis in Norway. I Hernlund, Ylva K. & Bettina K. Shell-Duncan (red.). *Transcultural bodies: female genital cutting in global context*. Rugthers University Press.
- Johansen, Karen-Lise (2002). *Muslimske stemmer. Religiøs forandring blandt unge muslimer i Danmark*. Viborg: Akademisk Forlag.
- Johansen, Per Ole, Erik Nadheim & Solveig Laugerud (2009). *Tiltak for voldsutsatte minoritetskvinner. Noen nordiske erfaringer*. TemaNord 2009:541. København: Nordisk Ministerråd.
- Johansson, Kenneth (2005). *Hedersmord: tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska Media.
- Johansson, Thomas & Philip Lalander (red.) (2003). *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos.
- Johansson, Thomas (red.) (2005). *Manlighetens omvandlingar: ungdom, sexualitet och kön i heteronormativitetens gränstrakter*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Johansson, T. (2008). Schooling, religion, youth and everyday life. 375. *Young* 16 (4), s. 373-391.
- Johnsdotter, Sara (2002). Created by God. How Somalis in Swedish Exile Reassess the practice of Female Circumcision. *Monographs in social Anthropology 10*. Lund universitet.
- Jonsson, Rickard (2007). *Blatte betyder kompis. Om maskulinitet och språk i en högstadieskola*. Stockholm: Ordfront.
- Jonsson, Rickard (2008). Att skapa invandrarkillar. Maskulina stereotyper i en högstadieskola i Stockholm. I Forsell, Håkan (red.). *Kalla och varma staden. Migration och stadsförändring i Stockholm efter 1970*. Stockholm: Stockholmia Förlag.
- Jørgensen, Stine (2007). *Etniske minoritetskvinders sociale rettigheder*. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag.
- Kahlin, Linda (2008). *Sociala kategoriseringar i samspel: hur kön, etnicitet och generation konstitueras i ungdomars samtal*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Karlsen Bæck, Unn-Doris (2005). Schools as an arena for activating cultural capital – Understanding differences in parental involvement in school. *Nordisk Pedagogik* 25 (3), s. 217-226.
- Karlsson Minganti, Pia (2007). *Muslimska. Islamisk väckelse och unga muslimska kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. Stockholm: Carlsson.
- Kaur, Lavleen (2004). *Frihetens pris på godt og vondt. Relasjoner til primære miljøer, etter et utradisjonelt ekteskapsvalg i det flerkulturelle Norge*. Universitetet i Oslo.
- Kavli, Hanne C. (2004). Familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet. I Ellingsæter, Anne Lise & Arnlaug leira (red.). *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kavli, Hanne C. & Marjan Nadim (2009). *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier*. Rapport 39. Fafo.
- Keskinen, Suvi (2009). 'Honour-Related Violence' and Nordic Nation-Building. I Keskinen, Suvi, Salla Tuori, Sari Irni & Diana Mulinari (red.). *Complying With Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate.

- Keskisalo, Anne-Mari (2003). Suomalais- ja maahanmuuttajanuorten vuorovaikutusta joensuulaisen koulun arjessa. [Interaction between Finnish and migrant youth in the everyday school environment in Joensuu] I Harinen, Päivi (red.). *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa.* [Membership contests. Ethnicity, culture and citizenship in adolescents' everyday worlds] Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Khader, Naser & Elisabeth Svane (2001). *Nasers brevkasse*. København: Gyldendal Uddannelse.
- Khader, Naser & Lander, H. V. (2002). Patriarkerne skal have hårde ord – pigerne hjælp. *Kvinden & samfundet* 118 (2), s. 12-15.
- Khader, Naser (2006). *Ære og skam. Det islamiske familie- og livsmønster i Danmark og Mellemøsten*. Valby: Borgen.
- Kickbusch, Jari (2001). *Kærlighed med stort M. muslimske drenge og unge mænd om kærlighed, kærester og ægteskab*. Aarhus: CDR Forlag.
- Koch, Stefan (red.) (2008). *Från tvångsäktenskap til balkongmord. Ingång til hederskulturen*. Stockholm: Almaeuropa.
- Korhonen, Kaija & Noora Ellonen (2007). *Maahanmuuttajanaiset väkivallan uhreina. Poliisin tietoon tullut maahanmuuttajanaisiin kohdistunut väkivalta vuonna 2005.* [Immigrant women as victims of violence. Violence against immigrant women in police statistics in 2005] Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Krange, Olve & Åse Strandbu (2005). Minoritetsungdom: idrettsbevegelsens nye utfordring. *Idrett & anlegg*. 18 (3), s. 32-33.
- Kristensen, Guro Korsnes (2003). *Hijab – islams fakkell*. Norges teknisk-naturvitenskapelige fakultet.
- Lalander, Philip (2009). *Respekt: gatukultur, ny etnicitet och droger*. Malmö: Liber.
- Langvasbråten, Trude (2006). *Likestilling i det flerkulturelle Skandinavia. Flerkultur i dansk, svensk og norsk likestillingspolitikk 2000–2005*. Universitetet i Oslo.
- Langvasbråten, Trude (2008). A Scandinavian Model? Gender Equality Discourses on Multiculturalism i *Social Politics* 15 (1), s. 1–21.
- Lappegård, Trude (2000). *Mellom to kulturer. Fruktbarhetsmønstre blant innvandrerkvinner i Norge*. Rapport 25. SSB.
- Lappegård, Trude (2004). *Valg av livsløp i det flerkulturelle Norge. Forløpsanalyser av giftermål og barnefødsler blant kvinner med innvandrerbakgrunn*. Rapport 16. SSB.
- Larsen, Marianne Nøhr (2000). *Elsker – elsker ikke. Om kærlighed og arrangerede ægteskaber*. Aarhus: CDR Forlag.
- Larsen, Marianne Nøhr (2004). *De små oprør. Tanker og metoder i arbejdet med minoritetspiger*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Larsson, Stieg & Cecilia Englund (red.) (2004). *Debatten om hedersmord: Feminism eller rasism*. Stockholm: Svartvitts Förlag.
- Lehn, Sine, Aase Rieck Sørensen & Diana H. Madsen (2005). *Vejledning, Etnicitet og Køn: et litteraturstudium*. Roskilde: Center for Ligestillingsforskning, Roskilde universitetscenter.
- Lenardt, Grazyna (2008). *”Invandrarkvinnor” i vägskäl. Deras handlingar och val i våldspräglade relationer från ett genuspsykologiskt perspektiv*. Uppsala universitet.
- Lidén, Hilde (2001). Underforstått likhet. Skolens håndtering av forskjeller i et flerkulturelt samfunn. I Marianne Lien, Hilde Lidén & Halvard Vike (red.). *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lidén, Hilde (2002). Ungdom i Oslo øst. *Nytt Norsk Tidsskrift* 2, s. 205 – 209.
- Lidén, Hilde (2003). Common Neighborhoods – Diversified Lives: Growing up in Urban Norway. I Karen Fog Olwig & Eva Gulløv (red.). *Children's Places. Crosscultural perspectives*. London: Routledge.

- Lidén, Hilde (2005a). *Barn og unge fra nasjonale minoriteter. En nordisk kunnskapsoversikt. Rapport 7.* ISF.
- Lidén, Hilde (2005b). *Negotiating autonomy: Girls and parental Authority in Multiethnic Norway.* London: Goldsmith's anthropology Research Papers, Goldsmith College.
- Lidén, Hilde (2007). Mellom likestillingspolitikk og innvandringskontroll. *Tidsskrift for kjønnsforskning* (3), s. 68-82.
- Lidén, Hilde & Tonje Bentzen (2008). *Kjønnslemlestelse i Norge.* Rapport 8. ISF.
- Lie, Benedicte (2004a). *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge.* Rapport 1. SSB.
- Lie, Benedicte (2004b). *Fakta om ti innvandrergupper i Norge.* Rapport 14. SSB.
- Lien, Inger-Lise (2002). Ære, vold og kulturell endring i Oslo indre by. *Nytt Norsk Tidsskrift* 19 (1), s. 27 – 41.
- Lien, Lars (2006). Does length of stay in Norway influence the mental health status of adolescent immigrants? Results from the young part of the Oslo Health Study. *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning*, 7 (2), s. 14–30.
- Lilledal, Inger-Marie Corfitz (2004). *Fortællinger om forældreskab - på tværs af kultur og etnicitet.* Åbenrå: UFC Børn og Unge.
- Lorentz, Hans (2007). *Talet om det mångkulturella i skolan och i samhället – En analys av diskurser om det mångkulturella inom utbildning och politik åren 1973-2006.* Lunds universitet.
- Lorentz, Hans (2009). *Skolan som mångkulturell arbetsplats. Att tillämpa interkulturell pedagogik.* Lund: Studentlitteratur.
- Lundström, Catrin (2006). 'Okay, but we are not whores you know': Latina girls navigating the boundaries of gender and ethnicity in Sweden. *Young*, 14 (3), s. 203–218.
- Lundström, Catrin (2007). *Svenska latinas. Ras, klass och kön i svenskhetens geografi.* Uppsala: Makadam.
- Luopajarvi, Katja (2003). *Honour killings as human rights violations.* Åbo: Åbo Akademi Press.
- Luopajarvi, Katja (2004). Kunniamurhat – kulttuuria vai uskontoa? [Honour killings – related to culture or religion?] I Kouros, Kristiina & Susan Villa (red.). *Ihmisoikeudet ja islam.* [Human rights and Islam] Helsinki: Like.
- Lynggard, Trine (2009). *Tvangsekteskap på norsk. Mediedekningen i tre aviser 2005-2008.* Universitetet i Oslo.
- Lødding, Berit (2003). *Ut fra videregående: integrasjon i arbeid og utdanning blant minoritetsungdom i det første Reform 94-kullet.* Rapport 1. Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Løwe, Torkil (2008). *Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn: unge oppvokst i Norge med foreldre fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam.* Rapport 14. SSB.
- Långberg, Bodil & Eva Windelhed (2005). *Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer: teori och praktik.* Skriftserie - Allmänna Barnhuset. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Madsen, Diana & Ulla Graumann, (red.) (2000.) *Nyt land - nye roller: køn i bevægelse blandt etniske minoriteter.* København: Ligestillingsafdelingen.
- Madsen, Diana (2001). *Vold, etnicitet og køn.* København: Videncenter for Ligestilling.
- Madsen, Diana (2002). *Kan tvang være en æressag? Idékatalog til en dansk indsats mod tvangsægteskaber.* København: Videnscenter for ligestilling.
- Madsen, Diana (2003). *Tvangsægteskaber i en europæisk kontekst. Rapport om 'best practices' i England, Norge og Tyskland.* Roskilde: Center for ligestillingsforskning.
- Madsen, Diana Højlund et al. (2005). *Fanget mellem lov og liv: rapport om voldsramte minoritetskvinder i Norden.* Roskilde: Center for Ligestillingsforskning .
- Manninen, Esa (2008). *Utvärdering av nationella projekt mot hedersrelaterat våld och förtryck.* Länsstyrelsen Östergötland.

- Mehdi, Rubya (2007). Facing the enigma: Talaq-e-taweez a need of Muslim women in Nordic Perspective. I Mehdi, Rubya (red.) *Integration och retsudvikling*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Mehlbye, Jill et al. (2000). *Et frit valg? Unges overgang fra grundskolen til ungdomsuddannelserne: om danske unge og unge fra etniske minoriteter*. AKF.
- Mengshoel, Ane Brorstad (2006). *What's up dawg: En analyse av identitetskonstruksjon blant en gruppe unge*. Universitetet i Bergen.
- Modée, Lisa & Jonas Larsson-Thörnberg (2009). *Tjejjourerna - en växande kraft: insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Moen, Marie (2005). *Ungdommer i drift: etnisk minoritetsungdom om marginalisering, sosiale møter og omsorg*. Universitetet i Oslo.
- Moldenhawer, Bolette (2001a). *En bedre fremtid*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Moldenhawer, Bolette (2001b). *Skolen – en nøgle til integration af etniske minoritetsbørn*. Notat til AMID. Akademiet for Migrationsstudier i Danmark.
- Moshuus, Geir (2005). *Young immigrants of heroin: an ethnography of Oslo's street worlds*. Universitetet i Oslo.
- Mørck, Yvonne (2000). Hyphenated Danes: Contested fields of gender, generation and ethnicity. *Young* 8 (3).
- Mørck, Yvonne (2001a). Pluralistisk demokrati: Etniske minoritetsunge i Danmark. Strategier, utfordringer og potentialer. I Balvig, Flemminge et al. *Ungdomssociologi*. København: Forlaget Columbus.
- Mørck, Yvonne (2001b). Pluralistisk demokrati: Etniske minoritetsunge og medborgerskab. I Christensen, Anne Dorthe & Birte Siim m.fl. *Køn, demokrati og modernitet: mod nye politiske identiteter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mørck, Yvonne (2002). Multikulturalismernes kønsblinde øje: Mangfoldighedsudfordringer og kønsligestilling. *Dansk Sociologi* 13 (3), s. 7-25.
- Mørck, Yvonne (2003). Narratives of the intersections of masculinities and ethnicities in a Danish high school class. *NORA* 11 (2), s. 111 – 120.
- Mørck, Yvonne, Henning Bech & Anne Scott Sørensen (2006). *Kultur på kryds og tværs*. Århus: Klim.
- Necef, Mehmet Ümit (2000). Den seksualiserede integration: Seksualitetens rolle i invandrerens modernisering og integration. *Sociologi i dag* 4.
- Nielsen, Helena Skyt, Michael Rosholm, Nina Smith & Leif Husted.) (2003). The school-to-work transition of second generation immigrants in Denmark. *Journal of Population Economics*, 16 (4), s. 755-786.
- Nielsen, Helena Skyt, Nina Smith & Aycan Celikaksoy (2007). *The effect of marriage on education of immigrants: Evidence from a policy reform restricting spouse import*. IZA Discussion Papers No. 2388. Bonn.: Forschungsinstitut für Zukunft der Arbeit.
- Niemelä, Heli (2003). Erottautumista ja ystävyttä. Somalialaistyttöjen käsityksiä ja kokemuksia suomalaistyöistä. [Making distinctions and building friendships. Somali girls' views and experiences about Finnish girls] I Harinen, Päivi (red.). *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. [Membership contests. Ethnicity, culture and citizenship in adolescents' everyday worlds] Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Nilson, Rita (2005). *"Når veier møtes": en kvalitativ studie av fem utenlandsadopterte ungdommer fra Peru og deres tanker, erfaringer og opplevelser omkring egen etnisitet og identitet*. Universitetet i Oslo.
- Noer, Anne Kristin (2000). *"De norske" og "utlendingene": samspill og selvkonstruksjon blant 12-14 åringer*. Universitetet i Oslo.
- Nordenstam, Kerstin & Ingrid Wallin (2002). *Osynliga flickor – synliga pojkar: om ungdomar med svenska som andraspråk*. Lund: Studentlitteratur.

- Nøhr Larsen, Marianne (2000). *Elsker - elsker ikke: om kærlighed og arrangerede ægteskaber*. CDR-Forlag.
- Nøhr Larsen, M. (2004). *De små oprør. Tanker og metoder i arbejdet med minoritetspiger*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Olsen, Bjørn (2006). Er innvandreringdom en marginalisert gruppe? *Samfunnsspeilet* 4, s. 66-78.
- Olsen, Bjørn (2008). *Innvandreringdom og etterkommere i arbeid og utdanning: Hvor forskjellige er unge med ikke-vestlig bakgrunn fra majoriteten?* Rapport 33. SSB.
- Olsen, Bjørn (2009). *Unge med innvandrerbakgrunn i arbeid og utdanning, 4.kv.2007: Hvor forskjellige er de i forhold til majoriteten?* SSB.
- Oppedal, Brit, Laila Jensen & Karoline B. Seglem (2008). *Når hverdagen normaliseres: psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldre*. UngKul-rapport 1. Nasjonalt Folkehelseinstitutt.
- Otterbeck, Jonas (2000). *Islam, muslimer og den svenska skolan*. Studentlitteratur.
- Otterup, Tore (2005). *"Jag känner mej begåvad bara": om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde*. Göteborgs universitet.
- Pahil, Navnit Kaur (2009). *Linedansen mellom to kulturer: hvordan kan en oppvekst i to kulturer påvirke minoritetsungdommers opplevelse av egen identitet?* Universitetet i Oslo.
- Pastoor, Lutine de Wal (2008). *Learning discourse: Classroom learning in and through discourse. A case study of a Norwegian multiethnic classroom*. Universitetet i Oslo.
- Pedersen, Willy (2002). Dyd i ars erotica: forelskelse og seksualitet blant muslimske jenter i Norge. *Sosiologisk tidsskrift*. 10 (3), s. 209-237.
- Pedersen, Willy & Sveinung Sandberg (2006). *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Petersen, Jørgen Flindt (2002). *Drengene fra Vollsmose*. København: Gyldendal.
- Pihl, Joron (2005). *Etnisk mangfold i skolen. Det sakkyndige blikket*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Prieur, Annick (1998). Unge indvandrer menn, kriminalitet og kjønnskultur. *Kvinder, Køn og Forskning* 4, s. 40-52.
- Prieur, Annick (1999a). Arvens modsigelser – et generationsperspektiv i indvandrerforskningen. *Social Kritik* 11 (65/66), s. 4-19.
- Prieur, Annick (1999b). Maskulinitet, kriminalitet og etnicitet. *Social Kritik* 11 (65/66), s.33-43.
- Prieur, Annick (2002a). Gender Remix – on Gender Constructions among Children of Immigrants in Norway. *Ethnicities* 2 (1), s. 53-77.
- Prieur, Annick (2002b). Magt over egne liv: om unge innvandrere, patriarkalske familieformer og nordiske likestillingsidealer. I Borchorst, Annette (red.). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels forlag.
- Prieur, Annick (2004). *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax forlag.
- Qvotrup Jensen, Sune (2007). *Fremmed, farlig og fræk - unge mænd og etnisk / racial andenhed - mellem modstand og stilisering*. Aalborg Universitet.
- Ranstorp, Magnus & Josefine Dos Santos (2009). *Hot mot demokrati och värdegrund. - en lägesbild från Malmö*. Centrum för Asymmetriska Hot och TerrorismStudier (CATS).
- Rasch, Vibeke B., Lisbeth Knudsen & Tine Gammeltoft (2004). *Når der ikke er noget tredje valg- social sårbarhed og valget af abort*. København: Sundhedsstyrelsen.
- Reinicke, Kenneth (2006). *Fædre med anden etnisk baggrund end dansk – mellem tradition og modernitet*. Roskilde Universitet.
- Reyes, Paulina de los (2003). *Patriarkala enklaver eller ingenmansland. Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*. Norrköping: Integrationsverket.

- Reyes, Paulina de los, Irene Molina & Diana Mulinari (red.) (2002). *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Roald, Anne Sofie (2005). *Er muslimske kvinner undertrykt?* Oslo: Pax.
- Rodell, Olgac (2006). *Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola: från hot till möjlighet*. Stockholm: HLS Förlag.
- Rundgren, Nina (2003). *Å leve sitt eget liv – identitet i praksis blant tyrkiske jenter i Stockholm*. Universitetet i Oslo.
- Rundgren, Nina (2003). Ære/skam og forhandling om egen seksualitet. *NIKK magasin* 1, s. 12-14.
- Runfors, Ann (2003). *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm: Prisma.
- Rytter, Mikkel (2003a). *Lige Gift – en antropologisk undersøgelse af arrangerede ægteskaber blandt pakistanere i Danmark*. Kandidatspeciale (upubl.). Københavns Universitet.
- Rytter, Mikkel (2003b). "Én som os" – ægteskaber blandt pakistanere i Danmark. AMID Working Paper Series 33/2003. Akademiet for Migrationsstudier i Danmark.
- Rytter, Mikkel & Marianne Holm Pedersen (red.) (2006). *Den stille integration. Nye fortællinger om at høre til i Danmark*. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Rytter, Mikkel (2006). Pakistan tur/retur. Forhandlinger af hjem og tilhørsforhold indenfor flergenerationsfamilien. *Tidsskriftet Antropologi* 51, s. 111-128.
- Rytter, Mikkel (2007a). 'Familien Danmark' og 'de fremmede'. Slægtsskabsbilleder i dansk integrationspolitik. I Olwig, Karen Fog & Pærregaard, Karsten (red.). *Integration - antropologiske processer*. København: Museum Tusulanum.
- Rytter, Mikkel (2007b). Giftermål över gränserna: Arrangerade äktenskap bland dansk-pakistanier i Malmö. I Eastmond, Marita & Lis Åkesson (red.). *Globala familjer - transnationell migration och släktskap*. Stockholm: Gidlunds Förlag.
- Rytter, Mikkel (2010). Family Upheaval. *Generation, Mobility and Relatedness among Pakistani Migrants in Denmark*. Københavns universitet.
- Røgilds, Flemming (2002). *Et nyt dansk råstof? Forskning i etnisk minoritetsunge Fra 1980 – 2001*. Akademiet for Migrationsstudier i Danmark.
- Røkke, Tor André (2007). *Menn fødes ikke som menn heller: en studie av enslige mindreårige flyktningegutter i møte med norsk likestillingskultur*. Høgskolen i Oslo.
- Rønningen, Mari (2005). *Balansering med suksess? Unge vietnamesere forhandler kjønn og kulturell tilhørighet*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Røthing, Åsa, Wencke Mühleisen & Stine Helena Svendsen (red.) (2009). *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Sahlin, Ingrid & Malin Åkerström (2000). *Det lokala våldet: om rädsla, rasism och social kontroll*. Stockholm: Liber.
- Salmela, Anu (2004). "Did You See Her Standing at the Marketplace?" *Moral Purity and Socio-spatial Behaviour of Somali Girls in the City of Turku, Finland*. Paper til den 9. Somali Studies International Conference, Ålborg, Danmark.
- Samuelsson, Jan (2002). *Kalejdoskopisk kärlek: om sexualitet i det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Sandberg, Sveinung (2008). Get rich or die tryin'. Hiphop og minoritetsgutter på gata. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 8 (1), s. 67-83.
- Sareen, Manu (2003). *Når kærlighed bliver tvang. Generationskonflikter og tvangsægteskaber i Danmark*. København: People's Press.
- Schlytter, Astrid (2002). *Reaktioner på invandrarflickors gränsöverskridande handlande – särskilt om arrangerade äktenskap*. Särtrycksserien nr 134, Stockholms Universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Schlytter, Astrid. (2004). *Rätten att själv få välja: arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

- Schlytter, Astrid (2005). I hederns namn. I *Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer – teori och praktik*. Skriftserie 2005:3. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Schlytter, Astrid (2006). Arrangerade äktenskap/tvångsäktenskap/barnäktenskap. I *Hedersrelaterat liv. Ett hot mot integration och brott mot mänskliga rättigheter*. Rapport från riksdagens tvärpolitiska SRHR-grupp.
- Schlytter, Astrid & Hanna Linell (2008). *Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext. En studie av omhändertagna flickor*. Forskningsrapport 2. FoU Nordväst.
- Schlytter, Astrid et al. (2009a). *Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad*. Rapport. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Schlytter, Astrid et al. (2009b). *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Schmidt, Garbi & Vibeke Jacobsen (2000). *20 i Danmark – en undersøgelse af nydanskernes situation og erfaringer*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Schmidt, Garbi (2002a). Dialectics of Authenticity: Examples of Ethnification of Islam Among Young Muslims in Sweden and The United States. *The Muslim World* 92 (1-2), s. 1 – 17.
- Schmidt, Garbi (2002b). *Tidsanvendelse blandt pakistanere, tyrkere og somaliere -et integrationsperspektiv*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Schmidt, Garbi & Vibeke Jacobsen (2004). *Pardannelse blandt etniske minoriteter i Danmark*. København. Socialforskningsinstituttet.
- Schmidt, Garbi (2007). *Muslim i Danmark – muslim i verden. En analyse af muslimske ungdomsforeninger og muslimsk identitet i årene op til Muhammad-krisen*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Schmidt, Garbi et al. (2009). *Ændrede familiesammenføringsregler. Hvad har de nye regler betydet for pardannelsesmønstret blandt etniske minoriteter?* Rapport 28. Det nationale center for velfærdsforskning.
- Seeberg, Peter (2002). *Integration af etniske minoriteter i ungdomsuddannelserne*. København: Integrationsministeriet.
- Seltzer, Sigfrid A. Øien (2002). *Frihet under tvang i konstruksjonen av det flerkulturelle Norge: en analyse av debatten om tvangs- og arrangerte ekteskap*. Universitetet i Oslo.
- Sernhede, Ove (2001). Los Angered og forstadens krigere. Udenforskap og hip hop i det nye Sverige. *Social Kritik* 74, s. 39-50.
- Sernhede, Ove (2007). *Alienation is my nation: hiphop och unga mäns utanförskap i Det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront Förlag.
- Shakoor, Tallat & Rie Wellendorf Riis (2007). *Tryghed blandt unge nydanskere*. København: Trygfonden.
- Siim, Birte, Anette Borchorst & Ann-Dorte Christensen (2002). Diskurser om køn, magt og politik i Skandinavien. I Borchorst, Anette (red.). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Siim, Birte (2003). *Medborgerskabets udfordringer – etniske minoritetskvindes politiske myndiggjørelse*. Magtudredningen. Århus: Aka-Print.
- Siim, Birte og Hege Skjeie (2008). Tracks, interesections and dead ends. Multicultural challenges to state feminism in Denmark and Norway. *Ethnicities* 8 (3), s. 322 – 344.
- Singla, Rashmi (2000). 'Den dobbelte udfordring' - Unge etniske minoritetskvindes problemer og løsningsstrategier. I Madsen, Diana & Ulla Graumann. *Nyt land – nye roller. Køn i bevægelse blant etniske minoriteter*. København: Ligestillingsafdelingen.
- Singla, Rashmi (2006). The Formation of Intimate Partnerships among Ethnic Minority Youth in Denmark: Generational Relationships and Religious Endogamy. *AMID Working Paper Series*, 59. Akademiet for Migrationsstudier i Danmark.

- Singla, Rashmi (2006). *Den eneste ene – hvordan etniske minoritetsunge i Danmark danner par. Konflikt og intervention*. København: Akademia.dk.
- Singla, Rashmi (2008). *Now and then - life trajectories, family relationships, and diasporic identities: a follow-up study of young adults*. Københavns Universitet.
- Sixtensson, Johanna (2009). *Hemma och främmande i staden. Kvinnor med slöja berättar*. Malmö University Publications in Urban Studies (MAPIUS) 4. Malmö högskola.
- Skarsaune, Elise (2006). *Mann og muslim i "Likestillingslandet". En studie av maskulinitetsforestillinger blant muslimske menn i Oslo*. Universitetet i Oslo.
- Skjeie, Hege & Mari Teigen (2007). *Likestilling og minoritetspolitikk*. Rapport 6. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Skoglund, Audhild, Arne Tord Sveinall, Majken Paulsen & Inger-Lise Lien (2008). *Religiøse grupper og bruddprosesser. Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov*. Rapport 3: 136. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Sletteemeås, Dag (2007). *Barn og unge i den nye mediehverdagen: etnisitet, kultur og tradisjon*. Rapport 1. Statens institutt for forbruksforskning.
- Smith, Stian Stabrun (2009). *Minoritetsungdom og deres fysiske identiteter: i hvilken grad er kroppsøvingsfaget med på å utvikle elevenes "fysiske-jeg"? Norges idrettshøgskole*.
- Solevågseide, Randi Britt Oddny & Cecilie Kjeldsen (2004). *Fornuft og følelser: arrangerte ekteskap i norsk kontekst*. Universitetet i Oslo.
- Staunæs, Dorte (2004). *Etnisitet, køn og skoleliv*. Fredriksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Stifjeld, Anne Marte (2006). *"Hvorfor må jeg gifte meg nå?": et studie av norsk-pakistanske jenters holdninger, refleksjoner og strategier i forbindelse med arrangert ekteskap i Norge*. Universitetet i Oslo.
- Storhaug, Hege (2003). *Feminin integrering. Utfordringer i et fleretnisk samfunn*. Hovik: Kolofon.
- Storhaug, Hege (2006). *Men størst av alt er friheten: om innvandringens konsekvenser*. Oslo: Kagge forlag.
- Storhaug, Hege (2007). *Tilslørt – avslørt: et oppgjør med norsk naivisme*. Oslo: Kagge forlag.
- Strandbu, Åse (2006). *Idrett, kjønn og kultur*. Rapport 10. NOVA.
- Strandbu, Åse og Anders Bakken (2007). *Aktiv Oslo-ungdom: en studie av idrett, minoritetsbakgrunn og kjønn*. Rapport 2. NOVA.
- Støren, Liv Anne (2006). Nasjonalitetsforskjeller i karakterer i videregående opplæring. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 6 (2), s. 59–86.
- Søndergaard, Per Straarup (2000). Opdragelse på muslimsk – og på dansk. *Samspil* 17 (3), s. 6-7.
- Sørensen, Bo Wagner & Diana Højlund Madsen (2007). *Unge med en twist – etnicitet, køn og uddannelsesvalg*. Roskilde: Center for Ligestillingsforskning.
- Talle, Aud (2003). *Om kvinneleg omskjering. Debatt og erfaring*. Trondheim: Det norske samlaget.
- Talle, Aud (2008). *Kvinnelig omskjering: holdninger og praksis blant somaliske kvinner i Norge*. Sosial- og helsedirektoratet.
- Tauro, Tanja & Marjo Van Dijken (red.) (2009). *Kunnia konfliktina – Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn*. [Honour as conflict – Perspectives to the recognition and prevention of the phenomenon] Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri.
- Thorbjørnsrud, Berit (2001). *Syn på ekteskap blant hinduer, buddhister, sikher, muslimer og kristne. En utredning*. Barne- og familiedepartementet.
- Thorbjørnsrud, Berit (2005). *Evig din? Ekteskaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Thun, Cecilie (2004). *I spenningen mellom "ekteskapsnormen" og kjærlighetsnormen". Norsk-somaliske jenter om samliv, intimitet og seksualitet*. Universitetet i Oslo.
- Thunander, Tina (2007). *Barnbrudar i nöd och olust*. Stockholm: Leopard.

- Tobiassen, Johnny (2007). Ungdom og islam: erfaringer fra et prosjektarbeid med ungdomsperspektiv. *Religion og livssyn*, (19), s. 56–59.
- Torgersen, Leila (2005). *Betydningen av innvandrerbakgrunn for psykiske vansker blant ungdom*. Rapport 05. NOVA.
- Vestel, Viggo (2004). *A Community of Differences - hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in "Rudenga", East side Oslo*. Rapport 15. NOVA.
- Walle, Thomas M. (2005). *Marginale idealer? En studie av sammenhengen mellom maskuline idealer og menns praksis blant en gruppe pakistanere i Norge*. NOVA.
- Walle, Thomas M. (2007). Making Places of Intimacy - Ethnicity, Friendship, and Masculinities in Oslo. *NORA* 15 (2-3), s. 144-157
- Weiner, Gaby (2008). Race, Ethnicity and Gender in Swedish Education: Policy Discourses and Dangers. I Joseph Zajda, Lynn Davies & Susanne Majhanovich (red.). *Comparative and Global pedagogies. Equity, Access and Democracy in Education*. Dordrecht: Springer.
- Wikan, Unni (2002). *Generous betrayal. Politics of Culture in the New Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wikan, Unni (2003). *For ærens skyld. Fadime til ettertanke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wikan, Unni (2004). *En fråga om heder*. Stockholm, Ordfront.
- Wikan, Unni (2008). *Om ære*. Pax.
- Wikström, Hanna (2007). *(O)möjliga positioner: familjer från Iran & postkoloniala reflektioner*. Göteborgs universitet.
- Øia, Tormod & Halvor Fauske (2003). *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Øia Tormod & Kåre Heggen (2005). *Ungdom i endring: mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Øia, Tormod (2005). *Innvandrerungdom - integrasjon og marginalisering*. Rapport 20. NOVA.
- Øia, Tormod, Anne S. Grødem & Olve Krange (2006). *Fattige innvandrerbarn*. Rapport 16. NOVA.
- Øia, Tormod (2007). *Ung i Oslo: Levekår og sosiale forskjeller*. Rapport 6. NOVA.
- Øia, Tormod & Viggo Vestel (2007). *Møter i det flerkulturelle*. Rapport 21. NOVA.
- Øia, Tormod & Åse Strandbu (red.) (2007). *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Østberg, Sissel (2003). *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østberg, Sissel (2003). Norwegian-Pakistani adolescents: negotiating religion, gender, ethnicity and social boundaries. *YOUNG* 11 (2), s. 161-182.
- Aadnanes, Margrete (2008). *Muslim eller utlending? Ein analyse av minoritetsungdom sine forteljingar om religion og identitet*. Høgskolen i Oslo.
- Ålund, Aleksandra (2001). Förortens turister. *Invandrare & Minoriteter* 2, s. 10-15.
- Aamand, Kristina & Asif Uddin (2007). *Mødom på mode. Beretninger om skik og brug blandt indvandrere*. København: Gyldendal.
- Aarset, Monica Five (2006). *Å skape nye handlingsrom – konstituering av kvinnelig, norsk, muslimsk identitet*. Universitetet i Oslo.
- Aarset, Monica Five (2007). Unge muslimer i Norge - nye handlingsrom. *Religion og livssyn* (2), s. 30-36.
- Aarset, Monica Five et al. (2008). *Ungdom med innvandrerbakgrunn. Verdier, normdannelse og livsvalg*. Rapport 10. Imdi.
- Aarset, Monica Five & Miriam Latif Sandbæk (2009). *Foreldreskap og ungdoms livsvalg i en migrasjonskontekst*. Rapport 07. ISF

